

ОНОРЕ ДЪО БАЛЗАК ХЕРЦОГИНЯ ДЪО ЛАНЖЕ

Част 0 от „Човешка комедия“

Превод от френски: Ерма Гечева, 1984

chitanka.info

ХЕРЦОГИНЯ ДЪО ЛАНЖЕ^[0]

НА ФЕРЕНЦ ЛИСТ

ПЪРВА ГЛАВА

СЕСТРА ТЕРЕСА

В един испански град, разположен на средиземноморски остров, има манастир на Босите кармелитки^[1], където правилникът, установен от света Тереса, е запазил цялата суровост на преобразованията, внесени в него от прочутата реформаторка. Колкото и да изглежда необикновен, фактът е достоверен. Макар че почти всички монашески обители на полуострова и континента бяха разрушени или разорени от грохота на Френската революция на Наполеоновите войни, богатият манастир и мирните жители на този остров, непрекъснато охраняван от английския флот, избягнаха повсеместните смутове и грабежи.

Така че вълните на всички бури, които бушуваха през първите петнадесет години на деветнадесети век, се бяха разбивали в тази скала, не особено отдалечена от бреговете на Андалусия. И дори името на императора да бе стигнало до нея, надали славата на неговото фантастично шествие, блясъкът и величието на метеорния му живот са били разбрани от святите жени, молитвено коленичили в тукашната обител.

С уставната си строгост, която нищо не бе накърнило, манастирът се бе прочул в целия католически свят и чистотата на неговия канон привличаше от най-различни краища на Европа скръбни жени, чиито души, лишени от всякакви човешки връзки, жадуваха за бавно самоубийство в Божието лоно. Впрочем и нямаше манастир, по-пригоден за онова пълно откъсване от земните неща, което религиозният живот изисква. На континента съществуват множество подобни обители, построени чудесно за своето предназначение. Някои са притулени в безлюдни долини, други висят на отвесни планински склонове или над пропасти. Човек навсякъде е дирил поезията на безкрая, тържествения ужас на безмълвието, навсякъде е желал да бъде по-близо до Бога: търсил го е по върховете, в бездните, по стръмните брегове и навсякъде го е намирал. Но никъде не се среща като на тази полувъропейска-полуафриканска скала по-хармонично

съчетание на всичко, което способствува за извисяването на душата, за заглаждането на болезнените впечатления, за смекчаването и на най-острите страдания, за вкарването на житейските мъки в дълбоко русло. Манастирът се издига в края на острова, на върха на скалата, която някакъв голям бунт на земните недра е отсякъл рязко откъм морето, откъдето ясно се виждат ребрата на отделните ѝ пластове, поизгризани на височина на водата, но непристъпни. Широк пояс от опасни рифове, сред които се пенят искрящите средиземноморски вълни, осуетява всеки опит за посегателство срещу острова. Така че човек трябва да бъде в открито море, за да види четирите крила на квадратната сграда, чиито форми, височина и отвори са съобразени до най-малките подробности с предписанията на манастирските закони. Откъм града черквата изцяло закрива тежките здания на обителта, а покривите от големи плочи ги пазят от напора на ветровете, от поройните дъждове и от слънчевия пек.

Черквата, построена с щедрите дарения на един испански род, увенчава града. Смелото изящество на нейната фасада придава величие и красота на целия облик на това малко средиземноморско селище. Не съчетава ли всички наши земни представи за върховна хубост град, в който скупчените покриви са разположени амфитеатрално срещу прелестно пристанище, а над тях се извисяват великолепни двери с готически триглиф, звънарници, кулички, дантелени стрели? Тук религията господства над живота и непрекъснато предлага на човека и цел, и път към нея: напълно испански образ! Представете си тази картина заобиколена от Средиземно море под нажежено небе, прибавете няколко палми и множество хилави, но жизнени дървета, които сплитат зелените си разлюлени клони с неподвижните скулптурни листа на архитектурните орнаменти. Вижте ресните от пяна, които се белеят по морските скали и се открояват върху сапфиреносините води, полюбувайте се на галериите, на терасите, с които завършва всяка къща и на които хората излизат да подишат вечерна прохлада сред цветята, между върховете на дърветата на своите градинки. После, в пристанището — няколко платна. И най-сетне, сред ведрината на настъпващата нощ послушайте органовата музика, молитвените песни и чудните звуци на камбаните сред морския простор. Навсякъде шумове и спокойствие, но най-вече пълно спокойствие.

Вътрешността на черквата беше разделена на три мрачни, тайнствени кораба. Тъй като бесът на ветровете навярно не бе позволил на архитекта да построи подпорни арки, каквито украсяват почти всички катедрали и между които обикновено се вметват параклисите, страничните стени, поддържащи цялата сграда, не пропускаха никаква светлина в двата тесни кораба. Гледани отвън, тези яки стени представляваха плътни сивкави зидове, крепени от огромни, равномерно разположени контрафорси. Така че големият кораб и двете малки странични галерии към него се осветяваха само от розетата с цветни стъкла, разположена с изкусно майсторство над главния вход, чието благоприятно изложение бе позволило тази част на черквата да бъде украсена с разкошните каменни дантели и различни други орнаменти, свойствени на стила, наречен неправилно готически.

По-голямата част от трите кораба бе предоставена на жителите на града, които се черкуваха тук. Пред светилището имаше решетка, зад която се спускаше кафява, много набрана завеса, поотворена в средата, колкото да се виждат свещеникът и олтарът. До решетката няколко стълба, разположени на равни разстояния един от друг, поддържаха балкона за органа. Богомолците виждаха само стругованите дървени колонки на балкона, които съответстваха хармонично с колонките на галериите, носени от стълбовете на големия кораб. Така че, ако някой любопитен човек се осмелеше да се изкачи на някоя от тези тесни галерии и да надникне в светилището, той не би могъл да види нищо друго, освен високите осмоъгълни цветни прозорци, разположени симетрично около главния олтар.

По време на френската експедиция в Испания^[2], предприета с цел да се възстанови властта на крал Фердинанд VII, след завземането на Кадис един френски генерал пристигна на острова, за да го застави да признае кралското правителство, продължи пребиваването си, за да разгледа манастира и успя да проникне в него.

Безспорно начинанието беше деликатно. Но един пламенен мъж, чийто живот бе, така да се каже, поредица от поеми в действие, мъж, който непрекъснато бе създавал романи, вместо да ги пише, и главно беше човек на делото, навярно не бе могъл да устои на изкушението да направи нещо привидно невъзможно. Да иска по законен път да му отворят вратите на един женски манастир? Надали папата или митрополитът биха дали подобно разрешение. Да използва хитрост

или сила? Но ако това се разчуеше, нямаше ли генералът да загуби чина си, да провали военната си кариера и същевременно целта на начинанието си? Ангулемският херцог още беше в Испания и от всички простъпки, които можеше да извърши един любимец на върховния главнокомандуващ, само тази беше безмилостно наказвана.

Генералът беше поискал да го пратят служебно на острова, за да задоволи едно свое съкровено любопитство, макар че надали би могло да съществува по-безнадеждно любопитство. Но за него този последен опит беше въпрос на съвест. Кармелитската обител на острова беше единственият испански манастир, който той дотогава не бе претърсил. По време на пътуването дотук, което не трая и час, в душата му се породиха благоприятно предчувствие. После, макар че видях само стените на манастира и не зърна дори роклите на монахините, а само чу молитвите им, пред тези стени и в тези песни долови някакви леки указания, които оправдаваха слабата му надежда. И най-сетне, колкото и смътни да бяха предположенията, събудени у него по такъв странен начин, никога човешка страст не е била по-силно заинтригувана, отколкото бе тогава любопитството на генерала. Но за сърцето няма дребни събития; то всичко преувеличава, поставя на същите везни пропадането на една четиринадесетгодишна империя и падането на женска ръкавица и почти винаги ръкавицата натежава повече от империята. Ето прочие фактите в цялата им проста реалност. След фактите ще дойде ред на чувствата.

Един час след като генералът стъпи на острова, кралската власт биде възстановена. Неколцина испански конституционалисти, които бяха избягали тук след завземането на Кадис, се качиха на един кораб, който генералът им разреши да наемат, и отплаваха за Лондон. Така че нямаше никаква съпротива, никакво противодействие.

Тази малка островна реставрация не мина без молебен, на който трябваше да присъствуват двете роти, участващи в експедицията. Не познавайки строгия устав на Босите кармелитки, генералът се надяваше да получи в черквата някои сведения за монахините, затворени в манастира, една от които може би бе за него по-мила от живота и по-скъпа от честта. Отначало надеждите му бяха жестоко разочаровани.

Молебенът бе отслужен наистина тържествено. За празненството завесите, които обикновено закриваха светилището, бяха разтворени,

така че да се вижда неговата пищност, скъпите картини и утвари, украсени със скъпоценни камъни, чийто блясък затъмняваше сиянието на многобройните златни и сребърни оброчни плочки, окачени от тукашните моряци по стълбовете на главния кораб. Всички калугерки се бяха прибрали на балкона за органа.

Въпреки тази първа несполука обаче по време на благодарствения молебен се разрази най-дълбоко таената драма, която някога е разгуптявала сърце на мъж. Монахинята, която свиреше на органа, предизвика толкова голям възторг, че никой от военните не съжали, задето е дошъл на черква. Дори войниците слушаха с удоволствие, а офицерите до един останаха очаровани. Колкото до генерала, той стоеше привидно спокоен и хладен. Вълненията, които възбудиха у него музикалните откъси, изпълнени от калугерката, са от малкото неща, които думите нямат право да изразяват, защото са безсилни, но като смъртта, като Бога и вечността те могат да се оценят само при леката допирна точка, която имат с хората.

По някаква странна случайност музиката, изпълнявана на органа, изглежда, принадлежеше на школата на Росини, композитора, вложил най-много човешка страст в музикалното изкуство, чието творчество със своя обем и значение един ден ще му осигури същата почит, каквато отдаваме на Омир. От партитурите, които дължим на този прекрасен гений, монахинята сякаш бе изучила най-добре арията на Мойсей^[3], вероятно защото в нея религиозното чувство е получило най-високата си музикална изява. Може би тези два духа, единият с европейска слава, другият неизвестен, интуитивно бяха открили една и съща поезия. Такова беше и мнението на двама офицери, истински меломани, които в Испания вероятно чувствуваха липсата на театър „Фавар“. Най-сетне, при изпълнението на „Те Деум“^[4] бе невъзможно да не се отгатне френска чувствителност в характера, който изведнъж придоби музиката. А при благодарствените думи за тържеството на християнския крал монахинята очевидно ликуваше от дъното на душата си. Тя положително беше францужойка. Скоро в една реплика на органа любовта към родината избухна, избликна като сноп светлина, монахинята въведе мотиви, които издаваха цялата изтънченост на парижкия вкус и в които смътно се долавяха мислите на нашите най-прекрасни мелодии. Испански ръце не биха вложили в

тази изискана възхвала на войските-победителки такава пламенност и тя окончателно разкри произхода на музикантката.

— Значи, Франция е навсякъде! — каза един войник.

По време на благодарствения химн генералът излезе. Невъзможно му беше да го изслуша докрай. Изпълнението на музикантката бе издало любимата до опиянение жена — тя толкова дълбоко се бе погребала в лоното на религията, толкова старателно се бе скрила от очите на света, че дотогава всички упорити и умели търсения, предприети от хора, разполагащи и с голяма власт, и с необикновен ум, се бяха оказали напразни.

Събуденото в сърцето на генерала подозрение почти се бе оправдало от смътно познати звуци: беше прелестно печалната мелодия на песента „Река Тахо“, френски романс, чиято прелюдия бе слушал в един парижки будоар в изпълнение на любимата жена. И ето сега монахинята използваше тази песен, за да изрази сред победното ликуване съжаленията на една изгнаница. Страшно преживяване! Да се надявате да възкресите една загубена любов, да я намерите все така недостъпна, тайнствено да я усетите жива след пет години, през които страстта ви се е разпалвала в самота и е нараствала поради безполезните опити да бъде задоволена!

Кой поне веднъж в живота не е преобръщал стаята си, книгата си, къщата си, не е ровил в паметта си нетърпеливо, търсейки някаква ценна вещ и не е изпитвал неизразимо удоволствие, когато подир един-два пропилени в безуспешно дирене дни я намери, след като напразно се е надявал, че ще попадне на нея, след като е хабил най-силна душевна възбуда за тази важна дреболия, довела го почти до страст? А сега си представете, че това бясно нетърпение е траяло пет години, заменете нищожната изчезнала вещ с една жена, едно сърце, една любов, пренесете страстта в най-високите сфери на чувството, после си въобразете един пламенен мъж с лъвско сърце и лице, от онези мъже с грива, които от пръв поглед импонират и вдъхват уважение и страх! Така може би ще разберете внезапното излизане на генерала по време на благодарствения химн, когато прелюдията на един романс, който той някога бе слушал с упоение под позлатен таван, прозвуча под сводовете на крайморския храм.

Той се спусна по стръмната улица, водеща за града, и се спря едва когато престана да чува тържествените органични звуци.

Неспособен да мисли за нищо освен за любовта си, която изригваше като вулкан и изгаряше сърцето му, френският генерал не разбра, че молебният е свършил, преди тълпата испански богомолци да заслиза. Почувствува, че поведението му или изразът му могат да предизвикат смях, върна се и зае мястото си начело на шествието, като каза на алкада^[5] и на градския губернатор, че някакво внезапно неразположение го е принудило да излезе на чист въздух.

После изведнъж се сети, че може да използва така нехайно даденото обяснение, за да остане в града. Под предлог, че състоянието му се е влошило, отказа да присъствува на банкета, даван от островните власти на френските офицери, отиде да си легне и поръча да пишат на генерал-майора, за да му известят, че е заболял и е заставен да предаде на един полковник командуването на частта. Тази толкова проста, но и толкова естествена хитрина го освобождаваше от всякакви задължения за времето, необходимо за осъществяването на неговите планове. Като истински католик и монархист, най-напред се осведоми за часовете на различните черковни служби и се престори, че крайно държи на религиозните обреди — набожност, която не можеше да удиви никого в Испания.

Още на другия ден, докато войниците потегляха, генералът тръгна към манастира, за да присъствува на вечернята. В черквата не завари никого — въпреки благочестието си местните жители бяха отишли на пристанището да гледат отплаването на войската. Доволен, че е сам, французинът се постара да осведоми монахините и главно тяхната музикантка, че ако французите са си отишли, то един от тях е останал: чаткането на шпорите му отекваше под сводовете, той стъпваше шумно, кашляше, говореше си нещо на глас.

Беше ли чуто, беше ли разбрано това своеобразно послание?... Генералът поне така си мислеше.

Когато прозвуча „Магнификат“^[6], органът сякаш му даде отговор, който му бе донесен от въздушните трептения. Душата на монахинята литна към него на крилата на звуците, сля се с вълните на музиката. Химнът избухна с цялата си мощ и сгря черквата. Тази песен на радостта, предназначена от величествената римокатолическа литургия да изрази възторга на душата пред сиянието на вечно живия Бог, се превърна в излияние на сърце, почти изплашено от своето щастие пред сиянието на една тленна любов, която се оказваше още

жива и бе дошла да го тревожи в манастирския гроб, в който жените се заравят, за да възкръснат като Христови невести.

Органът положително е най-величавият, най-смелият, най-прекрасният от всички инструменти, създадени от човешкия гений. Той представлява цял оркестър, от който изкусната ръка може да иска всичко, той може да изрази всичко. Нима органът не е нещо като пиедестал, на който душата се възправя, за да полети в просторите, когато в своя устрем се опитва да нахвърли хиляди картини, да преобрази живота, да прекоси безкрая, който дели небето от земята? Колкото повече поетът слуша неговите грандиозни хармонии, толкова по-добре разбира, че този стогласен земен хор единствен може да преодолее разстоянието между коленичилите хора и Бога, скрит от ослепителните лъчи на светилището, че чрез всеобхватността на своите регистри, чрез разнообразието на своите печални гласове той единствен има силата да предаде на небето молитвите с всички оттенъци на техните съзерцателни екстази, буйни пориви на разкаяние, хилядите блянове на различните вери. Да, под тези високи сводове мелодиите, родени от проникновението на светите неща, придобиват нечувано величие, което увеличава тяхната красота и сила. Тук приглушената светлина, дълбоката тишина, песнопението, което се редува с гръмотевиците на органа, спускат пред Бога нещо като було, през което сияят лъчезарните белези на неговата същина.

Всички тези свещени съкровища сега сякаш се сипеха като зърна тамян върху олтара на една тленна любов пред вечния престол на един ревнив и отмъстителен бог.

И наистина радостта на монахинята нямаше онзи характер на величие и строгост, който трябва да съпровожда тържествеността на „Магнификат“; тя придаде на изпълнението си богати, изящни вариации, ритмично разнообразие, които издаваха човешка радост. С брилянтността си музикалните мотиви напомняха рулади на певица, която се стреми да изрази любов, а напевите пърхаха като птичка край другарчето си. От време на време тя рязко се връщаше към миналото и тогава ту лудуваше, ту стенеше. В променливостта на нейното изпълнение имаше нещо безредно, което напомняше вълнението на жена, зарадвана от завръщането на любимия. После, след гъвкавите фуги на ликуването и удивителното въздействие на тази невероятна среща, душата, която говореше така, се върна към себе си. Минавайки

от мажорния към минорния строй, органистката съумя да осведоми слушателя си за сегашното си положение. Изведнъж му заразкава за продължителната си печал, описа му как постепенно душата ѝ е чезнела. Тя всеки ден бе унищожавала по някое свое чувство, всяка нощ бе скъсвала с някоя мисъл, постепенно бе изпепелявала сърцето си. След няколко меки прехода от тон на тон музиката придоби отънък на дълбока тъга. Скоро проехтя порой от скърби. И накрая изведнъж високите ноти преминаха в ангелски хор, сякаш за да известят на изгубения, но не и забравен любим, че срещата на двете им души ще може да се осъществи само в небесата: трогателна надежда! Последва „Амин“. Сега вече не звучеше радост, нито плач; нямаше печал, нито съжаления. „Амин“ бе връщане към Бога; последните акорди бяха плътни, тържествени, страшни. Музикантката изрази цялата безутешност на монахинята и когато отзвучаха последните тътени на басовете, които накараха слушателите да изтръпнат до кости, тя сякаш отново слезе в гроба, от който за миг бе излязла. След като въздухът постепенно престана да трепти, черквата, която дотогава сякаш бе озарена от сияние, потъна в дълбок мрак.

Генералът веднага бе грабнат от мощния устрем на талантливата изпълнителка и я бе следвал по всички пътеки, които тя извървя. Разбираше в целия им обхват образите, които бликаха в тази пламенна симфония, нейните акорди го отвеждаха много далеч. За него, както и за монахинята, това беше поема за бъдещето, за настоящето и миналото. Нима музиката, дори сценичната музика, не е за нежните и поетични души, за страдащите наранени сърца един текст, който те тълкуват според своите спомени? Ако музикантът трябва да бъде и поет, не е ли необходима поетичност и любов, за да слушаме, да разбираме големите музикални творби? И нима Религията, Любовта и Музиката не са тройният израз на една и съща даденост — нуждата да излезем от собствената си ограниченост, която измъчва всяка благородна душа? Всеки от тези три вида поезия води към Бога, който ни освобождава от всички земни тревоги. Затова тази свята човешка Троица е проявление на неизмеримото величие на твореца, когото ние винаги представяме обкръжен от пламъците на любовта, от златните систруми, символ на музиката, от светлина и хармония. Не е ли той началото и краят на нашите дела?

Французинът отгатна, че сред тази пустош, на тази заобиколена от морето скала, монахинята е прибягнала до музиката, за да излива напирещата в нея страст, която я е измъчвала. Но му бе трудно да реши дали тя бе посветила любовта си на Бога, или любовта ѝ тържествуваше над Бога? Той обаче положително не можеше да се съмнява, че в това мъртво за света сърце е намерил страст, също толкова пламенна, колкото беше и неговата.

След като вечерната свърши, генералът се прибра в къщата на алкада, където беше на квартира. Обзет от трескавата радост, с която ни изпълва дългоочакваното и мъчително търсено удовлетворение, не виждаше нищо друго. Тя още го обичаше. Усамотението бе засилило нейната любов така, както неговата любов се бе засилила от препятствията, които бе преодолявал и които тази жена непрекъснато бе поставяла между него и себе си. После това приповдигнато настроение естествено спадна. Породи се желанието да види отново тази жена, да я оспори на Бога, да му я отнеме: дръзко начинание, което допадна на този решителен мъж.

След вечеря той си легна, за да избегне въпросите, да остане сам и да обсъди всичко на спокойствие; утрото го завари потънал в дълбок размисъл. Стана едва когато дойде време за черква. Там зае място до решетката; челото му докосваше завесата; искаше му се да я разкъса, но не беше сам — от учтивост алкадът го бе придружил, така че най-малката непредпазливост можеше да провали бъдещето на любовта му, да разбие възкръсналите му надежди.

Органът прозвуча, но вече не свиреха същите ръце. Изпълнителката от двата предишни дни очевидно не седеше пред клавиатурата. За генерала всичко избледня и посърна. Дали любимата му бе смазана от същите вълнения, които едва не бяха сломили силното мъжко сърце? Дотам ли бе споделила, разбрала неговата вярна и желана любов, че сега умираше в килията си?

В момента, когато безброй подобни мисли се надигаха в съзнанието на французина, до него прозвуча гласът на обожаваната жена — позна го по чистия му тембър. Този глас, поизменен от лек трепет, които му придаваше целомъдрената прелест на стеснителна девойка, се открояваше на фона на хора, като гласа на примadona при хармонията на финала. Той въздействуваше на душата като златна или сребърна ивица върху тъмен фриз.

Значи, наистина беше тя! Беше си останала парижанка, не се бе отърсила от кокетството, макар че бе сменила светските си накити със забрадката, с грубия шаяк на кармелитките. След като миналата вечер бе признала любовта си сред богохваленията, сега тя сякаш казваше на любимия: „Да, аз съм, тук съм, продължавам да обичам; но съм недостъпна за любовта. Ти ще ме чуеш, душата ми ще те прегърне, но аз ще остана под кафявия саван на това светилище и никаква сила не може да ме изтръгне оттук. Ти няма да ме видиш.“

„Наистина е тя“ — каза си генералът и изправи глава, която бе скрил в ръцете си, защото в първия миг не бе могъл да понесе смазващото вълнение, надигнало се като вихрушка в сърцето му, когато под сводовете бе затрептял познатият глас сред ромона на вълните. Вън бушуваше буря, а в храма цареше спокойствие. Богатият глас продължаваше да се лее галъвно, достигаше като балсам до пламналото сърце на влюбения, разцъфваше във въздуха и всекиму се искаше да диша по-дълбоко, за да поеме излъчванията на душата, която влагаше толкова любов в думите на молитвата.

Алкадът се приближи до госта, видя как той се просълзи при възношението на светите дарове, докато калугерката пееше, и го отведе у дома си. Поразен от такава голяма набожност у един френски офицер, алкадът покани на вечеря изповедника на манастира и предупреди генерала, комуто никоя новина не можеше да достави по-голямо удоволствие. По време на вечерята французинът прояви особено внимание към свещеника и с тази си користна почтителност утвърди у испанците високото мнение, което си бяха създали за неговото благочестие. Генералът делово заразпитва колко са монахините, с какви доходи и имоти разполага манастирът, сякаш желаше да разговаря учтиво за нещата, които навярно най-вече занимаваха добрия стар свещеник. После се осведоми за живота на светите жени. Могат ли да излизат? Срещат ли се с хора?

— Правилникът е строг, господине — каза достопочтеният свещеник. — Както е необходимо разрешение от светия отец, за да постъпи жена в някоя от обителите на свети Бруно, и тук съществува същата строгост. Мъж не може да влезе в манастир на Босите кармелитки, освен ако е свещеник и е назначен от архиепископа на служба в манастира. Никоя калугерка не излиза. Пресветата майка Тереса обаче често е напускала килията си. Само надзорникът и

игуменката могат да разрешат, със съгласието на архиепископа, на монахиня да се срещне с външен човек, и то особено при болест. Ние сме главен манастир и следователно имаме игуменка. Между чужденките при нас имаме и една францужойка, сестра Тереса; тя ръководи капелата.

— А! — възкликна генералът с привидна изненада. — Трябва да се е зарадвала на победата на Бурбоните.

— Аз им казах повода на молебена; те са си малко любопитни.

— Но може би сестра Тереса се интересува за свои близки във Франция, може би ѝ се иска да им съобщи нещо, да разбере нещо за тях?

— Не вярвам, щеше да се обърне към мен, за да се осведоми.

— На мен, като неин сънародник, наистина ще ми бъде много интересно да я видя — каза генералът... — Ако е възможно, ако игуменката се съгласи, ако...

— При решетката, дори в присъствие на игуменката, среща с когото и да било е невъзможна; но щом става въпрос за освободител на католишкия престол и на светата вяра, въпреки строгостта на майката-игуменка уставът може за миг да си затвори очите — отвърна изповедникът, премигвайки. — Ще поговоря по въпроса.

— На колко години е сестра Тереса? — запита влюбеният, без да се осмели да се осведоми за красотата на монахинята.

— Тя вече няма възраст — просто каза старецът и при този отговор генералът потръпна.

На другия ден преди следобедната почивка изповедникът дойде да съобщи на французина, че сестра Тереса и игуменката са съгласни да го приемат при решетката на салона преди вечерня. След почивката, по време на която генералът отиде сред жегата да се разходи на пристанището, за да си убие времето, свещеникът се върна да го вземе и го заведе в манастира; тръгнаха по една галерия, която минаваше край гробището; няколко шадравана, множество зелени дървета и сводове поддържаха хлад, който съответствуваше на тишината на това място. Като стигнаха до края на дългата галерия, свещеникът въведе спътника си в една зала, разделена на две части от решетка, закрыта с кафява завеса.

В определената, така да се каже, за публиката част, където изповедникът остави генерала, се хвърляше на очи една дървена

скамейка покрай стената; няколко също така дървени стола бяха поставени близо до решетката. Таванът беше с външни греди от вечнозелен дъб, без никаква украса. Светлина влизаше в залата само през два прозореца в частта за калугерките и се отразяваше смътно от кафеникавото дърво, така че бе едва достатъчна, за да се вижда едно голямо черно разпятие, портретът на света Тереса и образът на Богородицата, които красяха сивите стени на залата.

Въпреки силата си чувствата на генерала придобиха оттенък на печал. Сред това домашно спокойствие и той се успокои. Прохладата под този таван го изпълни с някакво голямо чувство като пред гроб. Не цареше ли тук същото вечно безмълвие, същият дълбок покой, същото усещане за вечност? И сред тази тишина една мисъл, неизменната мисъл на манастира, пропита във въздуха, в полумрака, във всичко, мисъл, която никъде не е изписана и затова въздействува още по-силно на въображението и му се налага с великите думи „мир в Господа“, прониква неудържимо и в най-нерелигиозната душа.

Трудно си представяме мъжките манастири; в тях мъжът изглежда слаб: роден е, за да действа, за да живее живот, изпълнен с труд, от който се отклонява, когато се затвори в килия. Но каква мъжествена сила и каква трогателна слабост има у монахинята! Един мъж може да бъде подтикнат от най-различни чувства да влезе в манастир: хвърля се като в пропаст; докато жената е движена от едно-единствено чувство: там тя не променя същността си — става божия невеста. На калугера можете да кажете: „Защо не сте се борили?“ Но коя жена се е затворила в манастир, без да е водила възвишена борба?

Затова на генерала му се стори, че тази стихнала приемна, този зареян в морето манастир са изпълнени с него. Любовта рядко стига до тържественост, но нима нямаше нещо тържествено в любов, която бе останала вярна и в Божието лоно? На какво повече имаше право да се надява един мъж при нравите на деветнадесети век? Безкрайната възвишеност на това положение намери отзвук в душата на генерала, защото и той беше достатъчно издигнат, за да забрави политиката, почестите, Испания, парижкото общество и да се изкачи до висотата на такава величава развръзка. И наистина, какво по-трагично? Колко чувства будеше самото положение на двамата влюбени: намерили се бяха на една гранитна скала сред морето, а една идея ги разделяше

като непреодолима преграда! Ето, мъжът се питаше: „Ще възтържествувам ли над Бога в нейното сърце?“

Лек шум го накара да трепне: кафявата завеса бе дръпната. После на светлината от прозореца той видя една изправена жена; краят на булото ѝ бе отметнат върху главата, но то все пак скриваше лицето ѝ от него; беше облечена според устава на манастира с дълга рокля, чийто светлокафяв цвят е станал нарицателно. Генералът не можеше да види босите нозе на монахинята, по чиято слабост щеше да отгатне ужасното ѝ състояние; но въпреки множеството гънки на грубата рокля, която покриваше, а вече не красеше тази жена, той все пак разбра, че сълзите, молитвите, страстта, самотният живот я бяха изсушили.

Ледената ръка на някаква жена, вероятно игуменката, още държеше завесата и докато оглеждаше налагащата се при този разговор свидетелка, генералът срещна черните дълбоки очи на една много стара, едва ли не стогодишна калугерка; ясни и млади, тези очи опровергаваха многобройните бръчки, които браздяха лицето на жената.

— Херцогиньо — обърна се той с дълбоко развълнуван глас към монахинята, която стоеше с наведена глава, — вашата придружителка разбира ли френски?

— Тук няма херцогиня — отвърна монахинята. — Пред вас е сестра Тереса. А жената, която вие нарекохте моя придружителка, е нашата игуменка, моя майка пред Бога.

Тези думи, произнесени толкова смирено от глас, който някога беше в хармония с разкоша и изяществото, заобикалящи най-елегантната жена в Париж, от уста, която някога говореше толкова лекомислено и подигравателно, поразиха генерала, както би го поразил гръм.

— Моята майка разбира само латински и испански — добави монахинята.

— Аз не знам нито единия, нито другия език. Мила Антоанет, извинете ме пред нея.

Чувайки името си, произнесено нежно от мъжа, който се бе държал толкова сурово с нея, монахинята изпита силно вътрешно вълнение, което пролича по лекото потръпване на булото ѝ, осветено направо от прозореца.

— Брате — каза тя, вдигайки под булото ръка към очите си, за да ги изтрие може би, — аз се наричам сестра Тереса...

После се обърна към игуменката и ѝ каза на испански, който генералът доста добре разбираше и дори може би говореше, следните думи:

— Майко, кавалерът изразява почитанията си и ви моли да го извините, че не може лично да ги постави пред нозете ви, но той не знае нито един от двата езика, които вие говорите...

Старицата бавно кимна, лицето ѝ придоби израз на ангелска кротост. Без обаче да загуби чувството за своята власт и своя сан, тя погледна изпитателно монахинята и я запита:

— Ти познаваш ли този кавалер?

— Да, майко.

— Върви си в килията, дъще! — заповяда игуменката.

Генералът бързо се отдръпна зад завесата, за да не би игуменката да отгатне по лицето му какви страшни вълнения го разтърсват, но и в сянката му се струваше, че погледът ѝ го пронизва. Тази жена, от която зависеше крехкото и краткотрайно щастие, което бе постигнал с толкова усилия, му внушаваше такъв страх, че той, който не бе трепвал пред троен ред топове, се разтрепери. Херцогинята тръгна към вратата, но се обърна и каза с ужасяващо спокойствие:

— Майко, този французин е мой брат.

— Остани тогава, дъще! — отвърна след кратко мълчание старицата.

Възхитителното йезуитство на младата жена издаваше толкова любов и съжаления, че ако генералът не умееше така добре да се владее, щеше да припадне от огромната радост, която нахлу в него след голямата и неочаквана опасност. Каква необикновена стойност придобиваха думите, погледите, жестовете в сцена, при която любовта трябваше да убягва от очи на рис и от тигрови нокти! Сестра Тереса се върна.

— Вие виждате, брате, какво се осмелих да направя, за да ви говоря за миг за вашето спасение и за молитвите, които душата ми отправя всеки ден към небето за вас. Върша смъртен грях. Излъгах. Колко дни ще трябва да се кая, за да изкупя тази лъжа! Но нищо, щом ще страдам заради вас. Вие не знаете, брате мой, какво щастие е да обичаме пред Бога, да можем да си признаваме нашите чувства, когато

религията ги е пречистила и извисила, когато ни е разрешено да виждаме само душата. Ако учението, ако духът на тази светица, която е основала нашата обител, не ми бяха помогнали да се откъсна от жалките земни мъки, не ме бяха издигнали, наистина много далеч от селенията, където се намира тя, но положително над суетния свят, аз нямаше да ви видя отново. Но ето, сега мога да ви гледам, да ви слушам и да остана спокойна...

— В такъв случай, Антоанет — прекъсна я при тези думи генералът, — направете така, че да ви видя вас, Антоанет, която сега обичам с опиянение, безумно, както желяхте да бъдете обичана от мен.

— Не ме наричайте Антоанет, умолявам ви. Спомените от миналото ми причиняват болка. Виждайте тук само сестра Тереса, същество, което се уповава на Божието милосърдие. И — добави тя след кратко мълчание — овладейте се, брате мой. Нашата игуменка безмилостно ще ни раздели, ако лицето ви издаде светски чувства или ако очите ви се просълзят.

Генералът наведе глава, сякаш за да се съсредоточи. Когато вдигна очи, между две пречки на решетката зърна отслабналото, бледо, но все още пламенно лице на монахинята. Страните ѝ, по които навремето сияеше цялото очарование на младостта, прелестната ѝ кожа, чиято матова белота се съчетаваше с руменина на бенгалска роза, бяха придобили топлия цвят на порцеланова чаша, под която лъчи слаба светлина. Красивата коса, с която някогашната жена толкова се гордееше, беше остригана. Ивица плат стягаше челото и обгръщаше лицето ѝ. Очите ѝ, окръжени от лилави сенки, дължащи се на суровия манастирски живот, от време на време заблестяха трескаво — обичайното им спокойствие беше привидно. С една дума, от тази жена бе останала само душата.

— О! Вие, която сега сте смисълът на моя живот, ще напуснете този гроб! Вие ми принадлежахте и не бяхте свободна да се отдавате другиму, дори и на Бога. Не бяхте ли ми обещали всичко да пожертвувате при най-малката моя заповед? И когато узнаете какво съм направил заради вас, може би ще ме намерите достоен за това си обещание. Търсих ви по целия свят. От пет години вие сте моята непрестанна мисъл, заниманието на живота ми. Моите приятели, а вие знаете, че те са хора с големи възможности, ми помагаша с всички

средства, претърсих манастирите на Франция, на Италия, на Испания, на Сицилия, на Америка. И при всяка несполука любовта ми се разпалваше все по-силно. Колко дълги пътешествия съм правил, подмамен от някоя напразна надежда. Край черните стени на колко свети обители хабах живота си и най-благородните туптения на сърцето си! Не ви говоря за неизменната си вярност, какво е тя, нищо, в сравнение с обетите на моята безгранична любов. Ако някога сте били искрена в угризенията си, днес вие не можете да се колебаете. Ще ме последвате.

— Забравяте, че аз не съм свободна.

— Херцогът е мъртъв — бързо отвърна Монриво.

Сестра Тереса се изчерви и каза развълнувано:

— Дано небето да го е приело! Той се държа благородно с мен. Но аз не говорех за тези връзки. Едно от прегрешенията ми беше, че исках да ги скъсам заради вас.

— За монашеския си обет ли говорите! — извика генералът със свъсени вежди. — Не мислех, че в сърцето ви нещо ще натези повече от вашата любов. Но бъдете уверена, Антоанет, че аз ще получа папска вула да бъдете освободена от обета си. Ще отида в Рим, ще ви измоля от всички земни сили; и Господ да слезе, ще го...

— Не богохулствавайте.

— Не се безпокойте за Господа! Ах! Но аз бих предпочел да знам, че ще излезете оттук заради мен, че още тази вечер сте готова да се качите в една лодка долу при скалите. Ще отидем да живеем щастливо, сам не зная къде, на края на света! И с мен, под крилете на любовта, вие ще укрепнете и отново ще се възвърнете към живота.

— Не говорете така! — прекъсна го сестра Тереса. — Ние не знаете какво сте сега за мен. Аз ви обичам така, както никога преди не съм ви обичала. Всеки ден се моля на Бога за вас и вече не ви виждам с очите на тялото. Ако знаехте, Арман, какво щастие е човек да може да се отдаде без свян на една чиста обич, която Бог покровителствува! Не можете да си представите колко съм щастлива, когато призовавам небето да ви благослови. Никога не се моля за себе си: Бог ще постъпи с мен според святата си воля. Но бих желала с цената на безсмъртието си да бъда поне малко уверена, че вие сте щастлив на този свят, че ще бъдете щастлив и на другия свят и за вечни времена. Моето безсмъртие е единственото нещо, което нещастията ми останат и което още мога да

ви даря. Сега съм състарена от сълзи, не съм вече млада, нито красива; и впрочем вие ще презрете калугерката, станала жена, която никакво чувство, дори майчината любов не би могло да извини... Какво можете да ми кажете, което да натежи пред безбройните мисли, които са се трупали в сърцето ми през тези пет години и са го променяли, дълбали, белязали? Не биваше да поднеса на Бога толкова скръбно сърце!

— Какво ще ти кажа ли, моя мила Антоанет? Ще ти кажа, че те обичам; че привързаността, любовта, истинската любов, щастието да живееш в едно сърце, което е изцяло и само твое, е нещо толкова рядко и толкова трудно се намира, че аз се усъмних в тебе, подложих те на сурови изпитания; но днес те обичам с цялата сила на душата си; ако ти дойдеш с мен някъде далеч от хората, аз няма да чувам ничий глас освен твоя, няма да виждам ничие лице освен твоето...

— Млъкнете, Арман! Вие съкращавате единствените мигове, през които ще ни бъде разрешено да се видим на тази земя.

— Антоанет, искаш ли да тръгнеш с мен?

— Но аз съм винаги с вас. Живея в сърцето ви, само че не за светски удоволствия, за егоистични наслади или от суета. Бледа и повехнала, тук аз живея за вас в Божието лоно! И ако има небесна правда, вие ще бъдете щастлив...

— Всичко това са думи! А ако аз те желая бледа и повехнала? Ако без теб аз не мога да бъда щастлив? Винаги ли ще мислиш само за дълга в присъствие на любимия си? Нима той никога няма да може да надделее над всичко в сърцето ти? Преди ти предпочиташе пред него обществото, себе си, не зная какво още; а сега — господата, спасението на душата ми. В сестра Тереса откривам същата херцогиня — недостъпна за любовните наслади и безчувствена под привидната си чувствителност. Ти не ме обичаш, ти никога не си ме обичала...

— Ах, брате...

— Ти не желаеш да напуснеш този гроб. Казваш, че обичаш душата ми, нали? Тогава знай, че ще я погубиш навеки. Ще се самоубия...

— Майко! — извика на испански сестра Тереса. — Аз ви излъгах, този мъж е моят любим!

Завесата незабавно се спусна. От изумление генералът едва долови захлопването на вътрешните врати.

— Ах! Тя още ме обича! — извика той, разбирайки каква възвишеност издаваше викът на монахинята. — Трябва да я измъкна оттук...

Генералът напусна острова, върна се в главната квартира, поиска отпуск по здравословни причини и веднага замина за Франция.

А ето сега историята, определила съответните положения, в които се намираха двете действащи лица в тази сцена.

[0] „Херцогиня Дьо Ланже“ е вторият епизод от поредицата „Историята на тринадесетте“. Започва да излиза под заглавие „Не пипайте брадвата“ през април 1833 г. и след прекъсване е отпечатан цялостно през март 1834 г. Новото заглавие на романа се появява едва в изданието от 1839 г., когато Балзак го включва под номер 51 в „Сцени от парижкия живот“. Тази своя творба авторът посвещава на Ференц Лист. ↑

[1] *Босите кармелитки* — женски католически орден, основан през XV в. ↑

[2] *Френската експедиция в Испания* — предприета през 1823 г. с цел да се прекрати либерализацията на страната. ↑

[3] *Арията на Мойсей* — от операта на Росини „Мойсей в Египет“. Когато херцогиня дьо Ланже се запознава с генерал дьо Монриво, той току-що се е завърнал от пътешествие из Египет. ↑

[4] *Те Деум* (лат.) — Тебе Господи — хвалебствена богослужебна песен. ↑

[5] *Алкад* (исп.) — съдия, общински магистрат; произхожда от арабската дума *ал кади* (съдия), дала у нас *кадия*. ↑

[6] *Магнификат* (лат.) — възвеличава — в католическото богослужение благодарствен химн на Богородица. ↑

ВТОРА ГЛАВА

ЛЮБОВТА В ЕНОРИЯТА НА „СВЕТИ ТОМА АКВИНСКИ“

Онова, което във Франция се нарича „предградието «Сен Жермен»“, не е квартал, нито секта, нито организация, не е нещо, което би могло да се определи съвсем ясно. На площад Роаял, в предградието Сент Оноре, по Шосе д’Антен също има домове, в които цари атмосферата на предградието Сен Жермен. Така че вече по начало цялото предградие не се вмести в самото предградие. Хора, родени съвсем далеч от неговия обсег, могат да изпаднат под влиянието му и да се включат и този обособен свят, докато други, родени в него, могат да бъдат завинаги низвергнати. От около четиридесет години със своите обноски, говор, с една дума, с цялата си традиция предградието Сен Жермен е за Париж онова, което са били навремето кралският двор или резиденцията Сен Пол през XIV век, дворецът, домът на маркиза Рамбуйе, площад Роаял през XVI век, после Версай през XVII и XVIII век.

През всяка епоха Париж на висшите класи и на аристокрацията е имал свой център, както простолюдният Париж е имал и ще има свой център. Тази историческа особеност предоставя обширен материал за размисъл на хората, които желаят да изучават или да рисуват различните обществени слоеве. И може би причините за това явление не бива да се изследват само за да се оправдае характерът на настоящия разказ, но и за да послужат на сериозни интереси, които ще бъдат още по-важни в бъдеще, отколкото са днес, ако, разбира се, опитът не е безсмислица за политиците, както е за младостта.

Велможите и богаташите, които винаги ще подражават като маймуни на велможите, открай време строят къщите си далеч от гъсто населените места. По времето на Луи XIV, когато херцог Юзес е вдигнал красивия си дворец на улица Монмартър, пред чиято врата е направил чешма — благотворително дело, което наред с безспорните

му добродетели му е спечелило такава почит сред народа, че целият квартал е вървял подир катафалката му, — този край на Париж е бил пуст. Но щом крепостните стени били разрушени, щом мочурищата отвъд булевардите се покрили с къщи, семейство Юзес напуснало прекрасния си дом, където днес живее един banker. По-късно, когато се оказала заобиколена от дюкяни, за да не се компрометира, аристокрацията изоставила площад Роаял, околностите на парижкия център и минала отвъд реката, та да диша свободно в предградието Сен Жермен, където около разкошния дом, построен от Луи XIV за най-малкия от узаконените му извънбрачни синове, херцог Дьо Мен, вече се издигали дворци.

Има ли нещо по-противно за хора, свикнали на блестящ живот, от блъсканицата, калта, виковете, зловонията, теснотията из простолюдните улици? И няма навиците на един търговски или занаятчийски квартал не са в непрекъснато противоречие с привичките на големците? Когато Търговията и Трудът си лягат, аристократът се сеца да обядва; докато те са шумно оживени, той си почива; сметките им никога не съвпадат — едните събират, другият харчи. Оттам и диаметрално противоположните им нрави. В тази констатация няма нищо пренебрежително. Аристокрацията е, така да се каже, мисълта на дадено общество, както буржоазията и пролетариатът са неговият организъм и неговата дейност. Затова и тези сили се нуждаят от различни средища, а техният антагонизъм създава една привидна антипатия, която се дължи на различието в движенията им, извършвани все пак с една обща цел. Тези социални противоречия произтичат толкова логично от всяка конституционна харта, че и най-критично настроеният либерал, който я смята за посегателство срещу възвишените идеи, под каквито амбициозните хора от низшите класи крият намеренията си, ще се изсмее, ако принц Дьо Монморанси отиде да живее на ъгъла на улица Сен Мартен и улицата, която носи неговото име, или ако херцог Фитц-Джеймс, потомък на шотландския кралски род, си построи дворец на ъгъла на улиците Мария Стюарт и Монт Оргъой. *Sint ut sunt, aut non sint*^[1] — тези прекрасни папски думи могат да служат за девиз на велможите от всички страни.

Това положение, съществувало във всички времена и винаги със съгласието на народа, е в интерес на държавата. То е едновременно следствие и причина, принцип и закон. Масите притежават здрав

разум, от който се отказват само когато злонамерени хора ги увлекат. Този здрав разум почива върху истини от общ характер, приемани в Москва и Лондон, в Женева и Калкута. Където и да съберете в дадено пространство семейства с различно материално положение, ще видите, че ще се оформят висши кръгове, патриции, първо, второ и трето съсловие. Може би някога равенството ще стане право, но няма човешка сила, която да го превърне във факт. Би било много полезно за благото на Франция тази истина да се разпространи.

И най-непросветените маси разбират облагите от политическата хармония. Хармонията е поезията на реда, а народите подчертано се нуждаят от ред. Съгласуваността на нещата, с една дума, единството, не е ли най-простият израз на реда? Архитектурата, музиката, поезията, всичко във Франция, повече от където и да било другаде, се гради на този принцип, който впрочем е вписан в основата на нейната ясна и чиста реч, а езикът винаги ще бъде най-безпогрешната формула на всяка нация. Затова нейният народ възприема най-поетичните, най-мелодичните песни, придържа се към най-простите идеи, обича сбитите обяснения, които съдържат най-много мисли. Франция е единствената страна, където едно малко изречение може да предизвика голяма революция. Тук масите са се бунтували само за да се опитат да приведат в съгласие хората, фактите и принципите. Никоя друга нация обаче няма по-правилна представа за единството, което трябва да ръководи живота на аристокрацията, може би защото никоя друга нация не е разбрала по-добре политическите необходиминости: историята никога няма да я свари неподготвена. Франция често е мамена, но така, както е мамена жена — с благородни идеи, с горещи чувства, чийто цели отначало ѝ убягват.

И така, първият отличителен белег на предградието Сен Жермен са разкошните дворци с големи тихи градини, навремето подобаващи за земевладелци с великолепни имения. Нима това пространство, отделящо една класа от цяла една столица, не е материален израз на моралното разстояние, което трябва да ги разграничава? У всички живи същества главата има свое определено място. Ако случайно една нация отсече своята глава, за да я сложи при нозете си, тя рано или късно открива, че се е самоубила. А тъй като нациите не желаят да умират, залавят се да си създадат нова глава. Ако такава нация няма

сили да го стори, загива, както са загинали Рим, Венеция и толкова други.

Разграничаването на висшия кръг от останалите сфери на социална дейност, възникнало поради различния им бит, по необходимост предполага истински и съществени достойнства у аристократическата върхушка. Щом патрициите в която и да било страна, при каквато и да е форма на управление отстъпят от положението си на превъзходство, те изпадат в безсилие и народът незабавно ги сваля. Народът желае винаги да вижда в ръцете им, в сърцата им, в главите им богатството, властта и делата, словото, ума и славата. Без това тройно могъщество всяко преимущество се отменя. И народите като жените обичат силата у своя повелител. Любовта им винаги е свързана с уважение; съгласни са да се подчиняват само на онзи, който съумее да им наложи подчинение. Една презирана аристокрация е като крал-безделник или като мъж под чехъл; нищожна, тя скоро бива унищожена. Така че обособяването на големците, техните напълно различни навици, с една дума, цялостният облик на патрицианските касти е едновременно символ на едно реално могъщество и причина за смъртта им, след като загубят своето могъщество.

Предградието Сен Жермен се остави временно да бъде повалено, защото не пожела да осъзнае задълженията на своето положение, което все още можеше да запази. То трябваше да има доблестта навреме да разбере, както английската аристокрация съумя да разбере, че и институциите преживяват критически години: тогава думите губят първоначалното си значение, идеите променят облика си, а политическият живот получава съвсем нова форма, без основата му да е съществено променена. Тези мисли изискват разяснения, спадащи към същината на настоящия разказ, в който те влизат и като дефиниция на причините, и като обяснение на фактите.

Величествените аристократически замъци и дворци, разкошни до най-малките си детайли, неизменният лукс на мебелите, цялата привична обстановка, в която щастливият собственик, богат още преди да се роди, свободно се движи, без никога нищо да го дразни; освен това навикът никога да не слиза до всекидневните дребнави сметки и житейски интереси, времето, с което разполага, голямата култура, която има възможност да придобие; най-сетне патрицианските

традиции, осигуряващи му обществено влияние, което неговите противници едва постигат с упорито учене, с воля, с призвание; всичко би трябвало да издига душата на човек, който от най-ранна възраст притежава подобни преимущества, да му създаде онова високо самоуважение, чието най-малко следствие е сърдечно благородство, съответстващо на благородния му произход. Това е вярно за няколко рода. В предградието Сен Жермен по изключение се срещат красиви характери, но те само подчертават всеобщия егоизъм на този обособен свят, довел го до неговата гибел.

Тези преимущества са достойние на френската аристокрация, като на всеки патрициански слой, който ще избива на повърхността на нациите, докато устройството им се гради на собствеността — поземлената или паричната собственост, единствената здрава основа на едно уредено общество; но различните видове патриции си запазват тези преимущества само докато изпълняват условията, при които народът им ги предоставя. Те са нещо като духовни ленове^[2], чието ползуване е свързано със задължения към господаря, а тук днес господарят безсъмнено е народът. Времената се промениха, оръжията — също. Сеньорът-воин, за когото навремето е било достатъчно да носи ризница и шлем, да върти сабята юнашки и да държи високо своето знаме, днес трябва да проявява ум; преди му е било нужно само дръзко сърце, в наши дни му трябва дързък мозък. Изкуството, науката и парите образуват триъгълника, в който днешното общество вписва герба на властта и от който трябва да произлиза съвременната аристокрация. Една красива теорема струва колкото едно славно име. Ротшилд, този съвременен Фугер^[3], фактически е владетел. Един голям творец в изкуството на дело е олигарх: той представлява цял век и почти винаги става негов законодател. Така словесният талант, машината под високо напрежение на писателя, геният на поета, постоянството на търговеца, волята на държавника, който съсредоточава в себе си стотици блестящи качества, мечът на генерала, всички тези лични завоевания, осъществени от един човек за сметка на цялото общество с цел да му импонира, всичко това аристокрацията трябва днес да се стреми да монополизира, както навремето е монополизирала материалната сила. За да остане начело на една страна, не трябва ли да бъде достойна да я ръководи? Не трябва ли да бъде нейна душа и съзнание, за да застави ръцете да работят? Кой

може да ръководи народ, ако не притежава силите, които ще му позволят да управлява? Какво представлява маршалският жезъл, ако не е в ръцете на вожд, способен да командува? Предградието Сен Жермен си игра с всички видове жезли, смятайки, че те са властта. То изпразни от съдържание формулата, която му даваше правото да съществува. Вместо да изхвърли символите на властта, които дразнеха народа, а тайно да задържи силата, остави буржоазията да заграби силата, а се залови суеверно за символите; непрекъснато забравяше положението, в което го поставяше числената му слабост. Аристокрацията, която представлява едва една хилядна от дадено общество, днес, както и преди, трябва да разполага с достатъчни средства за въздействие, та при остри кризи да може да противопостави на народните маси тежест, равна на тяхната. В наши дни средствата за въздействие трябва да бъдат реални сили, а не исторически спомени.

За нещастие у френското благородничество, още преизпълнено със спомените за своето отдавна отминало могъщество, имаше някаква самонадеяност, която му вредеше и от която му бе трудно да се освободи. Това може би е национален недъг. Французинът повече от всички други хора никога не слиза под себе си; от стъпалото, на което се намира, гледа към по-високото стъпало: рядко съжалява нещастниците, над които стои, и винаги се възмуцава, че вижда толкова щастливци над себе си. Макар че е чувствителен, твърде често предпочита да слуша разума си. Този национален инстинкт, който непрекъснато тласка французите да вървят напред, това тщеславие, което ги разорява и ги ръководи така цялостно, както пестеливостта ръководи холандците, от три века господствува в аристокрацията, която в това отношение е във висша степен френска. Сенжерменецът винаги е вадил заключение за интелектуалното си превъзходство от материалното си превъзходство. Всичко във Франция е подкрепяло това негово убеждение, защото още от създаването на предградието Сен Жермен — бунт на аристокрацията, започнал в деня, когато кралят е бил принуден да напусне Версай — то с редки изключения винаги се е опирало на властта, която във Франция винаги ще се олицетворява повече или по-малко от предградието Сен Жермен; оттам и поражението му през 1830 година. По това време то беше като армия, оперираща без база. То не бе използвало мира, за да се вкорени в

сърцето на нацията. Липсваше му осведоменост и какъвто и да било общ поглед за цялостните му интереси. Жертвуваше едно сигурно бъдеще заради едно съмнително настояще. Това е може би причината за неговата неправилна политика.

Физическото и духовно разстояние, което гордите аристократи се стараеха да поддържат между себе си и останалата част от обществото, има само този единствен и неминуем резултат, че през последните четиридесет години в доминиращата класа личният егоизъм се укрепил и уби кастовия патриотизъм. Навремето, когато френската аристокрация е била велика, богата и могъща, благородниците са умеели в случаи на опасност да си избират вождове и да им се покоряват. След като изгубиха значението си, те изгубиха и чувството си за дисциплина и както през късната Римска империя всеки искаше да бъде император; виждайки се равен на другите по слабост, всеки смяташе, че е нещо повече от другите. Всяко семейство, разорено от Революцията, разорено от отменянето на майората, мислеше само за себе си, вместо да мисли за голямото аристократическо семейство. Струваше им се, че ако всички забогатеят, партията им ще се засили. Грешка. И парите са само признак на могъщество. Съставени от хора, запазили старите традиции — изискана учтивост, естествено изящество, красив език, аристократическа благопристойност и гордост, — смислени, когато са съответствували на бита им, но дребнави занимания, след като станаха главното в живота им, вместо да бъдат само допълнение, всички тези родове някога са имали истинска стойност, която сега е останала само на повърхността и се е свела до фиктивна стойност. Никой от тези родове не мислеше да си каже: „Достатъчно ли сме силни, за да поемем властта?“ А се нахвърлиха на властта също като адвокатите през 1830 година. Вместо като истински велможи да станат покровители, сенжерменци проявиха алчност като парвенюта. От деня, когато на най-умния народ в света бе доказано, че след като си възвърнаха привилегиите, благородниците организират властта и бюджета за своя полза, от този ден тяхната каста смъртно заболя. Желаше да бъде аристокрация, а вече можеше да бъде само олигархия, две много различни системи, както ще разбере всеки, който има съобразителността да прочете внимателно фамилните имена на лордовете в горната камара. Кралското правителство имаше положително добри намерения, но то непрекъснато забравяше, че

винаги трябва да се ръководи от желанието на народа, дори когато става въпрос за неговото щастие, и че Франция, тази капризна жена, иска да бъде щастлива или бита по свое желание. Ако имаше повече аристократи като херцог Дьо Лавал, чиято скромност бе достойна за предците му, старшият клон^[4] щеше да се задържи на престола не по-малко от Хановерската династия^[5].

През 1814, и главно през 1820 година френската аристокрация трябваше да застане начело на най-образованата епоха, на най-аристократичната буржоазия, на най-женствената страна в света. Предградието Сен Жермен лесно можеше да ръководи и забавлява една средна класа, опиянена от почести, влюбена в изкуството и науката. Но жалките водачи на тази голяма епоха на интелекта ненавиждаха до един изкуството и науката. Те не съумяха да представят дори религията, която им бе нужна, в поетични тонове, за да я направят привлекателна. И докато Ламартин^[6], Ламне^[7], Монталамбер^[8] и други талантиливи писатели позлатяваха с поезия, обновяваха или разширяваха религиозните идеи, некадърниците в правителството предизвикваха огорчение от религията. Никога нация не е била по-снизходителна: тогава тя беше като уморена жена, която става отстъпчива; никога власт не е правила по-тромави грешки: Франция и жената предпочитат прегрешенията.

За да си възвърне положението, да създаде едно силно олигархическо правителство, аристокрацията трябваше добросъвестно да се разрови и да извади един сенжерменски Наполеон, да се разкъса, но да открие в недрата си един конституционен Ришельо; и ако сред нея не се намереше подобен гений, да го измъкне от някой леден таван, където в момента той може би е умираше, и да го асимилира, както камарата на лордовете в Англия непрекъснато асимилира случайни хора и ги прави аристократи. После да нареди на този човек безмилостно да изсече гнилите клони, да подкастри аристократичното дърво. Но първо на първо, голямата система на английския торизъм беше нещо наистина необхватно за такива малки глави и възприемането ѝ щеше да отнеме прекалено много време, а за французите бавният успех е равносилен на провал. И второ, тези дребни величия не само че нямат съобразителността да черпят за компенсация сили оттам, където Бог ги е вложил, но и ненавиждат

всяка сила, която не произлиза от тях. И накрая, предградието Сен Жермен не само че не се подмлади, но и застаря.

Дворцовият етикет, институцията от второстепенна необходимост, имаше смисъл да се запази, но само при важни случаи, докато той се превърна във всекидневно съперничество, и вместо да бъде въпрос на красота и великолепиe, стана въпрос на власт.

И ако отначало, при онези събития от голям мащаб, на краля липсваше съветник от също такъв голям мащаб, то на аристокрацията преди всичко липсваше съзнание за собствените ѝ широки интереси, което можеше да спаси положението. Тя не съумя да прости женитбата на господин Дьо Талейран, единственият човек с железен ум, от онези умове, които са способни да преизковават политически системи, чрез които нациите славно се възраждат. Сен Жермен се присмиваше на министрите, които не бяха благородници, а не можеше да предложи благородници, достойни да станат министри. Аристокрацията можеше да направи истински услуги на страната, ако се бе заела да облагороди съдилищата, да подобри земеделието, да построи пътища и канали, да се превърне в действена сила на територията на цялата страна; но вместо това тя продаваше земите си, за да играе на борсата. Можеше да лиши буржоазията от нейните динамични и талантливи хора, чиято амбиция подкопаваше властта, включвайки ги в своите редове; но предпочете да се бори срещу тях, и то без оръжие, защото тя вече само по традиция имаше онова, което навремето бе притежавала в действителност. За свое нещастие тя бе запазила точно толкова различни имуществва, колкото да подхранва нахалното си високомерие. Старите родове се задоволяваха със спомените си и никой от тях не помисли да подготви първородните си синове за новите армии, които деветнадесети век изсипваше на площадите.

Исключена от обществените дела, младежта танцуваше у херцогиня Дьо Бери, вместо чрез влиянието на млади, съвестни, незамесени в Империята и Републиката таланти да продължи в Париж едно дело, започнато от главите на семействата в департаментите, с което те щяха да си извоюват признаване на титлите си, защитавайки местните интереси, съобразявайки се с духа на века, приспособявайки кастата към изискванията на времето. Съсредоточена в своето предградие Сен Жермен, където живееше духът на някогашните феодални вражди, съчетан с духа на бившия двор, недостатъчно

свързана с двореца Тюйлери, аристокрацията по-лесно можа да бъде победена, тъй като се беше затворила в себе си и главно беше зле представена и организирана в перската камара. Ако се беше втъкала в страната, щеше да бъде непобедима; но както бе залостена в своето предградие, опряла гръб на двореца и широко зависима от държавния бюджет, достатъчен беше един удар с брадва, за да прекъсне нишката на гаснещия ѝ живот и невзрачната фигура на едно дребно адвокатче се приближи и ѝ нанесе този удар. Въпреки блестящата реч на господин Роайе-Колар законът за унаследяването на перската титла и свързаните с нея привилегии бе провален от пасквилите на един човек, който се хвалеше, че с умението си е спасил няколко глави от палача, а от неумение погубваше големи институции. Тук се съдържат примери и поуки за бъдещето. Ако френската олигархия няма бъдеще, би било доста жалко и жестоко да я изтезваме и в такъв случай би трябвало да мислим само за нейния саркофаг; хирургическият нож причинява болка, но понякога възвръща живота на умиращия. Преследвано, предградието Сен Жермен може да се окаже по-силно, отколкото по време на своето тържество, стига да пожелае да има водач и система.

Сега лесно можем да обобщим този полуполитически преглед. Липсата на широк поглед и цялата съвкупност от дребни грешки; стремежът у всекиго поотделно да възстанови огромното си богатство; реалната необходимост от религията като опора на политиката; жаждата за удоволствия, която вредеше на религиозния дух и пораждаше лицемерие; изолираната съпротива на неколцина умствено издигнати хора, които виждаха правилно и на които пречеха дворцовите съперничества; отдръпването на провинциалната аристокрация, расово по-чиста като цяло от дворцовата, но често онеправдавана — всички тези причини се съчетаха, за да създадат целия фалш на положението и нравите на предградието Сен Жермен. То нямаше обединяваща система, нито последователност в действията, не беше напълно морално, нито открито развратно, нито разложено, нито разлагащо; не отстъпи напълно по въпросите, които му вредяха, и не възприе идеите, които биха го спасили. И най-сетне, колкото и безпомощни да бяха отделните му представители, като партия то все пак бе въоръжено с онези големи принципи, които ръководят живота на нациите. Какво повече му трябваше, за да загине дори в разцвета на силите си? То стана придиричиво в избора на лицата, които допускаше

до себе си; проявяваше добър вкус и елегантно презрение; но в провала му положително нямаше никакъв блясък, никакво рицарство. Емиграцията от 1789 година все още беше проява на чувства; през 1830 година вътрешната емиграция е проява само на интереси. Неколцината известни писатели, неколцината блестящи оратори, господин Дьо Талейран в конгресите, завоюването на Алжир и доста имена, станали отново исторически по бойните полета, показват на френската аристокрация средствата, които ѝ остават, за да придобие отново национално значение и отново да ѝ се признаят титлите, разбира се, ако благоволи да пожелае това.

У всяко живо същество има някаква вътрешна единна нагласа. Ако даден човек е ленив, леността му личи във всяко негово движение. По същия начин обликът на дадена класа хора съответствува на общия ѝ дух, на душата, която оживява тялото. По време на Реставрацията при своите изневери жената от предградието Сен Жермен не проявяваше горда дързост като някогашните дворцови дами, нито тяхното скромно величие във възрастта на късните добродетели, с които са изкупували прегрешенията си и са се ограждали с такова сияние. Аристократката от времето на Реставрацията не беше нито особено лекомислена, нито особено добродетелна. Страстите ѝ, с някои изключения, бяха лицемерни; тя, така да се каже, проявяваше пресметливост в насладите. Някои сенжерменски дами водеха напълно буржоазен семеен живот като херцогиня Д'Орлеан, чието брачно легло толкова смешно бе показвано на гостите в кралския дворец; само две-три се върнаха към нравите на Регентството, с което вдъхнаха нещо като отвращение на известни просто по-ловки от тях жени. Този нов вид дами нема никакво влияние върху нравите, а те можеха да направят много, можеха поне да си придадат внушителността на английските аристократки; но тези жени се колебаеха като глупачки между различни традиции на миналото, насалиха се да станат набожни и да прикриват всичко, дори хубавите си качества. Нито една от тези французойки не успя да създаде салон, в който да ходят видните обществени дейци, за да се учат на вкус и изящество. Техният глас, някога толкова влиятелен в литературата — това живо отражение на обществото, — напълно заглъхна. А когато една литература няма обща насока, тя не се свързва със своя век и свършва с него.

Във всички времена, когато в някоя нация съществува подобна обособена група, историкът почти винаги открива сред нея някоя главна фигура, която със своите добродетели и недостатъци е като обобщение на тази група. Такива са били Колини сред хугенотите, кардинал Дьо Рец сред Фрондата, маршал Дьо Ришельо при Луи XV, Дантон по време на Терора. Това идентифициране на облика на водещата личност с неговата историческа свита е в реда на нещата. Нима не е необходимо човекът, който води една партия, да отговаря на нейните представи и кой може да блести в една епоха, ако не я олицетворява? От това неизменно задължение на мъдрите и благоразумни водачи на партии да се съобразяват с предразсъдъците и безумствата на масите, които ги следват, произтичат действия, за които някои историци ги упрекват, когато преценяват хладно и отдалеч страшните народни кипежи и страстите, необходими при воденето на големите вековни борби. Онова, което е вярно за историческата комедия на вековете, е също така вярно и в по-ограничената сфера на отделните сцени от националната драма, наречена Нрави.

В началото на мимолетния живот на предградието Сен Жермен през Реставрацията, на който, ако горните разсъждения са правилни, то не съумя да придаде смисъл, една млада жена за кратко се оказа най-цялостният образец на същината на своята каста — съчетание от възвишеност и слабост, от величие и ограниченост. Тя беше повърхностно образована, в действителност невежа; пълна с благородни чувства, но лишена от мисъл, която да ги съгласува; пилееше най-ценните съкровища на душата си, за да се покорява на условностите; готова беше да предизвиква обществото, но се колебаеше поради скрупули и затова лицемереше; проявяваше повече упорство, отколкото характер, увлеченията ѝ бяха временни и не стигаха до възторг, разумът се налагаше на сърцето; беше изцяло жена и изцяло кокотка, и главно — парижанка; обичаше блясъка, празненствата; не беше свикнала да разсъждава или разсъждаваше, когато вече бе късно; безразсъдството ѝ стигаше до поетичност; беше очарователно дръзка, но в дъното на душата си покорна; привидно силна и права като тръстика, като тръстиката беше готова да се огъне под мощна ръка; говореше много за религия, но не обичаше религията и все пак я приемаше като развръзка. Как да се обясни едно толкова сложно същество, способно на героизъм и забравящо да бъде

героично, за да подхвърли някоя коварна забележка; младо и прелестно, но състарено, и то не толкова по сърце, колкото от максимите на тези, които го заобикаляха, чиято егоистична философия разбираше, без да я бе прилагало; притежаващо всички пороци на придворния и всички благородни качества на девойката; недоверчиво към всичко и все пак понякога способно да вярва на всичко? Няма ли да бъде винаги незавършен портретът на тази жена, в която най-бляскави тонове ту се преливаха, ту се сблъскваха, и все пак образуваха поетична смесица, защото у нея имаше божествена светлина, младежко сияние, което придаваше на всички тези объркани черти някакво единство? Красотата обединяваше всичко. У нея нямаше нищо изкуствено. И страсти, и полустрасти, претенции за величие и реална ограниченост, хладни чувства и горещи пориви у нея бяха естествени и произхождаха колкото от собственото ѝ положение, толкова и от състоянието на аристокрацията, към която принадлежеше. Тя се смяташе за изключително същество и под закрилата на името си гордо се поставяше над обществото. В живота ѝ имаше нещо от високомерието на Медея^[9], както и в живота на аристокрацията, която загиваше, но не се съгласяваше да седне, нито да протегне ръка на някой политически лекар и не желаше да се докосва до нищо, за да не бъде докосвана — до такава степен вече се чувствуваше слаба или готова да се превърне в прах.

Херцогиня Дьо Ланже — така се наричаше тази жена — беше омъжена от близо четири години, когато Реставрацията завърши, тоест в 1816-а, след като Луи XVIII си взе поука от революцията на Стоте дни и разбра своето положение и своя век, въпреки съпротивата на приближените си, които все пак победиха този „Луи XI без брадва“, когато вече бе сломен от болестта.

По баща херцогиня Дьо Ланже беше Наварен, от херцогски род, чиито дъщери имаха привилегията от времето на Луи XIV да не изоставят титлата си, след като се омъжат. Освен това, те рано или късно получаваха като майките си столче в двора. На осемнадесет години Антоанет дьо Наварен напусна дълбокото усамотение, в което бе живяла, за да се омъжи за първородния син на херцог Дьо Ланже. По онова време и двете семейства бяха откъснати от света, но все пак нахлуването на съюзническите войски във Франция даваше основание на роялистите да вярват, че бедствията на войната неминуемо ще

завършат със завръщането на Бурбоните. Останали верни на Бурбоните, херцозите Дьо Наварен и Дьо Ланже благородно бяха устояли на всички съблазни за имперска слава и при положението, в което се намираха по времето на сключването на този брак, те естествено трябваше да следват традицията на родовете си.

Така че красивата и бедна госпожица Антоанет дьо Наварен се омъжи за маркиз Дьо Ланже, чийто баща се помина няколко месеца след сватбата. При завръщането на Бурбоните двете семейства отново заеха своя ранг, своите длъжности, своето място при двора, включиха се в обществения живот, от който се бяха отлъчили, и станаха едни от най-видните фигури в този нов политически свят. В това време на подлости и неискрени приспособявания обществената съвест със задоволство призна на двата рода онази неопетнена вярност, онова съответствие между частния живот и политическото поведение, на които всички партии неволно отдават почит. Но както за нещастие често се случва във времена, когато властта трябва да прави компромиси и отстъпки, най-чистите личности, способни с възвишените си идеи и мъдри принципи да накарат Франция да повярва в благородството на една смела нова политика, бяха отстранени от обществените дела и те попаднаха в ръцете на хора, заинтересовани да доведат принципите до крайност, за да докажат предаността си. Семейства Дьо Ланже и Дьо Наварен останаха в кръга на кралските приближени, но с ограничени задължения по дворцовия етикет, като същевременно бяха осъдени да понасят упреците и подигравките на либералите, които ги обвиняваха, че трупат почести и богатства. Всъщност наследствените им имуществва въобще не се бяха увеличили, а издръжката им по цивилната листа отиваше за представителни разноски, необходими при всички европейски дворове, дори да са републикански. През 1818 година херцог Дьо Ланже командуваше дивизия, а херцогинята беше в свитата на една принцеса от кралска кръв, което ѝ позволяваше да живее в Париж без съпруга си, без да предизвиква скандал. Впрочем освен командирската служба херцогът заемаше длъжност и при двора и се връщаше в столицата, когато биваше дежурен, като предаваше командуването на един бригаден генерал. Така че херцогът и херцогинята живееха всеки на своя страна и фактически бяха разделени, макар че това още не се знаеше в обществото.

Техният брак, уговорен от семействата им, бе имал обичайната съдба на подобни бракове. Свързали се бяха два напълно несъвместими характера и тайно се бяха наранявали, тайно бяха страдали от раните си и окончателно бяха скъсали. После всеки от тях се бе покорил на природата си и на условностите. Методичен като кавалера Дьо Фолар^[10], херцог Дьо Ланже методично се отдаде на своите склонности и удоволствия, а жена си остави да следва своите, понеже беше уверен, че с извънредно гордата си душа, хладно сърце, голямо покорство пред светските обичаи и младежка почтеност тя ще остане чиста под наблюдението на възрастните си роднини в един пуритански благочестив двор, където всичко се знаеше. Така че той спокойно можеше да се държи като велможа от миналия век и да остави сама на себе си една дълбоко оскърбена двадесет и две годишна жена, която имаше в характера си ужасната черта никога да не забравя обида, при все че цялата ѝ женска суета, честолюбието ѝ бяха тайно засегнати и може би дори добродетелите ѝ бяха останали непризнати. Жената на драго сърце прощава публично нанесените ѝ обиди; така тя се издига в очите на хората, това е чисто женска снизходителност; но никога не забравя тайните обиди, защото не обича прикритите подлости, добродетели, любов.

Такова беше положението на херцогиня Дьо Ланже, което си оставаше неизвестно на обществото и върху което тя не се замисляше, когато започнаха празненствата по случай женитбата на херцог Дьо Бери^[11]. По това време дворецът и предградието Сен Жермен излязоха от своята вялост и въздържаност. Тогава всъщност започна невиджаният блясък, който заблуди правителството на Реставрацията.

По това време, дали по сметка или от суета, херцогиня Дьо Ланже започна да се появява в обществото винаги заобиколена или придружена от три-четири жени, известни със своя произход и своето богатство. Кралица на модата, тя си бе създала свита от подгласнички, които подражаваха на нейните маниери и духовитост и ги разпространяваха. Беше ги подбрала умело измежду дамите, които още не бяха много близки с двора, нито с върхушката на Сен Жермен, но имаха амбицията да проникнат в тези кръгове; това бяха нещо като редови ангели, които се стремяха да се издигнат до обкръжението на престола и да се присъединят към серафимските сонмове от висшата сфера, наречена „малкия дворец“.

Сред тези жени херцогиня Дьо Ланже беше по-силна, повлиятелна, по-неуязвима. Нейните придворни я пазеха от клевети и ѝ помагаха да играе противната роля на блестяща млада дама. Тя можеше свободно да се подиграва с мъжете, със страстите, да ги предизвиква, да жъне успехи, толкова необходими на всяка жена, без да губи самообладание. И в Париж, и във висшето общество жената си остава жена, трябва ѝ тамян — ласкателства, почести. И най-несъмнената красота, най-възхитителното лице не са нищо, ако няма кой да им се възхищава: поклонникът, комплиментите са доказателство за нейното могъщество. Какво е власт, за която никой не знае? Нищо. Представете си най-голямата красавица, седнала сама в ъгъла на някой салон: ще ви се стори жалка. Затова, когато се намира и блестящо общество, жената желае да властвува над всички сърца, често защото не може да бъде щастлива владетелка само на едно.

Всички тези дрехи, тези приготовления, тези преструвки се правеха за най-жалките хора, които могат да съществуват — празноглави контета, единственото качество на които беше красивата външност, — и жените излишно се компрометираха заради тези позлатени дървени идоли, които с малки изключения нямаха нито миналото на „господарчетата“ от времето на Фрондата, нито прекрасната груба храброст на имперските герои, нито духовитостта и обноските на дедите си, а искаха „гратис“ да минават за нещо подобно; които бяха храбри, както е храбра френската младеж, и положително щяха да се окажат ловки, ако ги подложеха на изпитание, а не можеха да се изявят под властта на изхабените старци, които им държаха юздите. Това беше хладна, еснафска епоха, в която нямаше поезия. Може би една реставрация се нуждае от много време, за да стане монархия.

От година и половина херцогиня Дьо Ланже водеше този празен живот, занимаваше се само с балове, с посещения във връзка с балове, с безсмислени победи, с мимолетни страсти, родени и умрели за една вечер. Когато влезеше в някой салон, тя жънеше ласкателства, слушаше страстни думи, които насърчаваше с жест, с поглед, без да ги допуска по-дълбоко в себе си. Нейният тон, нейното държане, всичко в нея служеше за образец. Тя живееше в някаква трескава суета, в шемета на непрекъснати удоволствия. При разговор понякога стигаше доста далеч, слушаше всичко и, така да се каже, повърхността на

сърцето ѝ се развращаваше. Когато обаче се върнеше вкъщи, често се червеше от онова, на което се бе смяла, от някоя скандална история, чиито подробности ѝ бяха дали повод да разговаря за теориите на любовта, която не познаваше, и за тънкостите на съвременната страст, които любезни лицемерки ѝ бяха разяснявали; защото жените умеят всичко да си споделят, когато са насаме, и погубват повече свои сестри, отколкото мъжете.

Така младата херцогиня разбра, че красотата, умът на една жена получават пълно признание само когато е обичана. Какво доказва съпругът? Че като момиче тя е имала голяма зестра или добро възпитание, или умела майка, или е отговаряла на амбициите на мъжа; докато любовникът е непрекъсната реклама за нейните лични достойнства. От съвсем млада госпожа Дьо Ланже научи, че една жена може да позволи да бъде обичана открито, без да споделя любовта, без да я одобрява, без да я задоволява с нищо, освен с най-незначителни подаяния, и не една лицемерна светица ѝ обясни как да играе такива опасни комедии.

Така че херцогинята си създаде двор от поклонници и самият брой на мъжете, които я обожаваха или ухажваха, беше залог за добродетелта ѝ. Тя кокетираше, любезничеше, прельстияваше до края на празника, на бала, на приема; после завесата се спускаше и тя оставаше сама, хладна, нехайна, а на другия ден все пак се оживяваше за нови, също толкова повърхностни вълнения. Имаше двама-трима напълно заблудени млади мъже, които бяха истински влюбени в нея и на които тя се подиграваше със съвършена безчувственост. Казваше си: „Обичана съм, той ме обича!“, и тази сигурност ѝ стигаше. Подобно на скъперника, за когото е достатъчно да знае, че всичките му желаниа могат да бъдат изпълнени, тя може би вече дори не стигаше до желание.

Една вечер херцогинята беше канена у своята близка приятелка виконтеса Дьо Фонтен, една от онези нейни бледи съперници, които я ненавиждаха от сърце и винаги я придружаваха: един вид въоръжено приятелство, при което и двете страни са нащрек, а признанията са ловко пестеливи, понякога и коварни.

След като раздаде кратки покровителствени поздрави — ласкави или надменни — с естественния израз на жена, която знае цената на усмивките си, очите ѝ се спряха на един мъж. Беше ѝ съвършено

непознат, но широкото му сериозно лице я изненада. Тя почувствува вълнение, доста напомнящо страх.

— Мила — обърна се тя към госпожа Дьо Мофриньоз, — кой е този човек?

— Маркиз Дьо Монриво, навярно сте чували за него.

— Ах, той ли е!

Тя взе лорнета си и доста нахално го насочи към него, сякаш той беше портрет и можеше да бъде гледан, но не и да гледа.

— Но представете ми го, трябва да е забавен.

— Не, мила, няма по-скучен, нито по-мрачен мъж, но сега е на мода.

По това време, без сам да знае, господин Арман дьо Монриво беше предмет на всеобщо любопитство, и то много по-заслужено, отколкото всички онези мимолетни идоли, от които Париж се нуждае и по които се прехласна за няколко дни, за да задоволи страстта си към изкуствените увлечения и възторзи, която го обхваща периодически.

Арман дьо Монриво беше единствен син на генерал Дьо Монриво, представител на онези „бивши хора“, които бяха служили благородно на републиката, убит до Жубер при Нови. Осиротялото момче бе пратено от Бонапарт в Шалонското училище и както много други синове на генерали, загинали на бойното поле, бе взето под покровителството на Френската република. След като завърши училището, младежът, който нямаше никакви средства, постъпи в артилерията и по време на катастрофата при Фонтенбло бе стигнал едва до батальонен командир. Родът войска, към който се числеше Арман дьо Монриво, му предлагаше малко възможности за повишение. Преди всичко защото там броят на офицерите е по-ограничен, отколкото в другите войски, а освен това либералните, едва ли не републикански убеждения, разпространени сред артилеристите, и недоверието, което императорът изпитваше към групите образовани хора, свикнали да разсъждават, пречеха на повечето от тях да направят военна кариера. Ето защо, противно на обичая, най-често офицерите, които стигаха до генералски чин, не бяха най-забележителните военни, тъй като по-посредствените не предизвиквала особени опасения. Артилерията беше обособена армейска част, която Наполеон командуваше непосредствено само на бойното поле. Към тези общи причини, обясняващи бавното напредване на Арман дьо Монриво в

кариерата, се прибавяха и други, заложи в неговата личност, в характера му. Сам в света, от двадесетгодишна възраст повлечен във вихрушката от хора, която кръжеше около Наполеон, той нямаше за кого да мисли освен за себе си, беше готов всеки ден да умре и само чувството му за достойнство и за изпълнен дълг му даваха сили да живее. Като всички стеснителни хора обикновено беше мълчалив, но стеснителността му не беше липса на смелост, а някаква въздържаност, която му забраняваше всяка суетна проява. В безстрашието му по бойните полета нямаше самохвалство; той виждаше всичко, спокойно даваше разумни съвети на другарите си и вървеше срещу снарядите, а когато бе необходимо, залягаше, за да ги избегне. Беше добър, но съдейки по държането му, хората го смятаха за високомерен и суров. Със строгата математическа логика, която прилагаше във всичко, той не допускаше никакви лицемерни компромиси със задълженията на дадено положение, нито със следствията от даден факт. Не търпеше безчестие, за себе си не искаше никога нищо. С една дума, той беше от онези неизвестни големи личности, които философски презират славата и живеят, без да се привързват към живота, защото в него не намират възможност да развият силите си или чувствата си в цялата им широта. От него се страхуваха, уважаваха го, но не го обичаха. Хората ни позволяват да се издигаме над тях, но никога не ни прощават, че не желаем да слезем до тяхното равнище. Затова и чувството, което изпитват към силните характери, никога не е лишено от известна омраза и страх. Голямата доблест за тях е нещо като безмълвно порицание, което не прощават нито на живите, нито на мъртвите.

След сбогуването с Наполеон във Фонтенбло, макар че беше титулуван благородник, Монриво бе пратен в запаса. Старомодната му честност изплаши Министерството на войната, където бе известна верността му към клетвата, дадена пред имперския орел. По време на Стоте дни той бе произведен полковник в гвардията и бе ранен при Ватерло. Тъй като състоянието му го принуди да остане в Белгия, не беше в Лоарската армия, но кралското правителство не призна чиновете, дадени по време на Стоте дни, и Арман дьо Монриво напусна Франция.

Воден от предприемчивия си дух, от благородството на мисълта си, дотогава задоволявани от рисковете на войната, верен на вродената си страст към големите полезни начинания, генерал Монриво замина с

намерение да изследва Горен Египет и неизвестните области главно в Централна Африка, които днес възбуждат такъв интерес сред учените. Научната му експедиция се оказа продължителна и завърши нещастно. Вече бе събрал ценни сведения, предназначени да разрешат географските и индустриалните проблеми, върху които се работи толкова усилено, и след като бе успял да преодолее множество препятствия, бе стигнал до сърцето на Африка, когато едно диво племе го плени с предателство. Взеха му всичко, превърнаха го в роб, цели две години го влачиха из пустините, всеки миг го заплашваха със смърт и го подлагаха на изтезания, на каквито дори безмилостни деца не подлагат животно, с което се забавляват. Неговата физическа и духовна устойчивост му позволи да издържи всички ужаси на пленничеството, но почти цялата му сила се изчерпи при бягството, което беше истинско чудо. Стигна във френската колония Сенегал полумъртъв, в дрипи, с някакви смътни спомени. Огромните жертви за това пътешествие, проучванията му на африканските диалекти, откритията и наблюденията му, всичко бе пропаднало. Един пример ще ни позволи да разберем страданията му. Няколко дни подред децата на шейха на племето, което го беше заробило, се забавляваха с него, като се целеха с конски кокалчета по главата му, така че те да застават отгоре й.

Монриво се завърна в Париж към средата на 1818 година. Беше разорен, нямаше покровители, а и не желаше да има. Беше готов по-скоро сто пъти да умре, отколкото да поиска каквото и да било, дори признаването на правата си. Нещастията, мъките го бяха приучили енергично да разрешава и най-дребните проблеми, а навикът му да запазва човешкото си достойнство пред онзи вътрешен съдник, наречен съвест, в неговите очи придаваше стойност и на привидно най-незначителните постъпки. Връзките му с големите парижки учени и с някои просветени военни разкриха обаче и заслугите, и приключенията му. Подробностите за неговото бягство и пленничество, за пътешествието му свидетелствуваха за толкова хладнокръвие, ум и смелост, че той, без сам да знае, придоби онази мимолетна слава, която толкова леко се постига в парижките салони, но за чието запазване хората на изкуството са принудени да полагат невероятни усилия.

Към края на годината положението на Монриво внезапно се промени. От бедняк стана богат или поне се ползуваше с всички външни преимущества на богатия човек. По това време кралското правителство се стремеше да засили армията и за да привлече ценни хора, правеше известни концесии на бивши офицери, чиито честност и характер представляваха гаранция за лоялността им. Господин Дьо Монриво бе възстановен в списъка на офицерските кадри с предишния си чин, получи всичките си заплати със задна дата и бе назначен в кралската гвардия.

Тези облаги дойдоха една след друга, без маркиз Дьо Монриво да бе подавал каквато и да е молба. Негови приятели му спестиха личните постъпки, каквито той нямаше и да предприеме. После, противно на навиците си, които изведнъж се промениха, започна да посещава салоните; навсякъде го приемаха благосклонно и му засвидетелствуваха голямо уважение. Изглеждаше, че е намерил някакъв път в живота, но той беше затворен човек и нищо не издаваше външно. В обществото го виждаха сериозен и съсредоточен, мълчалив и хладен. Пожъна много успехи именно защото ярко се открояваше сред масата обикновени лица, които пълнят парижките салони; там той наистина беше нещо съвсем ново. Говореше кратко като самотниците или диваците. Стеснителността му бе сметена за високомерие и много се поправи. Той беше нещо странно и величаво и жените се увличаха по тази оригинална личност толкова повече, че не обръщаше внимание на техните ловки ласкателства, на маневрите, чрез които те обсаждат и най-силните мъже, подкопават и най-непреклонните духове.

Господин Дьо Монриво не разбираше нищо от дребните парижки превземки, душата му бе способна да откликва само на звучните трепети на красивите чувства. Той скоро щеше да мине в забвение, ако не беше поезията, която се отгатваше в неговите приключения, в неговия живот, ако не бяха привържениците му, които го хвалеха, без той да знае, ако не беше засегнатото честолюбие на жените и тържеството, очакващо онази, на която той би обърнал внимание. Затова и любопитството на херцогиня Дьо Ланже беше колкото силно, толкова и естествено. По някаква случайност този човек я бе заинтересувал предишната вечер. В нейно присъствие бяха разказали едно от африканските приключения на господин Дьо Монриво, които най-силно поразяваха впечатлителното женско въображение.

По време на експедицията си до изворите на Нил господин Дьо Монриво имал със своя водач най-необикновения спор, познат в анализите на пътешествията. За да стигне до мястото, което желаел да изследва, трябвало да прекоси пеша една пустиня. Само един човек можел да го заведе. Никой пътешественик дотогава не бил успял да проникне в тази област, където безстрашният офицер предполагал, че ще намери разрешението на няколко научни загадки. Въпреки че местните старци и водачът го разубеждавали, той предприел това страшно пътуване. Амбициран от предупрежденията за ужасните трудности, които трябвало да преодолее, той събрал цялата си смелост и потеглил рано сутринта. След като вървял целия ден и вечерта легнал да спи на земята, почувствувал непозната дотогава умора поради ходенето по пясъка, в който затъвал на всяка крачка.

А знаел, че на другия ден отново ще трябва да потегли в зори. Водачът обаче го бил уверил, че ще стигнат към обед до целта. Това обещание го ободрявало, помагало му да си възвърне силите и въпреки страданията, той продължил да върви, само мъничко проклинал науката; но го било срам да се оплаква пред водача, затова криел мъките си. След като вървели една трета от деня, почувствувал, че силите му се изчерпват, а краката му са разкъравени и попитал дали ще стигнат скоро.

— След един час — отговорил водачът.

В душата си Арман намерил сили за още един час и отново поел. Часът изтекъл, но той не виждал дори на хоризонта (пясъчен хоризонт, широк като в открито море) палмите и планините, чиито върхове трябвало да му известят, че пътят им свършва. Спрял, започнал да заплашва водача, упрекнал го, че иска да го убие, че го е измамил и отказал да върви по-нататък; после сълзи от гняв и умора потекли по възпалените му страни; стоял наведен поради болките в краката, които отново се били разранили от ходенето, усещал гърлото си слепнало от пустинна жажда. Водачът слушал неподвижно, подигравателно оплакванията му и същевременно оглеждал с привидното безразличие на ориенталец незабележимите неравности на почти черния пясък, напомнят потъмняло злато.

— Объркал съм се — хладно отвърнал той. — Толкова отдавна не съм минавал по този път, че не мога да разпозная следите; посоката е правилна, но ще трябва да повървим още два часа.

„Човекът е прав“ — помислил си господин Дьо Монриво и отново потеглил, следвайки с мъка безмилостния африканец, с когото сякаш го свързвала нишка, както осъденият е невидимо свързан с палача.

Но и тези два часа минали, французинът изчерпил и последните си капки сила, а хоризонтът бил все така ранен: не се виждали палми, нито планини. Вече нито викал, нито стенел. Легнал на пясъка, за да умре; но изразът на очите му можел да ужаси и най-безстрашния човек; той сякаш заявявал, че не желае да умре сам. Като същински демон водачът му отвърщал със спокоен, властен поглед. Оставил го да лежи, само внимавал да стои достатъчно далеч, така че да избяга при някое отчаяно движение на жертвата си. Най-сетне Монриво намерил сили за последно проклятие. Водачът се приближил до него, изгледал го втренчено и му казал:

— Нали ти пожела, въпреки нас, да отидеш там, където те водя? Упрекваш ме, че те мамя. Ако не бях те лъгал, нямаше да стигнеш дотук. Щом искаш да знаеш истината, ще ти кажа: имаме още пет часа път и вече не можем да се върнем назад. Попитай сърцето си. Ако нямаш достатъчно смелост, ето моята кама.

Смаян от това страшно разбиране на човешката мъка и сила, господин Дьо Монриво не пожелал да се окаже по-недостоеен от един варварин, намерил в гордостта си на европейец нов запас от мъжество, станал и тръгнал след водача.

Петте часа изтекли, а господин Дьо Монриво все още нищо не съзирал на хоризонта; обърнал към водача гаснещ поглед; но тогава нубиецът го покачил на раменете си, издигнал го с няколко стъпки и той видял на стотина крачки едно езеро, заобиколено със зеленина, и великолепа гора, осветени от лъчите на залязващото слънце.

Двамата се намирили съвсем близо до нещо като огромна гранитна плоча, под която вълшебният пейзаж бил като погребан. Арман се почувствувал възроден, а водачът, този великан по ум и смелост, завършил подвига си, като предано го понесъл по горещите гладки, едва очертани върху гранита пътеки. От едната си страна французинът виждал пясъчния ад, от другата — истински земен рай, най-красивия оазис в тамошните пустини.

И без това поразена от вида на тази поетична личност, херцогинята остана още по-смаяна, когато разбра, че това е маркиз Дьо

Монриво, когото беше сънувала през нощта. А нима фактът, че е била с него из горещите пясъци на пустинята, че той ѝ е бил спътник в този кошмарен сън, не беше за жена с нейния нрав прелестно предзнаменование за нови забавления?

Лицето на никой мъж не е издавало по-ясно характера му и не е привличало с повече право погледите от лицето на Арман. Най-типичното в едрата му квадратна глава беше огромната гъста черна коса, която ограждаше лицето му и наред с могъщото чело, овала, спокойната смелост на погледа и рязко изсечените черти, изразяващи някакъв особен устрем, му придаваше очебийна прилика с генерал Клебер. Беше нисък, с широки гърди, мускулест като лъв. Когато вървеше, стойката, походката му и най-дребното му движение издаваха някаква самоуверена сила, която впечатляваше, и нещо властно. Той сякаш знаеше, че нищо не може да се противопостави на волята му, може би защото желанията му винаги бяха справедливи. И въпреки това, както всички истински силни мъже, той говореше меко, държеше се естествено, беше непосредствен и добър. Но се усещаше, че всички тези хубави качества ще изчезнат при сериозни обстоятелства, когато мъжът става неумолим в чувствата си, твърд в решенията си, страшен в действията си. По-наблюдателен човек би забелязал в угълчетата на устите му привична гънчица, която издаваше склонност към ирония.

Херцогиня Дьо Ланже знаеше каква мимолетна стойност има в момента покоряването на този мъж и докато херцогиня Дьо Мофриньоз отиде да го доведе, за да ѝ го представи, реши да го направи свой поклонник, да му даде преднина пред всички останали, да го включи в свитата си и с тази цел да пусне в ход цялото си кокетство. Това беше някакво хрумване, чиста прищявка на високопоставена дама — тема, върху която Лопе де Вега, или може би Калдерон, е създал „Кучето на градинаря“. Искаше този мъж да не бъде на никоя друга жена, а не си представляваше тя да бъде негова.

От природата херцогиня Дьо Ланже бе получила необходимите качества, за да играе ролята на кокетка, а възпитанието ѝ ги бе доусъвършенствувало. С право жените ѝ завиждаха, а мъжете се влюбваха в нея. Не ѝ липсваше нищо от онова, което вдъхва, оправдава и прави трайна любовта. Особената ѝ хубост, държането, говорът, обноските ѝ се съчетаваха, за да ѝ придадат онова естествено кокетство, което у жената сякаш е съзнанието за нейната власт. Беше

добре сложена и може би само известна подчертана преднамереност в плавните ѝ движения даваше донякъде основание да бъде упрекната в превзетост. Всичко в нея беше хармонично — от най-малкия жест до своеобразните изрази, с които си служеше, и начина, по който хвърляше премрежени погледи. Цялата правеше впечатление с някакво изящно благородство, което чисто френското ѝ оживление не нарушаваше. В постоянно променливото ѝ поведение имаше нещо необикновено привлекателно за мъжете. Струваше им се, че след като си свали корсета и всички излишни дрънкулки, тя ще бъде най-пленителна любовница. И наистина, свободата на изразителните ѝ погледи, гальовността в гласа ѝ, мекото изящество на думите ѝ таяха в зародиш всички любовни наслади. Личеше, че в нея съществува една благородна куртизанка, която аристократическото ѝ благочестие напразно се стремеше да опровергае. Онзи, който седнеше за една вечер до нея, я виждаше ту весела, ту печална, но нито радостта, нито тъгата ѝ изглеждаха престорени. Когато искаше, умееше да се държи любезно или презрително, дръзко или доверчиво. Изглеждаше добра и наистина беше добра. При нейното положение нищо не я заставяше да се принизява до злина. Понякога едно след друго биваше доверлива и хитра, трогателно нежна, после толкова хладна и сурова, че можеше да разбие сърцето на човека. Но за да я обрисуваме най-пълно, нима не трябва да изредим всички противоположни качества на жената? С една дума, тя беше такава, каквато желаше да бъде или да изглежда. С доста издължения си изящен овал, с тънките си дребни черти лицето ѝ напомняше образ от средновековието. Беше бледо с лека розовина. Всичко в нея беше някак прекалено изтънчено.

Господин Дьо Монриво с готовност прие да бъде представен на херцогинята, която с усета на хората с изискан вкус избягна баналностите, поздрави го, без да го обсипва с въпроси и комплименти, но с такава прелестна почтителност, че не можеше да не поласкае един силен мъж, защото силата у мъжа предполага малко от същия онзи такт, който позволява на жените да отгатват всичко, свързано с чувствата. Ако херцогинята прояви известно любопитство, то беше само с поглед; ако изрази възхищение, то бе с държанието си; тя разгърна цялото си умение да ласкае, прояви тактично, както само тя бе способна, желанието си да му хареса.

Но целият разговор беше, така да се каже, самото писмо, то щеше да има и послепис, който щеше да съдържа главната мисъл.

Когато след половин час размяна на незначителни реплики, в които само усмивките, тонът придаваха стойност на думите, господин Дьо Монриво пожела учтиво да се оттегли, херцогинята го задържа с едно изразително движение.

— Господине — каза му тя, — не знам доколко малкото мигове, през които имах удоволствието да поговоря с вас, са ви били приятни и дали мога да си позволя да ви поканя да ме посетите; разбира се, ако желанието ми да ви имам за гост не ви се стори много егоистично. Ако обаче за мое голямо щастие тези мигове ви са се понравили, знайте, че винаги можете да ме намерите вкъщи до десет часа вечерта.

Тези думи бяла казани с толкова кокетен тон, че господин Дьо Монриво не можа да откаже поканата. Когато мина в групата на мъжете, застанали на известно разстояние от жените, мнозина негови приятели го поздравиха полусериозно-полушеговито за необикновената любезност, проявена към него от херцогиня Дьо Ланже. Тази недостъпна, тази знаменита жена несъмнено бе покорена и славата се падаше на гвардейската артилерия. Лесно е да си представим хубавите и лошите шеги, които темата, веднъж допусната, предизвика в подобен парижки салон, където хората толкова обичат да се подиграват, а интересът към всяко забавление толкова скоро отшумява, че всеки бърза да прояви хумора си.

Генералът неволно се почувствува поласкан от тези глупости. Където и да застанеше, безброй неопределени мисли го караха да следи с поглед херцогинята. И неусетно си призна, че от всички жени, които го бяха пленявали с външността си дотогава, никоя не бе съчетавала по-прелестно и хармонично качествата и недостатъците, с каквито най-разпаленото въображение на френски юноша може да надари мечтаната любовница. Кой мъж, в каквата и среда съдбата да го е поставила, не е чувствувал неизразима душевна наслада, срещайки у своята избраница, дори тя да е негова само насън, трите съвършенства — духовно, физическо и обществено, — които му позволяват винаги да вижда в нея възплъщение на всичките си блянове? Ако такова ласкателно съчетание не е причина за любов, то положително е една от най-важните предпоставки на чувството. Ако не задоволява нашата

суета, както е казал един от най-дълбоките моралисти на миналия век, любовта линее.

И действително, на жената, както и на мъжа превъзходството на любимото същество носи цяло съкровище от радости. Не е ли много, за да не кажем всичко, да знаем, че нашето честолюбие никога няма да пострада поради другия, защото е толкова знатен, че никога няма да бъде наранен от презрителен поглед, толкова богат, че е заобиколен с блясък, равен на блясъка, с който се обграждат дори мимолетните финансови крале, толкова духовит, че никога няма да бъде унижен от някоя тънка шега, и достатъчно красив, за да съперничи с всички лица от своя пол? Мъжът прави всички тези разсъждения мигновено. Но ако освен това жената, която му ги подсказва, обещава на едва породената му страст разнообразните наслади на изящството, невинността на една девствена душа, хилядите изненади, които крие дрехата на кокетството, опасностите на любовта, няма ли да развълнува сърцето и на най-студения мъж?

Ето в какво състояние се намираше в момента господин Дьо Монриво по отношение на жената и миналото му, така да се каже, обясняваше странността на това положение. Попаднал съвсем млад в урагана на френските войни, живял непрекъснато по бойните полета, той бе опознал жената едва толкова, колкото забързаният пътник, който препуска от странноприемница на странноприемница, може да опознае дадена страна. Той вероятно би могъл да каже за живота си същото, което е казал осемдесетгодишният Волтер, и положително можеше да се упрекне в тридесет и седем глупости. В любовта генералът беше толкова невеж за годините си, колкото един младеж, след като скришом е прочел Фобла^[12]. Знаеше всичко за жената, а нищо за любовта и девствеността на чувствата му събуждаше у него непознати желаниа. Някои мъже, погълнати в труда, на който ги осъжда мизерията или амбицията, изкуството или науката, така както господин Дьо Монриво се бе оказал повлечен от развоя на войната и от събитията на живота си, познават това странно положение, но рядко го признават. В Париж всички мъже трябва да са обичали. Тук никоя жена не желае онова, което друга не е пожелала. На страха у мъжа да не бъде сметнат за глупак се дължат лъжите и самохвалството, толкова обичайни във Франция, където да минаваш за глупак означава, че не си французин.

В момента господин Дьо Монриво бе обзет едновременно от остро желание, желание, което бе нараствало в жегата на пустините, и от кипящо вълнение, каквото никога дотогава не бе обземало сърцето му. Силен, колкото и буен, той успя да се овладее; но докато разговаряше за безразлични неща, се вглъбяваше в себе си и се заклеваше, че ще има тази жена, а само с такава мисъл този мъж можеше да навлезе в любовта. Желанието му се превърна в клетва като у арабите, с които бе живял и за които клетвата е договор между човека и цялата му съдба, която те подчиняват на успеха на начинанието, осветено от клетвата, а смъртта си смятат само като допълнително средство за постигане на успех. Някой младеж би си казал: „Как ми се иска херцогиня Дьо Ланже да стане моя любовница!“; друг би помислил: „Щастлив обесник ще бъде онзи, в когото херцогиня Дьо Ланже се влюби!“ Но генералът си каза: „Херцогиня Дьо Ланже ще бъде моя любовница.“ Когато у мъж с девствено сърце, за когото любовта се превръща в обет, се породи подобна мисъл, той не знае какъв ад го чака.

Господин Дьо Монриво внезапно излезе от салона и се прибра вкъщи, разтърсен от първите пристъпи на първата си любовна треска. Ако един мъж на средна възраст още е запазил вярата, илюзиите, откровеността, устремността на детството, първото му движение е, така да се каже, да протегне ръка, за да вземе онова, което е пожелал; после, след като разбере, че почти непреодолимо разстояние го дели от желанния предмет, обзема го, както децата, някакво удивление или нетърпение, което придава допълнителна стойност на този предмет и той се разтреперва или се разплаква.

Така че на другия ден, след най-бурните размисли, които дотогава бяха вълнували душата му, Арман дьо Монриво се оказа във властта на страст, сгъстена под напора на една истинска любов.

Тази жена, с която вечерта той се бе отнесъл толкова нехайно, на другия ден се бе превърнала в най-свята и най-страшна власт. От този миг тя стана за него светът и животът. При спомена и за най-леките вълнения, изпитани край нея, бледнееха най-големите радости, най-острите болки, които някога бе преживял. И най-стремителните революции засягат само интересите на човека, докато една страст разстройва чувствата му. А една истинска любов изцяло променя живота на онези, които живеят повече с чувствата, отколкото с

интереса, на онези, които имат повече душа и кръв, отколкото разум и лимфа. Така че с една черта, с една-единствена мисъл Арман дьо Монриво задраска целия си дотогавашен живот.

След като сто пъти се запита като дете: „Да отида ли? Да не отида ли?“, той се облече и към осем часа вечерта пристигна у херцогиня Дьо Ланже. Въведоха го при жената, не при жената, а при кумира, когото предишната вечер на изкуственото осветление бе видял под образа на свежа и чиста девойка, облечена в тюл, в дантели и воали. Влезе стремително, за да ѝ обяви, че я обича, сякаш ставаше въпрос за първия топовен залп при започване на сражение. Горкият ученик! Завари своята въздушна силфида изтегната на дивана в един полутъмен будоар и загърната в кафява кашмирена роба, която образуваше умело разположени гънки около нея.

Госпожа Дьо Ланже дори не се надигна; виждаше се само главата ѝ с разпуснати коси, все пак покрити с тънък шал. После вдигна ръка, която в колебливата светлина, хвърляна от трепкация пламък на единствената свещ, поставена далеч от нея, се стори на Монриво бяла като мрамор, покани го да седне и му каза с чезнец като светлината глас:

— Ако не бяхте вие, маркизе, ако беше някой приятел, с когото бих могла да постъпя по-безцеремонно, или някой безразличен, някой не особено интересен за мен човек, нямаше да го приема. Ужасно ми е зле, както виждате.

Арман си каза: „Ще си отида.“

— Само че — продължи тя, поглеждайки го с очи, чийто блясък простодушният воин отдаде на треската — не знам дали ми е помогнало предчувствието за вашето приятно посещение, което неизразимо ме трогва, но отпреди миг усещам, че на главата ми олеква.

— Значи, мога да остана? — запита Монриво.

— Ах, колко ще съжалявам, ако си отидете! Тази сутрин си мислех, че навярно не съм ви направила никакво впечатление, че вие може би сте счели поканата ми за една от онези банални фрази, на каквито парижанките са толкова щедри, и предварително ви простих за неблагодарността. Човек, който се завръща от пустините, не е длъжен да знае колко в нашето предградие се държи на приятелството.

Тези ласкави думи, прошепнати полугласно, падаха една по една и бяха изпълнени с радостното чувство, което, изглежда, ги диктуваше.

Херцогинята искаше да използва всички преимущества на своята мигрена и сметките ѝ имаха пълен успех.

Нещастният воин истински страдаше заради мнимото страдание на тази жена. Като Крийон^[13], когато му разказали за Христовите мъки, той бе готов да извади сабя срещу нейното главоболие. Уви, можеше ли да се осмели да заговори на тази болна жена за любовта, която му вдъхваше? Арман вече разбираше, че е смешно така, най-неочаквано, да размаха любовта си срещу едно толкова възвишено същество. Тази мисъл му беше достатъчна, за да проумее цялата изтънченост на чувствата, цялата възискателност на душата. Нима да обичаш не значи да умееш да убеждаваш, да молиш, да чакаш? Не беше ли длъжен да докаже любовта, която изпитваше? Но езикът му беше скован, смразен от условностите на аристократичното предградие, от величието на мигрената и от стеснението на истинската любов. Никаква сила на света обаче не можеше да забули очите му, в които бликаше зноят, безкраят на пустинята, очи спокойни като на пантера, над които клепачите рядко се спускаха. На херцогинята много се понрави този втрещен поглед, който я къпеше със светлина и любов.

— Госпожо, боя се, че няма да съумея да изразя признателността, която ми вдъхва вашата добрина — отвърна той. — В момента желая само едно: да мога да ви отнема болката.

— Позволете ми да махна това нещо. Горещо ми стана — каза тя и с изящно движение събори възглавницата, която покриваше красивите ѝ крака.

— Госпожо, в Азия такива крака биха стрували към десет хиляди цехина.

— Комплимент на пътешественик — усмихна се тя.

И духовитата херцогиня лукаво въвлече суровия Монриво в разговор, пълен с глупости, с баналности и безсмислици, сред които той маневрираше, казано по военному, както ерцхерцог Карл в битките с Наполеон. Тя се забавляваше, като откриваше дълбочината на начеващата му страст по броя на нелепиците, които успяваше да изтръгне от този новак, поведе го крачка по крачка из безизходен лабиринт с намерение да го изостави, засрамен от себе си. Така че започна с подигравки, но все пак ѝ доставяше удоволствие да го кара

да забравя за времето. Една продължителна първа визита често е ласкателство, но в случая с Арман то беше непредумишлено.

Славният пътешественик седеше вече от цял час в будоара, разговаряше, за какво ли не, нямаше какво да каже, чувствуваше, че просто е оръдие, с което тази жена си играе, когато тя се надигна, седна, смъкна си на врата шалчето, което покриваше косите ѝ, опря се на лакът, благодари му за пълното си изцеление, позвъни и нареди да запалят свещите в будоара. Пълната ѝ отпуснатост бе последвана от най-изящно оживление. Тя се обърна към господин Дьо Монриво и му каза в отговор на едно признание, което му бе изтръгнала и което, изглежда, я бе силно заинтересувало:

— Вие просто се подигравате с мен, като ме уверявате, че никога не сте обичали. Това е големият довод на всички мъже. И ние им вярваме. Чиста учтивост! Нима не знаем от опит какво да мислим по въпроса? Кой мъж не е имал поне веднъж в живота случай да се влюби? Но вие обичате да ни лъжете, а ние, горките глупачки, се оставяме да ни заблуждавате, защото и измамите ви са признание за превъзходството на нашите чувства, които са напълно чисти.

Последното изречение, произнесено надменно и гордо, превърна неопитния влюбен в топка, захвърлена в пропаст, а херцогинята в ангел, отлитащ към своите небесни селения.

„Дявол да го вземе! — каза си Арман дьо Монриво. — Как да обясня на това недоверчиво създание, че го обичам?“

Той вече ѝ бе обяснил това двадесет пъти или по-скоро херцогинята бе прочела двадесет пъти признанието му в неговите погледи и в страстта на този наистина изключителен мъж виждаше възможност да се позабавлява, да внесе интерес в лишения си от всякакъв интерес живот. Така че тя вече много ловко се готвеше да издигне около себе си известен брой укрепления и да го остави да ги завоюва, преди да го допусне в сърцето си. Превърнат в играчка на прищевките ѝ, Монриво щеше да преодолява трудност след трудност и да тъпче на едно място, както насекомото, измъчвано от дете, пълзи от пръст на пръст, смята, че напредва, а всъщност лукавият му палач го държи все в същото положение. Все пак херцогинята се убеди с неизразимо щастие, че този доблестен мъж не лъже. Арман наистина никога не бе обичал.

Недоволен от себе си и още по-недоволен от нея, генералът се готвеше да си тръгне, а тя се радваше на лошото му настроение: знаеше, че може да го разведри с една дума, с един поглед, с едно движение.

— Ще дойдете ли утре вечер? — запита херцогинята. — Отивам на бал. Ще ви чакам до десет часа.

На другия ден Монриво седя почти непрекъснато до прозореца на кабинета си и изпуши неопределен брой пури. Така можа да дочака вечерта. Преоблече се и отиде у херцогинята.

Всеки, който познаваше великолепните качества на този мъж, щеше да съжали, ако го видеше така принизен, треперещ, ако разбереше, че мисълта му, способна да обхване светове, се е стеснила до размерите на будоара на една кокетка. Но и самият той вече се чувствуваше толкова изпаднал в това свое щастие, че дори за да спаси живота си, не би признал своята любов и на най-близък приятел. Нима в онази особена стеснителност, която обзема мъжа, когато е влюбен, няма винаги малко срам и дали тъкмо неговото смаляване не ласкае гордостта на жената? И най-сетне дали редица причини от този род, макар и неосъзнати, не карат почти всички жени първи да издават тайната на любовта си, може би защото им става досадно да пазят тази тайна?

— Господине, в момента херцогинята е заета, облича се, но ви моли да я почакате тук — каза лакеят.

Арман закри из салона, като се взираше и в най-малките подробности, за да разбере вкуса, отразен в тях. И възхищавайки се от вещите, той се възхищаваше от госпожа Дьо Ланже, защото тя ги бе подбрала и от тях той разбираше навичките ѝ, преди да бе успял да долови нейната същност, нейните мисли. След около един час херцогинята влезе безшумно. Монриво се обърна, видя я, докато се приближаваше лека като сянка, и потръпна. Идвайки към него, тя не каза като някаква еснафка: „Как ви се харесвам?“ Беше сигурна в себе си и спокойният ѝ поглед изразяваше: „Облякох се така, за да ви се поправа.“

Само някоя стара фея, кръстница на незнайна принцеса, би могла така да обгърне врата на прелестната млада жена с облака от воал, ярките тонове на чиито гънки бяха подчертани от атлазената ѝ кожа. Херцогинята беше ослепителна. Светлосинята ѝ рокля, украсена със

също такива цветя, каквито бяха затъкнати в косите ѝ, сякаш с наситеността на баграта си единствена придаваше плът на крехките ѝ форми, които изглеждаха съвсем въздушни, защото при бързото ѝ приближаване към Арман двата края на шала, спуснати отстрани, литнаха и тогава храбрият воин неволно я сравни с онези красиви сини насекоми, които кръжат над водата сред цветя и почти се сливат с тях.

— Накарах ви да чакате — каза тя с глас, с какъвто умеят да говорят жените на мъж, комуто желаят да се харесат.

— Търпеливо бих чакал цяла вечност, стига да знам, че божеството ще ми се стори прекрасно като вас; по да ви говоря за красотата ви, не е комплимент, вас вече може да ви трогне само обожание. Така че ми позволете просто да докосна с устни края на вашия шал.

— О, не! — каза тя с гордо движение. — Аз ви уважавам достатъчно, за да ви дам да целунете ръката ми.

И тя му протегна още влажната си ръка. Ръката на жена, току-що излязла от уханна баня, запазва някаква нежна свежест, кадифена мекота, нещо гальовно, което се предава от устните на душата. И у влюбен мъж, в чиито сетива сладострастието напират, както любовта в сърцето му, такава привидно целомъдрена целувка може да предизвика истински бури.

— Винаги ли ще ми протягате така ръката си? — смирено запитва генералът, целувайки почтително опасната ръка.

— Да, но с това ще се ограничим — усмихна се тя. После седна и, изглежда, доста се затрудни, докато си слагаше ръкавиците, понеже искаше едновременно да вмъкне пръстите си в тясната им кожена обвивка и да наблюдава господин Дьо Монриво, който се възхищаваше ту на херцогинята, ту на изяществото на нейните повтарящи се движения.

— Ах! Добре, че сте точен — каза тя. — Обичам точността. Негово величество казва, че тя е учтивостта на кралете. Но, според мен, от страна на един мъж тя е много почтително ласкателство. Нали? Кажете!

Отново го погледна изпод вежди с отчайващо приятелски израз и видя, че той е онемял от щастие и се разтапя от всички тези глупости. Ах! Херцогинята владееше в съвършенство женския си занаят, възхитително умееше да възвеличава мъжа, докато той се смалчаваше, и

да го възнаграждава с празни ласкателства при всяка крачка, докато той слизаше до блудкавостите на сантименталността.

— Не забравяйте да идвате винаги в девет часа.

— Да, но вие всяка вечер ли ще ходите на бал?

— Знам ли? — по детски сви тя рамене, сякаш за да признае, че изцяло е във властта на своите капризи и че онзи, който е влюбен в нея, трябва да я приеме такава, каквата е. — Впрочем за вас това няма значение, защото вие ще ме водите.

— Тази вечер ще бъде трудно — каза той. — Не съм облечен подходящо.

— Струва ми се — отвърна тя, поглеждайки го гордо, — че само аз би трябвало да се чувствавам неудобно от облеклото ви. Обаче знайте, господин пътешественико, че мъжът, когото приемам да хвана под ръка, винаги стои над модата и никой не би посмял да го критикува. Виждам, че вие не познавате обществото, но така още повече ми харесвате.

И тя вече го въвлечаше в светските дребнавости, опитвайки се да го посвети в суетите на една модна дама.

„Ако е решила да се изложи заради мен — каза си Арман, — ще бъде глупаво да ѝ попреча. Вероятно ме обича и положително не презира обществото повече от мен. Така че да вървим на този бал!“

Херцогинята навярно си мислеше, че като видят как Монриво я придружава на бала с ботуши и черна вратовръзка, хората веднага ще решат, че е страстно влюбен в нея.

Генералът се почувствува щастлив, като разбра, че кралицата на елегантния свят е съгласна да се компрометира заради него, обнадежди се и се оживи. Уверен, че ѝ се нрави, той ѝ заобяснява мислите и чувствата си, без да изпитва стеснението, което предишната вечер му стягаше сърцето. Дали умният, интересен разговор, изпълнен с онези първи признания, които е еднакво приятно да изразяваме, както и да слушаме, наистина плени госпожа Дьо Ланже, или тя бе обмислила това очарователно кокетство? Във всеки случай, когато изби полунощ, погледна лукаво часовника.

— Ах, заради вас пропускам бала! — изненадано възкликна тя, сякаш ядосана, че така се е захласнала. После, за да се оправдае, че е помислила за други удоволствия, се усмихна на Арман, от което

сърцето му подскочи, и добави: — Наистина обещах на госпожа Дьо Босеан. Всички ме чакат.

— Но отидете.

— Не, продължавайте — каза тя. — Оставам. Вашите приключения из Ориента ме увлякоха. Разкажете ми всичко за живота си. Обичам да слушам за страданията, които е изпитал един смел мъж. Така ги споделям, сякаш самата аз ги преживявам, уверявам ви!

Тя играеше с шала си, усукваше го, късаше го с нетърпеливи движения, които сякаш изразяваха вътрешно недоволство и дълбоки размисли.

— Какво сме ние, жените? — продължи тя. — Недостойни, лекомислени егоистки. Търсим само забавления, а все се отегчаваме. Никоя от нас не разбира смисъла на живота си. Навремето жената във Франция е била благотворна светлина, живяла е, за да облекчава страдащите, да насърчава големите добродетели, да възнаграждава творците и да озарява живота им с благородни мисли. Ние сме виновни, че днес хората толкова издребняха. Вие ме карате да намразя това общество, баловете. Не, нищо особено не жертвувам за вас.

И тя раздра шала си като момиченце, което си играе с цвете и накрая изтръгва всичките му листенца; смачка го, захвърли го и откри лебедовата си шия. После позвъни и каза на лакея:

— Няма да излизам.

Стеснително обърна към Арман продълговатите си сини очи и го загледа толкова плахо, че той прие нейното нареждане като любовно признание, като едно първо, голямо благоволение.

— Много мъки сте преживели — след малко добави тя замислено, с умиление, което често е само в гласа на жената, не и в сърцето ѝ.

— Не — отговори Арман. — До днес аз не знаех какво е щастие.

— А сега знаете? — запита тя, поглеждайки го изпод вежди с престорено лукавство.

— Но нали сега вече за мен щастieto е да ви виждам, да ви слушам... Досега само съм страдал. Сега разбирам, че мога да бъда нещастен...

— Стига, стига... — спря го тя. — Вървете си. Стана полунощ. Да спазваме благоприличието. Аз не отидох на бал, вие бяхте при мен... Да не даваме повод за клюки. Довиждане. Не знам какво ще

разправям, но мигрената е добра съучастница, никога не ни опровергава.

— Има ли някакъв бал утре?

— Ще свикнете, предполагам. Да, има, и утре пак ще отидем на бал.

Когато си тръгваше, Арман беше най-щастливият мъж на света. Започна да ходи всяка вечер у госпожа Дьо Ланже в часа, който по някаква негласна уговорка бе запазен за него.

Ще бъде досадно, а за младите мъже, които имат подобни хубави спомени, и излишно да разказваме стъпка по стъпка, както се развиваше стъпка по стъпка поемата на тези тайни разговори, чийто ритъм зависи от волята на една жена и ту някой спор за думи го забавя, когато чувствата на мъжа станат прекалено устремни, ту някакво оплакване от чувствата на мъжа го ускоряват, когато думите му престанат да отговарят на нейните представи. Така че, за да набележим напредъка на тази история, напомняща тъкането на Пенелопа^[14], ще трябва може би да се ограничим с външните изяви на чувството.

Няколко дни след първата среща на херцогинята с Арман дьо Монриво постоянството на генерала му извоюва неотменното право да целува ненаситните ръце на своята любима. Навсякъде, където отиваше госпожа Дьо Ланже, неизбежно присъствуваше и господин Дьо Монриво, когото някои нарекоха на шега „ординарецът на херцогинята“. Това положение скоро предизвика завист, ревност, враждебност. Госпожа Дьо Ланже бе постигнала целта си. Маркизът бе причислен към многобройните ѝ обожатели и ѝ служеше да унижава онези, които се хвалеха, че са спечелили благоволенieto ѝ, като открито му даваше предимство пред всички останали.

— Херцогинята положително „отличава“ господин Дьо Монриво като никой друг мъж досега — казваше госпожа Дьо Серизи.

А кой в Париж не знае какво означава мъж да бъде „отличен“ от една жена?

Така всичко беше напълно в реда на нещата.

Онова, което хората обичаха да разказват за генерала, го представяше като толкова опасен човек, че по-ловките млади мъже мълчаливо се отказаха от домогванията си и останаха в обкръжението на херцогинята само за да не загубят положението си в обществото, да използват нейното име и влияние, за да установят най-добри връзки с

някои второстепенни особи, очаровани от мисълта, че отнемат обожател на госпожа Дьо Ланже.

Херцогинята имаше достатъчно проницателно око, за да забележи тези отстъпничества, тези спогодби, а гордостта не ѝ позволяваше да се прави, че нищо не вижда. В такива случаи тя умееше да намира двуостра дума, както се изразяваше принц Дьо Талейран, който много я обичаше, с която, за да си отмъсти, разобличаваше подобни „морганатични“ бракове. Презрителният ѝ присмех доста допринасяше хората да се боят от нея и да я смятат за извънредно духовита личност. По този начин тя заздравяваше убеждението, че е добродетелна жена, и същевременно се забавляваше с чуждите тайни, без да позволява на никого да проникна в нейните.

Все пак след двумесечно ухажване в дъното на душата ѝ се зароди смътен страх, понеже виждаше, че господин Дьо Монриво нищо не разбира от тънкостите на сенжерменското кокетство и взима парижките преструвки за чиста монета.

— Този човек, мила херцогиньо, е пръв братовчед на орлите — каза ѝ една вечер старият видам^[15] Дьо Памие. — Вие няма да го опитомите, той ще ви отнесе в гнездото си, ако не бъдете по-предпазлива.

В тези думи на хитрия старец госпожа Дьо Ланже видя пророчество, уплаши се и още на другия ден се опита да накара Арман да я намрази. Държа се сурово, възискателно, нервно, отвратително с него, но той я обезоръжи с ангелска кротост. Тази жена толкова малко познаваше широтата и добрината на силните характери, че остана поразена от милите шеги, с които отначало Арман отвърщаше на упреците ѝ. Тя се мъчеше да се скара, а срещаше доказателства за обич. И все пак продължи.

— С какво е могъл да ви досади един мъж, който ви обожава? — запита я Арман.

— Вие не ми досаждате — неочаквано меко и покорно отговори тя. — Но защо искате да ме компрометирате? За мен вие трябва да си останете само приятел. Нима не знаете това? Бих искала да виждам у вас усета, вниманията на истинското приятелство, за да не загубя вашето уважение, нито удоволствието, което изпитвам, когато съм с вас.

— Да бъда само ваш *приятел*! — извика господин Дьо Монриво, когато тази страшна дума удари като електрически ток в главата. — Чудните часове, с които ме дарявате, ме убеждаваха, че аз съм във вашето сърце. С тази вяра заспивам и се събуждам. А днес, така внезапно, без причина, вие си доставяте безсмисленото удоволствие да убиете тайните надежди, които са животът ми. Нима желаете, след като ме накарахте да ви обещаю такова постоянство и изразихте такъв ужас от жените, които имат само капризи, да ми покажете, че и вие, като всички парижанки, сте способна да изпитвате увлечения, но не и любов? Защо тогава поискахте живота ми и защо го приехте?

— Сбърках, приятелю. Да, жената винаги греша, когато допуска такива опиянения, ако не може и няма право да ги възнагоди.

— Разбирам, вие само сте покочетирани, а...

— Да съм кокетирала!... Аз ненавиждам кокетирането. За жената то означава, Арман, да се обещава на много мъже и да не им се отдава. А ако се отдава на всички, това вече е разврат. Ето какво ми се струва, че съм разбрала досега от нашите нрави. Но да се държим печално с мрачните мъже, весело с безгрижните, дипломатично с честолюбивите, да слушаме с привидно възхищение бърбривите, да се интересуваме от война с военните, да се увличаме по благото на страната с филантропите, всекиму да даваме необходимата му минимална доза ласкателство, ми се струва също толкова необходимо, колкото и да си слагаме цветя в косите, да носим диаманти, ръкавици и дрехи. Разговорът е духовната част на тоалета, използваме го и го оставяме заедно с шапката с пера. Това ли наричате кокетство? Но аз никога не съм се отнасяла с вас като с другите хора. С вас, приятелю, аз съм откровена. Аз невинаги съм била съгласна с вас, но не сте ли забелязвали колко съм щастлива, когато спорим и вие успявате да ме убедите? Всъщност аз ви обичам, но ви обичам така, както е позволено на една религиозна, на една чиста жена да обича. Аз съм омъжена, Арман. Ако начинът, по който живея с господин Дьо Ланже, ми позволява да разполагам със сърцето си, законите, условностите ми отнемат правото да разполагам със себе си. Каквото и положение да заема, една опозорена жена бива изгонена от обществото, а не познавам мъж, който да разбира какви задължения му налагат при такъв случай нашите жертви. Нещо повече дори, предвижданото от всички скъсване между госпожа Дьо Босеан и господин Д'Ажуда,

който щял да се жени за госпожица Дьо Рошфид, ми доказа, че тъкмо нашите жертви са почти винаги причина да ни изоставяте. Ако искрено ме обичате, известно време ще престанете да ме виждате! А аз ще се откажа от всяка суета заради вас. Това малко ли е? Какво ли не разправят за жена, която никой не ухажва! Ах, тя няма сърце, няма ум, няма душа и главно — няма очарование! Бъдете спокоен, кокетките нищо няма да ми спестят, ще ме лишат от всички качества, които сега с болка на душата ми признават. Но ако си запазя доброто име, има ли значение, че моите съперници ще ми оспорят преимуществата? Това положително няма да им позволи да си ги присвоят. Хайде, приятелю, направете нещо за тази, която жертвува толкова много за вас. Идвайте по-рядко, това няма да намали чувството ми.

— Ах, да! — възкликна Арман с дълбоката ирония на раненото сърце. — Според драскачите любовта се храни само с илюзии! Няма нищо по-вярно, както виждам. Ще трябва да си въобразя, че съм обичан. Но вижте какво: има мисли, както има рани, от които човек не се съвзема. Вие бяхте моята последна вяра, а сега разбирам, че всичко на този свят е измама.

Тя се усмихна.

— Да — продължи Монриво с дрезгав глас, — вашата католическа религия, към която желаете да ме привлечете, е лъжа, която хората са си измислили, надеждата е лъжа, разчитаща на бъдещето, гордостта е лъжа пред самите нас, милостта, мъдростта, страхът са все лъжливи сметки. Така че и щастието ми ще бъде някаква лъжа и аз ще трябва сам себе си да мамя и да се съглася непрекъснато да давам жълтица за петак. Щом вие толкова лесно можете да се откажете да ме виждате, щом не ме признавате нито за приятел, нито за близък, значи, не ме обичате! А аз, нещастният глупак, си повтарям всичко това, знам го и ви обичам.

— Но, Господи, бедни мой Арман, защо се сърдите?

— Защо се сърдя ли?

— Вие смятате, че всичко е под въпрос, понеже ви говоря за благоразумие.

Всъщност тя беше очарована от гнева, който излъчваха очите на влюбения мъж. В този момент тя го измъчваше; но същевременно го преценяваше и забелязваше и най-малките изменения в лицето му. Ако бе имал нещастieto да прояви благородство и да не спори, както се

случва на някои чистосърдечни души, генералът щеше да бъде низвергнат завинаги, обвинен и уличен, че не умее да обича. Повечето жени искат да се чувствуват морално насилени. Нима една от техните илюзии не е, че отстъпват само пред силата? Но Арман не беше достатъчно опитен, за да забележи ловко приготвената му от херцогинята клопка. Силните мъже стават такива деца, когато се влюбят!

— Ако вие желаете да спазвате само външно благоприличието — простодушно каза той, — аз съм готов да...

— Да спазвам само външно благоприличието! — прекъсна го тя. — Но каква представа имате за мен! Нима съм ви дала и най-малкия повод да мислите, че мога да бъда ваша?

— О, Господи, а за какво говорим в такъв случай? — запита Монриво.

— Но, господине, вие ме плашите. Не, извинете, аз ви благодаря — продължи хладно тя. — Благодаря ви, Арман. Вие навреме ме предупреждавате за моята непредпазливост, съвсем неволна, уверявам ви, приятелю. Казвате, че сте свикнали да страдате? И аз ще свикна. Ще престанем да се виждаме. А когато и двамата си възвърнем донякъде спокойствието, тогава ще се опитаме да си създадем щастие, което не дразни обществото. Аз съм млада, Арман, а един не съвсем порядъчен мъж може да накара една двадесет и четири годишна жена да направи доста глупости и безумия. Но вие ще бъдете мой приятел, нали, Арман, обещавайте ми!

— Двадесет и четири годишната жена умее да съобразява — отговори той. Седна на дивана и опря лице на ръцете си. След малко вдигна глава и запита: — Обичате ли ме, госпожо? Кажете смело: да или не. — Лицето му изразяваше решителност.

Херцогинята се изплаши от този въпрос повече, отколкото би я изплашила смъртна закана, която е най-обикновена хитрост и стряска малко жени през XIX век, понеже мъжете вече не носят сабя на кръста. Но нима няма трепкане на миглите, сбърчване на веждите, присвиване на очите, потръпване на устните, способни да внушат целия ужас, който изразяват толкова силно, толкова магнетично?

— Ах, ако бях свободна — каза тя, — ако...

— О, само вашият съпруг ли ни пречи? — радостно извика генералът, като стана и закрачи из будоара. — Мила Антоанет, аз

притежавам власт, която е по-абсолютна от властта на всерусийския самодържец. Спогодил съм се със съдбата и за светските работи мога по желание да я накарам да се забави или да избърза. Като часовник. При нашата политическа машина да ръководи човек съдбата, не означава ли чисто и просто да познава колелата ѝ? Вие скоро ще бъдете свободна. Спомнете си тогава за вашето обещание.

— Арман, какво искате да кажете? — извика тя. — Господи! Смятате ли, че аз мога да бъда печалбата от едно престъпление? Да умра ли желаете? Има ли у вас поне капчица вяра? Аз имам страх от Бога. Макар че господин Дьо Ланже ми е дал всички основания да го ненавиждам, аз не му желая никакво зло.

Господин Дьо Монриво, който барабанеше с пръсти по мрамора на камината някакъв военен сигнал, се задоволи да изгледа спокойно херцогинята.

— Приятелю — възкликна тя, — пощадете го. Той не ме обича, не се държи добре с мен, но аз имам задължения към него. И не знам какво не бих направила, за да му спестя нещастията, с които го заплашвате. — Тя помълча за миг, после продължи: — Слушайте, няма повече да ви говоря за раздяла, ще идвате както досега, ще ме целувате по челото; ако понякога ви отказвах, това беше от чисто кокетство, вярно е. Но да се разберем — каза тя, виждайки, че Монриво се приближава. — Ще ми разрешите да увелича броя на моите поклонници. Нека ме посещават сутрин повече, отколкото преди: ще се държа двойно по-лекомыслено, пред хората с вас ще се отнасям зле, сякаш сме скъсали. Вие ще идвате по-рядко. А после...

При последните думи тя му позволи да я улови през кръста и притисната в обятията му, сякаш почувствува онова силно удоволствие, което повечето жени изпитват при такава прегръдка, като че предусещат всички наслади на любовта. И вероятно за да изтръгне от него някакво признание, се вдигна на пръсти и допря челото си до горещите устни на Арман.

— После — каза Монриво — няма вече да ми говорите за мъжа си: не трябва повече да мислите за него.

Госпожа Дьо Ланже не отговори.

— Само че вие ще правите каквото аз искам и няма да мърморите, няма да се сърдите, нали, приятелю? — след кратко, но многозначително мълчание каза тя. — Нали само искахте да ме

изплашите? Хайде, признайте си... Вие сте толкова добър, че не е възможно да ви минат през ума такива престъпни мисли. Но нима имате тайни, които аз не знам? Как така можете да ръководите съдбата?

— В мига, когато вие потвърждавате, че вече сте ми отдали сърцето си, аз съм толкова щастлив, че не знам точно какво да ви отговоря. Аз имам доверие във вас, Антоанет, нито ще ви подозирам, нито ще ви ревнувам безсмислено. Но ако случайността ви освободи, ние сме свързани и...

— Случайността, Арман... — каза тя с едно от онези прелестни и пълни с недомлъвки движения на главата, каквито този род жени правят с лекотата, с която певиците модулират гласа си. — Само някаква чиста случайност. И знайте: ако по ваша вина се случи нещастие с господин Дьо Ланже, аз никога няма да бъда ваша.

И те се разделиха, доволни един от друг. Херцогинята беше сключила договор, който ѝ позволяваше да докаже на обществото с думи и действия, че господин Дьо Монриво не е неин любовник. А него хитрата жена смяташе постепенно да охлади, като не му позволява нищо повече от дребните милувки, които той успяваше да си открадне с изненада по време на малките схватки помежду им — но нали тя умееше да ги прекратява, когато пожелае. Толкова добре знаеше да отменя отстъпките, които бе направила само преди ден, толкова твърдо бе решила да остане физически добродетелна, че не виждаше никакъв риск за себе си в тези любовни прелюдии, опасни само за много увлечена жена. Накратко, една разделена от мъжа си херцогиня правеше нищожен дар на любовта, жертвувайки ѝ своя отдавна вече несъществуващ брак.

От своя страна Монриво сияеше от щастие, защото бе получил някакво смътно обещание и бе отстранил завинаги възраженията, които една омъжена жена черпи от съпружеската вярност, за да се противопоставя на любовта; радваше се, че работите му напредват. Дори започна да злоупотребява с временните си права, извоювани толкова трудно. Вдетиняваше се като никога дотогава, позволяваше си всички онези детинщини, които правят от първата любов прелестта на живота. Този зрял мъж отново ставаше момче, докато изливаше и душата си, и силите, които му придаваше неговата измамена страст, върху ръцете на любимата жена, върху русите ѝ коси, чиито пухкави

къдри целуваше, върху красивото ѝ чело, което в неговите очи блестеше от чистота. Обсипвана с любов, покорена от магнетичните излъчвания на едно толкова горещо чувство, херцогинята не можеше да се реши да предизвика скарването, което щеше завинаги да ги раздели. Това крехко създание беше повече жена, отколкото си мислеше и се опитваше да примири изискванията на религията, освежаващите вълнения на суетата и онези заместители на удоволствието, от които парижанките си губят ума. Всяка неделя ходеше на черква и изслушваше цялата литургия, а вечерта се потапяше в упоителните наслади, които непрекъснато съдържаните желаниа доставят. Арман и госпожа Дьо Ланже приличаха на индийските факири, които са възнаградени за своето целомъдрие от изкушенията на въздържанието си. А може би херцогинята бе свела любовта до тези братски милувки, които вероятно биха се сторили всекиму невинни, но на които дързостите на нейното въображение придаваха нещо крайно порочно. Как иначе може да се обясни неразбираемата тайна на непрестанните ѝ колебания? Тя всяка сутрин се заричаше, че ще престане да приема маркиз Дьо Монриво, и всяка вечер в уречения час се поддаваше на неговото обаяние. Отначало се бранеше вяло, после омекваше, започваше да разговаря кротко, гальовно: само влюбени могат да се държат така. Херцогинята пускаше в ход искрящата си духовитост, пленителното си кокетство и след като възбудеше душевно и физически влюбения маркиз, ако той я сграбчеше, покорно се отпускате в прегръдките му, но страстта ѝ имаше своето „*plus ultra*“^[16] и стигнеше ли мъжът тази граница, готов в устрема си да я премине, тя гневно го отблъскваше.

Никоя жена не смее да се съпротивлява на влюбения без основание — няма нищо по-естествено от това, да отстъпи. Ето защо госпожа Дьо Ланже скоро се ограда от втора укрепена линия, потрудна за превземане от първата. Започна да припомня религиозните заплахи.

Никога и най-красноречивият черковен отец не е защищавал по-добре вярата Божия, никой не е доказвал по-убедително справедливостта на Божието наказание от херцогинята. Тя не си служеше с изрази на проповедник, нито с ораторски преувеличения. Не, тя имаше свой собствен патос. На най-пламенните молби на Арман отговаряше с премрежен от сълзи поглед, с движение, което

изразяваше, че душата ѝ е преизпълнена с ужас; за да го накара да млъкне, го молеше за пощада; не желаела да чуе нито дума повече, за да не се поддадяла на изкушението; смъртта ѝ се струвала за предпочитане пред едно престъпно щастие.

— Нима е нищо човек да наруши Божията повеля? — питаше херцогинята с глас, сломен от вътрешни борби, в които красивата комедиантка сякаш с усилие бе удържала само временно победа. — За вас съм готова да пожертвувам и хората, цялата земя, но вие сте страшен егоист, щом искате да дам безсмъртието на душата си за един миг наслада. Не, слушайте, нима не сте щастлив? — добавяше тя и му подаваше ръка, като при това движение домашният ѝ тоалет предлагаше на влюбения утешения, от които той не пропускаше да се възползува.

Ако за да задържи този мъж, чиято пламенна страст ѝ създаваше необичайни вълнения, или ако от слабост му позволише да ѝ открадне по някоя бърза целувка, херцогинята веднага си придаваше ужасен вид и изгонваше Арман от канапето в мига, когато канапето ставаше опасно за нея.

— Вашите удоволствия са грехове, които аз изплащам, Арман; те ми струват покаяния, угризения! — възкликваше тя.

Когато се озовеше през два стола от нейната аристократическа пола, Монриво започваше да богохулствува, да кълне Господа. Тогава херцогинята се разсърдваше.

— Но, приятелю — сухо се намесваше тя, — не разбирам защо отказвате да вярвате в Бога, след като е невъзможно да се вярва в хората. Мълчете, не говорете така! Вие, с вашата толкова голяма душа, не може да приемате глупостите на либерализма, който има претенциите да унищожи бог.

Теолого-политическите спорове ѝ служеха като душ, за да успокоява Монриво, който не можеше да се връща към любовта, след като младата жена го бе разгневила, изхвърляйки го на сто левги от този будоар сред теориите на абсолютизма, които тя чудесно защищаваше. Малко жени се осмеляват да бъдат демократки и доколкото са, те изпадат в противоречие със собствения си деспотизъм в чувствата. Но често генералът разтърсваше гривата си, изоставяше политиката, ръмжеше от безпомощен гняв като лъв, пляскаше се по бедрата и неспособен да сдържи по-дълго пожара, обхванал сърцето и

мисълта му, се спускаше към жертвата си, връщаше се страшен от любов при любимата. И ако тя усетеше, че е достатъчно възбудена, за да се поддаде на приумица, с която щеше да се компрометира, намираще сили да излезе от будоара, напускаше неговата наситена с желаня атмосфера, отиваше в салона, сядаше на пианото, започваше да пее най-нежни съвременни мелодии и по такъв начин побеждаваше чувствената любов, която невинаги я пощадяваше, но която тя съумяваше да потиска. В такива мигове Арман изпадеше във възхищение от нейната възвишеност; тя не се преструваше, изглеждаше искрена и бедният влюбен смяташе, че е обичан. С тази си егоистична съпротива в неговите очи тя се превръщаше в целомъдрено създание, в светица и той, артилерийският генерал, се примиряваше и започваше да говори за платонична любов!

След като достатъчно използва религията в свой интерес, госпожа Дьо Ланже започна да използва религията и в интерес на Арман: намисли да му възвърне християнските чувства, пресътвори за него „Духът на християнството“^[17] в издание за военни. Монриво се раздражни, реши, че игото му става прекалено тежко. О, тогава от желание да противоречи тя му прогърмя ушите със своя Бог; искаше да види дали Бог ще я отърве от този мъж, който вървеше право към целта с такова постоянство, че вече започваше да я плаши. Впрочем тя гледеше да проточва всеки спор, струваше й се, че така продължава нравствената борба, след която започваше една много по-опасна физическа борба.

Но ако съпротивата в името на брачните закони представляваше гражданският етап в тази сантиментална война, сегашният двубой вероятно представляваше религиозният етап и той като предишния стигна до един преломен момент, след който суровостта ѝ трябваше да започне да намалява.

Една вечер Арман случайно дойде по-рано и завари абат Гондран, духовния ръководител на госпожа Дьо Ланже, седнал в едно кресло при камината като човек, който смила обяда си и прелестните грехове на своята довереница. При вида на тоя човек със свежо и ведро лице, спокойно чело, аскетична уста и лукав инквизиторски поглед, в чието държание имаше истинско свещеническо достолепие, а в дрехите му вече се мяркаше епископският виолетов цвят, Монриво помръкна, не поздрави, не промълви нито дума. Когато не ставаше

въпрос за любовта му, генералът не беше лишен от верен усет, така че след като размени няколко погледа с бъдещия епископ, отгатна, че този човек е виновникът за трудностите, с които любовта на херцогинята се въоръжаваше против него. При мисълта, че някакъв честлюбив абат с намесата си спъва щастието на такъв закален мъж като него, лицето на Монриво се сгърчи, юмруците му се свиха; той стана и закрачи, сякаш искаше да го стъпче; после се върна на мястото си с намерение да направи скандал, но един поглед на херцогинята бе достатъчен да го спре. Госпожа Дьо Ланже, която съвсем не се почувствува притеснена от мрачното мълчание на генерала, продължи да разговаря оживено с господин Гондран за необходимостта да се възвърна предишният блясък на религията. Тя обясняваше по-добре и от абата защо църквата би трябвало да има едновременно светска и духовна власт и съжеляваше, задето в Камарата на перовете още не съществува като в Камарата на лордовете банка за епископите.

Накрая съзнавайки, че постите ще му позволят да си възвърне предимството, абатът отстъпи мястото си на генерала и си отиде. Херцогинята едва стана и само кимна на своя изповедник в отговор на ниския му поклон — до такава степен беше озадачена от поведението на Монриво.

— Какво ви е, приятелю?

— До гуша ми дойде от тоя ваш абат.

— Защо не взехте да почетете някоя книга? — каза тя, без да се тревожи, че абатът, който още затваряше вратата, можеше да я чуе.

За миг Монриво онемя, тъй като херцогинята съпроводи тези думи с едно движение, което подчертаваше цялото им нахалство.

— Мила Антоанет, благодаря ви, че давате предимство на любовта пред църквата, но, моля ви се, позволете ми да ви задам един въпрос.

— Ах, вие ще ме разпитвате! Нямам нищо против — отвърна тя. — Нали сте мой приятел. Разбира се, че мога да ви позволя да надникнете в сърцето ми. Там ще видите само един образ.

— Говорите ли на този човек за нашата любов?

— Той е мой изповедник.

— Знае ли, че сте влюбена?

— Господин Дьо Монриво, предполагам, че нямате намерение да прониквате в тайните на моите изповеди.

— Значи, този човек знае за всички наши спорове и за моята любов към вас...

— Защо казвате „този човек“, господине? Кажете Бог.

— Бог! Бог! Аз трябва да бъда единствен в сърцето ви. Но оставете на мира Бог там, където си е, така ще бъде по-добре и за него, и за мен. Госпожо, вие няма повече да ходите на изповед, иначе...

— Иначе? — усмихна се херцогинята.

— Иначе кракът ми няма да стъпи тук.

— Вървете си, Арман. Сбогом, сбогом завинаги.

Тя стана и отиде в будоара, без дори да погледне Монриво, който стоеше прав, облегал ръка на един стол. Колко стоя така? И сам никога не разбра. Душата има незайната способност да разтяга и да свива времето. Той отвори вратата на будоара — беше тъмно. Тих глас произнесе остро:

— Не съм звънила. И защо влизате, без да съм ви казала? Вървете си, Сюзет.

— Значи, страдаш! — извика Монриво.

— Махнете се, господине, излезте поне за малко — продължи тя и позвъни.

— Госпожа херцогинята иска да запалите свещите — каза генералът на слугата, който влезе.

След като влюбените останаха сами, госпожа Дьо Ланже продължи да лежи на дивана мълчаливо, неподвижно, сякаш Монриво не беше при нея.

— Скъпа — каза той с болка и благородна добрина, — не бях прав. Положително не бих искал да си лишена от вяра...

— Добре поне, че признавате необходимостта от съвест — отвърна тя сурово, без да го погледне. — Благодаря ви от името на Бога.

Тогава сломен от безсърдечието на тази жена, която се държеше с него ту като с брат, ту като със съвсем чужд човек, Монриво стана с отчаяното намерение да тръгне към вратата — щеше да скъса завинаги без нито дума. Страдаше. А херцогинята вътрешно се смееше на страданията му и това душевно изтезание беше много по-жестоко от физическите изтезания, налагани някога от правосъдието. Но този мъж нямаше силата да си отиде.

При всяка криза жената носи, така да се каже, в себе си известно количество думи и ако не ги изрече, се чувствува неудовлетворена като от нещо незавършено. Госпожа Дьо Ланже, която не беше казала всичко, отново заговори.

— Ние с вас нямаме еднакви убеждения, генерале, за което съжалявам. За една жена би било ужасно, ако е лишена от вяра, която да ѝ дава надеждата, че може да обича отвъд гроба. Оставям настрана християнските чувства. Вие не ги разбирате. Позволете ми да говоря само за обществените условности. Нима желаете да забраните на една придворна дама да се причестява, след като е прието на Великден всички да вземат светите дарове? Нали все пак сме длъжни да правим нещо за своята партия. Въпреки желанието си либералите няма да убият религиозното чувство. Религията винаги ще бъде една политическа необходимост. Бихте ли се наели да управлявате един народ от свободомислещи? Наполеон не посмя, той преследваше идеолозите. За да се попречи на народите да разсъждават, трябва да им се внушат чувства. Така че нека да приемем католическата религия с всички нейни последици. Ако желаем Франция да ходи на черква, не сме ли длъжни първи ние да ходим? Както виждате, Арман, религията е връзката между консервативните принципи, които позволяват на богатите да живеят спокойно. Религията е тясно свързана със собствеността. И е по-красиво народите да бъдат водени с нравствени идеи, отколкото с ешафоди, както по време на Терора — единственото средство, което вашата отвратителна революция съумя да изобрети, за да застави хората да ѝ се покоряват. Та нали свещеникът и кралят, това сме ние: аз, вие, моята съседка принцесата. С една дума, те олицетворяват всички интереси на порядъчните хора. Послушайте ме, приятелю, приемете да бъдете от партията си, вие, който можете да станете нейният Сула^[18], ако имате поне капка амбиция. Аз не разбирам от политика, говоря по чувство; обаче знам достатъчно, за да ми е ясно, че обществото ще рухне, ако непрекъснато поставяме под съмнение самите му основи...

— Ако вашият двор, ако вашето правителство мислят така, мога само да ви съжалявам — отговори Монриво. — Реставрацията, госпожо, трябва да си каже, както навремето Мария Медичи, когато сметнала, че битката за Дрьо^[19] е загубена: „Добре, ще ходим на протестантска проповед!“ А 1815 година^[20] е вашата битка за Дрьо. И

вие, както тогава кралят, формално я спечелихте, но фактически я загубихте. Политическият протестантизъм победи в съзнанието на хората. Ако не искате да издадете един нов Нантски едикт^[21], или ако го издадете, а после го анулирате; ако един ден ви атакуват и ви обвинят, че сте се отрекли от Хартата, която е просто гаранция за опазване на интересите на революцията, революцията отново ще се надигне със страхотна сила и ще ви нанесе един-единствен удар; и тогава не революцията ще напусне Франция — тук тя е на своя земя. Хората могат да бъдат изстребвани — не и каузите... Но, Господи Боже! Какво ни интересуват нас Франция, престолът, династията и нейната законност, целият свят, ако щете? Всичко това са празни работи в сравнение с моето щастие. Царувайте, падайте, какво ме засяга! Но къде съм аз?

— Приятелю, вие сте в будоара на херцогиня Дьо Ланже.

— Не, не, никаква херцогиня, никаква Дьо Ланже. Аз съм при моята любима Антоанет!

— Направете ми удоволствието да стоите там, където сте! — засмя се тя и го отблъсна, но не беше ядосана.

— Значи, вие никога не сте ме обичали — каза той с ярост, която блесна като мълнии в очите му.

— Не, приятелю, никога.

Това „не“ прозвуча като „да“.

— Аз съм пълен глупак — каза той и целуна ръката на тази ужасна кралица, станала отново жена. После продължи, като облегна глава на нозете ѝ: — Антоанет, ти си толкова целомъдрена, толкова нежна, че не си в състояние да разказват на когото и да било за нашето щастие.

— Ах! Вие сте луд! — каза тя, скочи с изящно движение и без да добави нито дума, изтича в салона.

„Какво ѝ стана?“ — помисли си генералът.

Той не можеше да отгатне силата на трепета, който при допира на неговата пламнала глава се бе предал като електричество от нозете до главата на младата жена.

В мига, когато влезе побеснял в салона, Монриво чу небесни акорди. Херцогинята свиреше на пиано.

Учените, поетите, които могат едновременно да разбират и да се наслаждават, без разсъдъкът да намалява удоволствието им, усещат, че

за композитора музикалните ноти и фрази са присъщите му изразни средства, каквито са инструментите от дърво или мед за изпълнителя. За тях в дъното на двойния израз на този чувствен език на душите звучи една друга музика. „Andiamo mio ben“^[22] може да изтръгне радостни сълзи или съжалителен смях — според изпълнението на певицата. В обществото често се случва девойка, гаснеща под тежестта на тайна мъка, или мъж, чиято душа тръпне в ноктите на страстта, да подхванат някоя музикална тема и тогава те влизат в досег с небето или разговарят със себе си чрез някоя божествена мелодия, нещо като незайна поема. И сега генералът слушаше една такава поема — жалбата на самотна птица, умираща без другар в девствена гора.

— Господи! Какво свирите? — развълнувано възкликна той.

— Прелюдията на един романс. Мисля, че се казва „Река Тахо“.

— Не знаех какво може да изрази пианото — продължи той.

— Ах, приятелю — отвърна херцогинята и за първи път му хвърли влюбен поглед; — вие още много неща не знаете. Не знаете и че ви обичам, че ме карате ужасно да страдам и че трябва да излея мъката си без много обяснения, защото иначе ще бъда ваша... Само че вие нищо не виждате.

— А не желаете да ме направите щастлив!

— Арман, аз още на другия ден ще умра.

Генералът тутакси излезе. Но когато се озова на улицата, избърса две сълзи, които бе имал силата да сдържи.

Религията ги бави три месеца. Когато изтече този срок, херцогинята, на която стана отегчително да повтаря все едно и също, предаде Бога с вързани ръце и крака на влюбения генерал. А може и да се побоя, че със своите непрекъснати напомняния за вечността ще го накара да я преследва с любовта си не само на този, но и на другия свят.

За чест на младата жена сме длъжни да предположим, че беше още девствена, дори и по сърце. Иначе би била наистина ужасна. Все още беше далеч от онази възраст, когато и мъжът, и жената са еднакво близо до своята окончателна съдба и нямат време за губене, та да се пазарят за насладите си, а тя по всяка вероятност преживяваше не първата си любов, а първите; си чувствени вълнения. Понеже не можеше да отличава доброто от злото и не бе страдала, не беше в състояние да оцени съкровищата, хвърляни пред нозете ѝ, и си

играеше с тях. Не познаваше бляскавите радости на светлината и затова предпочиташе да си остане в мрака. Арман, който започваше да предусеща това странно положение, се надяваше, че природата ще заговори. Всяка вечер, като излезеше от дома на госпожа Дьо Ланже, си казваше, че една жена не може да приема седем месеца ухажването на един мъж, най-нежните, най-деликатните доказателства за неговата любов, не може да задоволява повърхностните изисквания на страстта му, а после току-така да го измами и търпеливо чакаше да настъпи неговата пролет. Не се съмняваше, че тогава ще вкуси първите ѝ плодове.

Отлично бе разбрал задръжките ѝ на омъжена жена и религиозните ѝ задръжки. Дори се радваше на тези борби. За него херцогинята беше свенлива и не би желал да я види друга, а всъщност тя просто беше ужасна кокетка. Така че Монриво с удоволствие наблюдаваше как тя измисля препятствия — нима той не ги преодоляваше едно след друго? И нима след всяка победа не увеличаваше броя на любовните си свободи, които тя дълго му оспорваше и накрая отстъпваше като очевиден израз на любов? Но той толкова добре бе използвал дребните си трудно придобити завоевания, с каквито се хранят стеснителните влюбени, че за него те се бяха превърнали в навик. Сега единственото препятствие, което му оставаше да преодолее, бяха собствените му страхове, защото не виждаше друга пречка за щастието си, освен капризите на жената, която му бе позволила да я нарича Антоанет. И така той реши да иска повече, да поиска всичко. Плах като неопитен младеж, който не смее да повярва, че идолът му ще слезе от своя пиедестал, той дълго се колеба и позна страшните сърдечни тревоги, непоколебимите намерения, отменяни от една дума, окончателните решения, които се изпаряват пред прага на една врата. Презираше се, че няма волята да каже една дума, и не я казваше. Все пак една вечер той пристъпи с мрачна меланхолия към настойчивото предявяване на незаконно законните си права. Херцогинята не изчака нейният роб да изрази молбата си, за да отгатне желанието му. Може ли да бъде тайно желанието на мъжа? Нима жените не разбират по усет значението на известни промени в израза на лицето?

— Какво? Нима искате да престанете да ми бъдете приятел? — спря го тя още на първата дума, погледна го и цяла пламна от чудна

руменина, която заля като свежа кръв прозрачното ѝ лице. — За да ме възнаградите за благородните ми чувства към вас, вие искате да ме опозорите! Все пак поразмислете. Аз много съм мислила, аз винаги мисля за нас. Съществува една женска честност, на която ние нямаме право да изневеряваме, както вие нямате право да изневерявате на своята чест. Аз не умея да лъжа. Ако бъда ваша, в никакъв случай не мога да остана съпруга на господин Дьо Ланже. Значи, вие искате да пожертвувам положението си, ранга си, живота си за една съмнителна любов, която не съумя да прояви и седем месеца търпение. Как! Вие вече искате да ми отнемете свободата да разполагам със себе си! Не, не, никога повече не ми говорете така. Не, нищо не ми казвайте. Аз не желая, не мога да ви слушам. — При тези думи госпожа Дьо Ланже хвана с две ръце косите си и отметна назад къдрите, които ѝ сгорещяваха челото. Изглеждаше много развълнувана. — Вие пристигате при едно слабо създание, като предварително сте си направили сметката — продължи тя. — Казвате си: „Известно време тя ще ми говори за мъжа си, после за Господа, после за неизбежните последици от любовта, но аз ще използвам, ще се възползвам от влиянието, което ще съм придобил, ще ѝ бъда вече необходим, ще я държа чрез връзките на навика, чрез готовите схеми в съзнанието на хората и накрая, след като обществото вече е приело нашата връзка, ще бъда господар на тази жена.“ Бъдете откровен, признайте, че това са точно вашите мисли... Ах, вие пресмятате, а ми говорите за любов! Влюбен! Вие! Как не! Вие просто ме желаете, искате да бъда ваша любовница. О, не! Херцогиня Дьо Ланже няма да слезе дотам! С подобни лицемерия може да имате някоя наивна еснафка, но мене — никога! Нищо не ми доказва вашата любов. Говорите ми за моята красота. Но аз мога да погрозна за шест месеца, както моята съседка, милата принцеса. Очарован сте от моето остроумие, от моето изящество. Но Господи! Вие ще свикнете с тях, както ще свикнете и с удоволствието. Нима за няколко само месеца не свикнахте с някои дребни права, които имах слабостта да ви дам? И след като се опозоря, някой ден просто ще ми кажете, без да ми обяснявате причината за промяната във вашите чувства: „Вече не ви обичам.“ Но тогава положение, богатство, чест, цялата херцогиня Дьо Ланже ще изчезне под развалините на една измамена надежда. Ще имам деца, които ще свидетелствуват за моя позор и... — тук тя се спря за миг, после

нетърпеливо махна с ръка и продължи: — Но аз съм прекалено снизходителна, като ви обяснявам неща, които вие знаете по-добре и от мен. Достатъчно! Щастлива съм, че още мога да скъсам връзките, които вие смятате толкова здрави. Какво толкова героично има в това, че идвате всяка вечер в моя дом да прекарате по няколко мига с една млада жена, с която ви е приятно да си побъбрите и с която вие се забавлявате като с някаква играчка? Та сума млади безделници седят тук от пет до седем също толкова редовно като вас. И тях ли трябва да смятам за извънредно благородни? Аз им се подигравам и те доста спокойно понасят шегите ми, дързостите ми, при това ме развличат. Докато вие, комуто доверявам най-ценните съкровища на душата си, искате да ме погубите и ми създавате хиляди неприятности. Мълчете, стига, стига — добави тя, като видя, че той иска да заговори, — вие нямате нито сърце, нито душа, нито деликатност. Знам какво искате да ми кажете. Добре, да! Предпочитам да ме сметнете за студена, безчувствена жена, за жена, неспособна на преданост, дори безсърдечна, отколкото обществото да ме сметне за една обикновена жена и да бъда осъдена на вечни мъки, след като съм била осъдена да ви доставям наслади, които положително ще ви дотегнат. Вашата егоистична любов не заслужава толкова жертви...

Тези думи предават съвсем приблизително песента, която херцогинята изпълни с мелодичната забързаност на музикална кутия. И тя положително можеше да продължи така до безкрай, понеже в отговор на този порой от тънички нотки бедният Арман противопоставяше само мълчание, наситено с ужасни чувства. Едва сега започваше да осъзнава кокетството на тази жена и инстинктивно отгатваше, че преданата любов, споделената любов, просто една истинска жена не прави сметки, не разсъждава така. Същевременно изпитваше нещо като срам, понеже си спомняше, че неволно си бе правил подобни отвратителни сметки, в каквито го уличаваха. И като се анализираше с ангелска добросъвестност, откриваше само егоизъм в думите си, в мислите си, в действията си, в неизречените си отговори. Чувствуваше се виновен и от отчаяние бе готов да скочи през прозореца. Егоизмът го убиваше. И наистина, какво можеше да каже на една жена, която не вярваше в любовта? „Позволете ми да ви докажа колко ви обичам“ ли? Но и това щеше да бъде егоистично.

Монриво не умееше, както при подобни обстоятелства умеят будоарните герои, да се представя за суров логик от челните редици на пиронистите^[23], които отричат движението. Този смел мъж бе лишен именно от смелостта, свойствена на съблазнителите, които знаят формулите на женската алгебра. Толкова много дори най-добродетелни жени стават жертва на опитни любовници, които простолюдието нарича с една лоша дума, може би тъкмо защото такива мъже са изпечени „доказвачи“ и защото любовта въпреки цялата поезия на чувствата изисква малко повече геометрия, отколкото си мислим. А херцогинята и Монриво си приличаха по това, че бяха еднакво неопитни в любовта. Тя знаеше мъничко теория, но практиката ѝ бе напълно неизвестна, нищо не чувствуваше и за всичко разсъждаваше. Монриво имаше малко практика, но бе неосведомен по теорията и бе до такава степен увлечен, че не можеше да разсъждава. И в това необичайно положение беше нещастieto и на двамата.

В този преломен миг неговите безбройни мисли можеха да се сведат до следните думи: „Позволете ми да ви обладая.“ Страшно егоистични думи за жена, на която те не носят никакъв спомен, у която не будят никакъв образ. Но така или иначе, той трябваше да отговори. Макар че кратките изрази с формата на много остри, много студени, много режещи стрели, които тя изстрелваше една след друга, шибяха кръвта му, Монриво трябваше да скрие яда си, за да не избухне и да загуби всичко.

— Херцогиньо, отчаян съм, че Бог не е измислил за жената друг начин да потвърди, че е дарила сърцето си, освен с пълното си отдаване. Голямото значение, което придавате на подобна стъпка, ми показва, че и аз трябва да ѝ придам същото значение. Ако вие ми дарявате душата си и всичките си чувства, както ми казвате, нима останалото е важно? Впрочем, щом за вас моето щастие е толкова голяма жертва, да не говорим повече за него. Все пак ще простите на един горд човек, че се чувствува засегнат, задето го смятат за покорно кученце.

Тонът, с който бе казано последното изречение, може би щеше да изплаши всяка друга жена, но когато някоя от тези кукли в рокля се е поставила над всичко, оставяйки се да я обожават, няма земна власт по-високомерна от нея.

— Маркизе, отчаяна съм, че Бог не е измислил за мъжа някакъв по-благороден начин да потвърди, че е дарил сърцето си, освен с изявата на изумително вулгарни възжеления. Защото, отдавайки се, ние ставаме робини, докато мъжът ни приема, без да поема никакви задължения към нас. Кой може да ме увери, че винаги ще бъда обичана? Любовта, която аз ще проявявам всеки миг, за да ви задържа, може да стане причина да ме напуснете. Не желая да бъда ново издание на госпожа Дьо Босеан. Нима знаем какво ви привързва към нас? Тайната на постоянството на някои от вас е в нашата постоянна студенина, на други е нужна неизменна преданост, всекиминутно обожание; с едни е необходима кротост, с други — деспотизъм. Никоя жена не е разгадала докрай вашите сърца. — Тя млькна, после продължи с различен тон: — С една дума, приятелю, вие не можете да попречите на жената да трепери, задавайки си въпроса: „Ще ме обича ли винаги?“ Колкото и сурови да са думите ми, те се дължат на страха, че мога да ви загубя. Господи! Не аз говоря, мили, а моят разум. И как още има разум в мен, като съм толкова безразсъдна? Наистина не знам.

Нима за Монриво този отговор, започнал с най-унищожителна ирония и завършил с най-мелодичния трепет, с който някога си е служила жена, за да изрази любовта с цялата ѝ непосредственост, не означаваше в миг да се пренесе от мъченичество в небето? Той пребледня и за първи път в живота си падна на колене пред жена. Целуна полите на роклята ѝ, нозете ѝ, коленете ѝ. Но заради честта на предградието Сен Жермен ние сме длъжни да не разбулваме тайните на неговите будоари, в които от любовта се искаше всичко, с изключение на онова, което доказва любовта.

— Антоанет, мила — извика Монриво, изпаднал в лудо щастие от пълната покорност на херцогинята, която се смяташе за великодушна, като му позволяваше да я обожават, — да, права си, не искам да оставя никакви съмнения у теб. В този миг и аз треперя от страх, че ангелът на моя живот би могъл да ме напусне, и бих искал да измисля за двама ни такива връзки, че нищо да не е в състояние да ни раздели.

— Ах, виждаш ли — тихо каза тя, — значи, съм права.

— Остави ме да довърша — продължи Арман. — С една дума ще разсея всичките ти страхове. Слушай, ако те изоставя, значи, заслужавам хиляди пъти да умра. Бъди цяла моя, ще ти дам правото да

ме убиеш, ако ти изневеря. Ще напиша собственоръчно писмо, в което ще обясня причините, които са ме принудили да се самоубия; накрая ще прибавя последната си воля. Ти ще държиш у себе си това завещание, което ще оправдае смъртта ми, и по този начин ще можеш да си отмъстиш, без да те е страх нито от Бога, нито от хората.

— Защо ми е такова писмо? След като загубя любовта ти, за какво ми е да живея? Ако пожелаеш да те убия, нима няма да съумея да те последвам в смъртта? Не, благодаря ти за идеята, но никакво писмо не ми трябва. Няма ли тогава да си мисля, че си ми верен от страх? И няма ли една изневяра, свързана с опасност, да стане привлекателна за човек, който обича да излага живота си на опасност? Не, Арман, аз искам единственото трудно нещо.

— И какво е то?

— Твоето покорство и моята свобода.

— Господи — извика той, — аз съм като дете!

— Упорито и много разгалено дете — отвърна тя, милвайки гъстата коса на главата, която държеше на коленете си. — О, да! Много по-любимо, отколкото то си представя, и все пак страшно непослушно. Защо да не си останем така? Защо да не пожертвуваш заради мен желанието, които ме оскърбяват? Защо не приемаш това, което ти давам, щом то е единственото, на което честно мога да се съглася? Не си ли щастлив?

— О, да, щастлив съм — каза той, — щастлив съм, когато не изпитвам съмнения. А нима в любовта, Антоанет, съмнението не е смърт?

И изведнъж той стана такъв, какъвто беше и каквито са всички мъже, когато са обзети от огъня на страстта — красноречив, убедителен. След като бе вкусила удоволствията, вероятно разрешени от някакъв таен йезуитски указ, херцогинята сега преживяваше онези умозрителни вълнения, които с течение на времето ѝ бяха направили необходима любовта на Арман като обществото, баловете, операта.

Да бъде обожавана от мъж, чийто забележително горд характер вдъхва страх, да го превърне в дете, да го разиграва, както Попея е разигравала Нерон — за такова опасно щастие много жени, и между тях съпругите на Хенри VIII, са заплатили с кървава смърт. И докато го оставяше да заравя пръсти, както той обичаше, в бяло-русите ѝ къдри, докато усещаше как малката ръка на този наистина голям човек я

притиска, докато самата тя си играеше с неговите черни кичури коса, в този будоар, който бе нейно царство, херцогинята си мислеше:

„Този мъж е способен да ме убие, ако разбере, че се забавлявам с него.“

Наистина странно предчувствие!

Господин Дьо Монриво остана до два часа през нощта при своята любима, която вече не му се струваше нито херцогиня, нито потомка на рода Наварен: Антоанет бе довела маскировката си дотам, че изглеждаше просто жена. През тази прелестна нощ, по време на най-нежната прелюдия, която някога парижанка е изпълнявала преди онова, което обществото нарича „прегрешение“, тя позволи на генерала, въпреки превземките на престореното ѝ целомъдрие, да открие в нея цялата красота на девойките. И той започна да си мисли с известно основание, че всички нейни променливи настроения и кавги са били само покривалата, с които се загръща една божествена душа и които трябва да се свалят едно след друго, както дрехите от прелестното ѝ тяло. Струваше му се, че херцогинята е най-наивната, най-простодушната жена, и реши, че тя ще бъде неговата избраница. Отиде си щастлив: най-сетне бе успял да получи от нея толкова залози за любов, че му изглеждаше невъзможно от сега нататък да не бъде за нея тайният съпруг, чийто избор е бил одобрен от Бога.

С чистосърдечността на човек, който чувства задълженията на любовта, щом се наслаждава на нейните удоволствия, Арман разсъждаваше върху всички тези неща по пътя към дома си. Мина край реката, за да може да вижда колкото се може повече простор, искаше да разшири небосвода и природата, понеже усещаше сърцето си огромно. Дробовете му сякаш поемаха повече въздух, отколкото преди. Вървейки бавно, той изпитваше съвестта си и си обещаваха толкова предано да обича тази жена, че тя всеки ден да намира извинение за греховете си пред обществото в едно неизменно щастие. Сладостни вълнения на един пълен живот! Хората, които имат достатъчно сила да оцветят душата си с едно-единствено чувство, изпитват безкрайно блаженство в миговете, когато съзерцават своя вечно пламенен живот така, както някои монаси съзерцават Божествената светлина по време на екстаз. Без тази вяра в нейната непреходност любовта не би била нищо — само постоянството ѝ придава величие. Точно така разбираше Монриво своето чувство, докато вървеше, преизпълнен от щастие.

„Значи, ние сме свързани завинаги!“ Тази мисъл беше за него като талисман, който осъществяваше заветните му желання. Дори не се питаше дали херцогинята няма да се промени, дали тази любов ще се окаже трайна. Не, той вярваше, а вярата е добродетел, без която няма бъдеще за християнина, но тя е може би още по-необходима за човешките общества. За първи път разбираше живота посредством чувствата, той, който досега бе живял само чрез най-чудовищната дейност на човешката сила — почти физическата всеотдайност на война.

На другия ден господин Дьо Монриво отиде по-рано в предградието Сен Жермен. Имаше среща недалеч от къщата на госпожа Дьо Ланже и след като си свърши работата, тръгна за у херцогинята, както човек отива у дома си. Вървеше с един мъж, с когото в обществото се държеше по-скоро неприязнено. Този мъж беше маркиз Дьо Ронкьорол, чиято слава толкова нашумя из парижките будоари: беше духовит, способен и главно смел човек, даваше тон на цялата парижка младеж; известен женкар, той предизвикваше завист еднакво с успехите и с опита си, а не му липсваше и богатство, нито знатност, въобще нищо от онова, което в Париж придава блясък на всички качества на модните хора.

— Къде отиваш? — запита го Ронкьорол.

— У госпожа Дьо Ланже.

— Ах, вярно! Забравих, че ти си се хванал на нейната въдица. Напразно си хабиш чувствата с нея, би могъл да намериш нещо по-добро. Сред банкерските жени можех да ти предложи поне десет, които струват хиляди пъти повече от тази титулувана куртизанка, която прави с мозъка си онова, което други правят по-откровено с...

— Какво говориш, драги — прекъсна го Арман, — херцогинята е чиста като ангел.

Ронкьорол се изсмя.

— Щом си стигнал дотам, трябва да те поосведомя, приятелю — продължи той. — Кажи ми само едно. Ще си остане между нас. Херцогинята твоя ли е? В такъв случай нямам възражения. Хайде, изповядай ми се. Въпросът е да не си губиш времето, да не пресаждаш красивата си душа на неплодна почва, от която нищо не можеш да очакваш.

След като Арман чистосърдечно направи нещо като равносметка на положението и подробно отчете правата, които си бе извоювал с толкова мъка, Ронкьорол се разсмя така жестоко, че за подобен смях всеки друг би заплатил с живота си. Но ако човек видеше как тези двама мъже, застанали сами на един ъгъл, се гледаха и разговаряха, толкова нехаещи за хората, сякаш се намираха в пустиня, лесно щеше да заключи, че тях ги свързва безгранично приятелство и никакъв житейски интерес не е в състояние да ги раздели.

— Мили мой Арман, защо не си ми казал, че си се оплел с херцогинята? Щях да ти дам някои съвети, за да се справиш благополучно с тази авантюра. Знай преди всичко, че като повечето жени и дамите от нашето предградие обичат да се къпят в любов; само че те искат да обладават, без да бъдат обладавани. Спогодили са се някак с природата. Енорийското правосъдие им разрешава почти всичко освен основния грях. Сладостите, с които те залъгва твоята хубава херцогиня, са дребни прегрешения, от които тя се измива с водите на покаянието. Но ако дръзнеш решително да поискаш големия смъртен грях, на който трябва естествено да придаваш най-голяма стойност, ще видиш с какво дълбоко презрение вратите на будоара и дома и веднага ще се затворят пред тебе. Нежната Антоанет всичко ще забрави, за нея ти ще се превърнеш в нещо по-малко от нула. А целувките ти, мили мой Арман, ще бъдат изтрити с равнодушието, с което жената се измива. Херцогинята ще избърше любовта от страните си, както си маха червилото. Познавам този род жени, чистите парижанки. Случвало ли ти се е да се загледаш в някое просто момиче, което ситни по улицата? Лицето ѝ е същинска картина: хубава шапчица, свежи страни, кокетна прическа, лукава усмивка; колкото до останалото — почти пълна небрежност. Не е ли верен моят портрет? Това е парижанката: тя знае, че хората ще гледат само главата ѝ и всичките ѝ грижи, накити, суета отиват само за главата. Ето и твоята херцогиня има само глава; сърцето ѝ е в главата, чувствата ѝ, гласът ѝ, желанията ѝ идват от главата. Ние наричаме такова жалко създание „интелектуална Лаис“^[24]. Тя те разиграва като дете. Ако се съмняваш, можеш да се убедиш още тази вечер, тази сутрин, ей сега. Качи се при нея, опитай се да се наложиш, решително поискай това, което ти се отказва. Дори да действуваш като покойния маршал Дьо Ришельо^[25], ще ти отрежат квитанцията.

Арман беше потресен.

— Дотам ли я желаеш, че да си оглупял?

— Искам я на всяка цена! — отчаяно извика Монриво.

— Добре тогава, слушай. Бъди безмилостен като нея, гледай да я унизиш, да засегнеш гордостта ѝ, да развълнуваш не сърцето, не душата, а нервите и лимфата на тази жена. Ако успееш да събудиш у нея желание, ти си спасен. Само че изостави красивите си детски представи. Ако, след като я стиснеш в орловите си нокти, се поколебаеш, отстъпиш, ако едната ти вежда дори помръдне, ако тя си помисли, че още има власт над тебе, ще ти се изплъзне от ръцете като риба и ще избяга така, че ти никога вече няма да можеш да я уловиш. Бъди неумолим като закона. Бъди безжалостен като палач. Удряй. И след като удариш, пак удряй. Непрекъснато удряй, все едно че изпълняваш наказание. Корови са тия херцогини, мили мой Арман, такива жени омекват само с бой; страданието ги облагородява. Така че, като я биеш, ти ще извършиш едно милосърдно дело. Затова удряй и удряй. Ах, а когато болката изтъни нервите ѝ, огъвкави мускулите ѝ, които ти смяташ толкова нежни и меки, накарай това сухо сърце да затупти и като се пораздвижи, то ще си възвърне еластичността; когато мозъкът отстъпи, страстта може би ще влезе в металните пружини на тая машина за сълзи, за глезотии, за припадъци, за захаросани думи. И тогава ще видиш най-великолепния пожар, ако, разбира се, огънят се разпали. Тази стоманена женска система ще се разкали като желязо в ковачница! Ще се нагрее по-трайно от всяка друга и топлината може би ще се превърне в любов. Но аз все пак се съмнявам. Освен това струва ли си херцогинята чак толкова труд? Между нас казано, тя има нужда преди това да бъде обработена от някой мъж като мен, аз бих я превърнал в очарователна жена, добра ѝ е породата. Иначе, каквито сте двамата, ще си останете първолачета в любовта. Но ти сега си влюбен и не би се съгласил с мен по този въпрос. Пожелавам ви много наслади, деца мои — засмя се Ронкьорол след кратко мълчание. — Аз лично гласувам за достъпните жени. Те поне са нежни, обичат естествено, без разни светски подправки. Мило мое момче, жена, която се пазари, която иска само да вдъхва любов? Да, човек трябва да има една такава, както има луксозен кон; да вижда в борбата между изповедалнята и дивана или между бялото и черното, между царицата и офицера, между угризенията и удоволствието една доста увлекателна

шахматна партия. Един що-годе отракан мъж, който знае играта, прави мат в три хода, стига да пожелае. Ако се хвана с жена от този род, ще си поставя за цел да...

И завърши с няколко думи, които прошепна на ухото на Арман. После бързо си тръгна, за да не дочака отговора му.

А Монриво се втурна в двора на госпожа Дьо Ланже, качи се горе и без да праща слуга да извести за пристигането му, влезе в спалнята на херцогинята.

— Но какво правите! — възкликна тя и бързо си загърна пеньоара. — Това е неприлично. Вие сте ужасен, Арман. Моля ви, излезте. Излезте веднага. Почакайте в салона. Вървете.

— Мила — каза той, — нима съпругът няма никакви права?

— Но това е страшно неучтиво, господине! Никакъв мъж, никакъв съпруг няма право така да нахлува при една жена.

Той отиде при нея, прегърна я, притисна я до гърдите си, прошепна:

— Прости ми, мила, но хиляди лоши подозрения ме измъчваха.

— Подозрения! О, колко долно!

— Почти оправдани подозрения. Щеше ли така да ми се караш, ако ме обичаше? Нямах ли да се зарадваш, че съм дошъл? Нямах ли нещо да трепне в сърцето ти? Без да съм жена, аз целият потръпвам вътрешно само като чуя гласа ти. Често на бал ми се иска да се спусна към теб и да те разцелувам.

— О, ако ще ви мъчат подозрения дотогава, докато не започна да ви целувам пред хората, мисля, че цял живот ще бъда подозирана. Но в сравнение с вас Отело е просто дете!

— Ах, вие не ме обичате! — отчаяно каза той.

— Съгласете се, че поне в този момент не сте за обичане.

— Още ли сме на стадия на ухажването?

— Струва ми се. Хайде — добави тя с нещо властно в израза, — излезте, оставете ме. Аз не съм като вас, аз искам винаги да ви се нравя...

Никоя жена не умееше като госпожа Дьо Ланже да се държи дръзко с най-изискана любезност. А това не удвоява ли дързостта? Не вбесява ли и най-сдържания човек? В този момент нейните очи, звукът на гласа ѝ, цялото ѝ поведение свидетелствуваха за някаква съвършена свобода, каквато никога не притежава влюбената жена в присъствие на

този, само при чийто вид тя цялата изтръпва. Но Ронкьорол беше отворил очите на маркиза и благодарение на онова мигновено проникновение, с което страстта временно дарява и най-непроницателните хора и което е толкова пълно у силните мъже, той отгатна каква страшна истина издава непринудеността на херцогинята. В сърцето му се надигна буря като в езеро, готово да прелее.

— Ако това, което ти ми каза вчера, е истина, бъди моя, мила Антоанет — извика той. — Аз искам...

— Преди всичко не ме излагайте — отговори тя, като го отблъсна решително и спокойно. — Камериерката ми може да ви чуе. И, моля ви се, дръжте се прилично. Вашата фамилиарност е уместна вечер в будоара ми, но не и тук. Освен това какво означава „аз искам“? „Аз искам!“ Никой още не ми е говорил така. Това ми се струва доста смешно, напълно смешно.

— Няма ли да отстъпите по тази точка? — запита той.

— Ах, вие наричате „точка“ свободата човек да разполага със себе си! Много съществена точка наистина и ще ми позволите по тази точка сама да решавам.

— А ако в името на вашите обещания аз изисквам?

— Ах, в такъв случай само ще ми покажете колко съм щяла да сгреша, ако ви бях дала и най-малкото обещание, и колко бих била глупава, ако го спазя. И ще ви помоля да ме оставите на спокойствие.

Монриво пребледня, понечи да се спусне към нея. Херцогинята позвъни и когато камериерката влезе, му каза, усмихвайки се с подигравателна любезност:

— Бъдете така добър, излезте, докато се приготвя.

Тогава Арман дьо Монриво почувствува суровостта на тази хладна и остра като стомана жена: презрението ѝ беше безпощадно. Тя в миг бе скъсала връзките, които бяха силни само за влюбения в нея мъж. По израза на Арман херцогинята бе отгатнала тайната цел на неговото посещение и бе преценила, че е време да накара този имперски воин да почувствува, че една херцогиня може да приема любов, но не и да ѝ се отдава, и че тя по-трудно може да бъде завоювана, отколкото Европа.

— Госпожо, аз нямам време да чакам — каза Арман. — Както сама казахте, аз съм галено дете. Ако сериозно пожелаю това, за което говорихме, ще го получа.

— Ще го получите? — повтори тя високомерно и все пак с известна изненада.

— Ще го получа.

— Ах, добре! Пожелайте! Ще ми доставите голямо удоволствие. Просто от любопитство ще бъда очарована да видя как ще постъпите...

— Много се радвам, че внасям някакъв интерес в живота ви — отвърна Монриво със смях, който би трябвало да изплаши херцогинята. — Ще ми разрешите ли тази вечер да ви заведе на бала?

— Безкрайно съм ви благодарна, но господин Дьо Марсе ви изпревари. Вече му обещах...

Монриво се поклони сдържано и излезе.

„Значи, Ронкьорол е прав — помисли си той, — сега ще разиграем една партия шах.“

От този миг той прикри вълненията си под израз на пълно спокойствие. Никой мъж не е достатъчно силен, за да понесе подобни промени, при които душата трябва бързо да премине от върховно блаженство към най-голямо нещастие. Нима той бе зърнал щастieto само за да почувствува пустотата на предишния си живот? Това беше страшна буря, но Монриво знаеше да страда и срещна яростния напор на мислите си, както гранитната скала среща вълните на разгневения океан.

„Нищо не съумях да й кажа. В нейно присъствие губя и ума, и дума. Тя не знае до каква степен е долна и презряна. Никой не е посмял да покаже на тази жена истинското й лице. Навярно е разигравала доста мъже. За всички ще отмъстя.“

За първи път може би в едно мъжко сърце любовта и отмъстителността се съчетаваха в толкова равни пропорции, че и за самия Монриво беше невъзможно да предвиди дали ще надделее любовта или отмъстителността. Същата вечер той отиде на бала, на който щеше да присъствува херцогиня Дьо Ланже, и почти се отказа да засегне тази жена, в която бе склонен да вижда нещо демонично: с него тя се държеше любезно, усмихваше се ласкаво, вероятно не желаше хората да си помислят, че се е компрометирала с господин Дьо Монриво.

Взаимните сръдни издават любовната връзка. Но нали ако херцогинята не променеше с нищо поведението си, докато маркизът

беше мрачен и печален, това щеше да докаже, че Арман не е получил нищо от нея? Хората безпогрешно отгатват нещастията на пренебрегнатите мъже и не го смесват със студенината, която някои жени карат любовниците си да проявяват с надеждата да скрият една щастлива любов. Така че всички започнаха да се подиграват на Монриво, който не бе имал възможността да се допита до наставника си и стоеше умислен, очевидно страдаше; а Ронкьорол може би щеше да го посъветва да компрометира херцогинята, като отвърща на лицемерната ѝ любезност със страстни изяви. Арман дьо Монриво напусна бала, ужасен от човешката природа и почти неспособен да повярва в такава пълна извратеност.

„Щом няма палачи за подобни престъпления — каза си той, гледайки светналите прозорци на салоните, където танцуваха, разговаряха и се смееха най-пленителните жени на Париж, — аз ще те хвана, херцогиньо, за кока на врата и ще те накарам да почувствуваш по-остър нож от гилотината на площад Грев. Стомана против стомана. Ще видим кое сърце ще се окаже по-безмилостно.“

[1] *Sint ut sunt aut non sint* (лат.) — да бъдат каквито са или да не бъдат. ↑

[2] *Лен* — феодално поземлено владение, давано на васал срещу известни задължения към сеньора. ↑

[3] *Фугер* — семейство немски банкери от XIV–XVII в. ↑

[4] *Старшият клон* (на Бурбонската династия) — от който са били Луи XVIII (царувал от 1814 г. до 1824 г.) и Шарл X (царувал от 1824 г. до 1830 г.); след революцията от 1830 г. на френския престол се възкачва Луи-Филип от младшият клон. ↑

[5] *Хановерската династия* — управлявала Англия през XVIII–XIX в. ↑

[6] *Ламартин* — разкъсан между вярата и рационализма, на зряла възраст поетът стига до убеждението, че християнството трябва да се обнови чрез едно съвременно тълкуване на Евангелието. ↑

[7] *Ламне* — френски философ-католик (XVIII–XIX в.), проповядвал така наречения християнски социализъм. ↑

[8] *Монталамбер* — френски политик и публицист (XIX в.), привърженик на „либералния католицизъм“. ↑

[9] *Високомерието на Медея* — тук авторът има предвид една реплика на Медея от едноименната трагедия на Корней; когато в края на пиесата нейна приближена я запитва какво ѝ остава, тя отговаря: „Аз, аз и това стига.“ ↑

[10] *Фолар* (XVII–XVIII в.) — автор на трудове по военна тактика. ↑

[11] *Херцог дьо Бери* — син на Шарл X, ултрароялист; той и амбициозната му съпруга са имали значително политическо влияние сред аристокрацията. ↑

[12] *Фобла* — герой от романа „Любовните приключения на кавалера дьо Фобла“ от Луве дьо Кувре (XVIII в.) ↑

[13] *Крийон* — другар по оръжие на Анри IV (XVI в.); след като чул в черква описанието на Христовите мъки, извикал: „А къде беше ти, Крийон?“ ↑

[14] *Тъкането на Пенелопа* — според „Одисея“ на Омир, за да обезсърчи мъжете, които искали ръката ѝ по време на дългото отсъствие на Одисей, неговата вярна съпруга Пенелопа обещава, че ще направи своя избор между тях, след като изтъче савана на свекъра си и нощем разтъкавала изработеното през деня платно. ↑

[15] *Видам* — епископски светски наместник. ↑

[16] *Nec plus ultra* (лат.) — по-нататък не. ↑

[17] „*Духът на християнството*“ — книга, с която Шатобриан (XVIII–XIX в.) се опитва да реабилитира християнската вяра, разклатена от философските и революционните идеи. ↑

[18] *Сула* — римски пълководец и политически деец, представител на робовладелската аристокрация (II–I в. пр.н.е.). ↑

[19] *Битката за Дрьо* — първото голямо сражение по време на хугенотските войни (XVI в.), при което кралските католически войски разгромили протестантите. ↑

[20] *1815 година* (18 юни) — битката при Ватерло, когато завърналият се от заточение Наполеон бива окончателно победен и принуден да се откаже от престола; този втори период от неговото царуване (от март до юни 1815 г.) се нарича Стоте дни. ↑

[21] *Нантски едикт* — законодателен акт от 1598 г., с който на хугенотите се дава свобода на вероизповедание и гражданско равноправие с католиците. ↑

[22] *Andiamo, mio ben* (ит.). — Да вървим, мой мили (из операта „Дон Жуан“ от Моцарт). ↑

[23] *Пиронисти* — последователи на древногръцкия философ скептик Пирон (IV в. пр.н.е.). ↑

[24] *Лаис* — име, носено от няколко гръцки хетери в древността, станало нарицателно. ↑

[25] *Маршал дьо Ришельо* (XVIII в.) — известен с разгулния си живот. ↑

ТРЕТА ГЛАВА

ИСТИНСКАТА ЖЕНА

Почти цяла седмица госпожа Дьо Ланже се надяваше да види маркиз Дьо Монриво, но Арман се задоволяваше да ѝ праща всяка сутрин визитната си картичка. Всеки път, когато ѝ предаваха тази картичка, тя неволно потръпваше, обзета от злокобни, но неопределени мисли, каквито са обикновено предчувствията за нещастие. Прочитайки името му, ту ѝ се струваше, че усеща в косите си силната ръка на този безмилостен мъж, ту живото ѝ въображение и представяше някакви ужасни отмъщения. Толкова добре беше опознала Монриво, че не можеше да не изпитва страх. Ще я убие ли? Няма ли този мъж с бичи врат да я прехвърли през главата си и да я изкорми? С крака ли ще я стъпче? Кога, къде, как ще я хване? Дълго ли ще я изтезава и на какъв род мъчения е замислил да я подложи? Разкайваше се. Имаше часове, когато, ако той бе дошъл, тя щеше да се хвърли в прегръдките му всеотдайно. Всяка вечер, преди да заспи, един различен Монриво и се мяркаше в просъница и ѝ навяваше страх. Ту виждаше горчивата му усмивка, ту юпитеровските му свъсени вежди, лъвския му поглед или раменете му, които се свиваха високомерно. На другия ден неговата визитна картичка ѝ се струваше опръскана с кръв. Живееше тревожно, сега името му я вълнуваше повече, отколкото я бе вълнувало присъствието на устремния, упорит, възискателен влюбен мъж. Страховете ѝ още повече нарастваха поради необходимостта да мълчи — тя беше принудена да се подготви без чужда помощ за една страшна борба, за която не ѝ беше позволено да говори.

Тази горда и корава душа се оказваше по-чувствителна към гъдела на омразата, отколкото към ласките на любовта. Ах, ако генералът можеше да види как неговата любима, потънала в горчиви мисли, седи със свити вежди в същия този будоар, където той бе вкусвал толкова радости, може би в душата му щяха да се събудят големи надежди! Нима гордостта не е едно от онези човешки чувства,

които пораждат само благородни действия? Макар че госпожа Дьо Ланже таеше мислите си, позволено ни е да предположим, че господин Дьо Монриво вече не ѝ беше безразличен. А не е ли победа за мъжа да занимава така съзнанието на една жена? У нея неминуемо трябваше да настъпи прелом в една или друга насока. Сложете жена под копитата на побеснял кон или пред страшен звяр, и тя положително ще падне на колене, ще чака смъртта; но ако животното се смили и не я убие, тя ще обикне коня, лъва, бика и ще започне открито да говори за него. Херцогинята се чувствуваше като в лапите на лъв: трепереше, но не го мразеше.

При така създалите се странни отношения между двамата, през следващата седмица те на три пъти се срещаха в обществото. И всеки път, когато, кокетирайки, херцогинята зададеше на Арман някакъв въпрос, той отвръщаше с почитителен поклон и усмивки, пропити с толкова жестока ирония, че потвърждаваха всички страхове, които неговата визитна картичка ѝ бе навяла сутринта. Животът е само това, което го правят чувствата, а чувствата бяха издълбали пропаст между двамата.

В началото на следващата седмица сестрата на маркиз Дьо Ронкьорол графиня Дьо Серизи даваше голям бал, на който трябваше да присъствува госпожа Дьо Ланже. Първият човек, когото херцогинята видя, влизайки в залата, беше Арман. Сега Арман я чакаше, или поне тя си помисли така. Двамата се погледнаха. Ледена пот изби от всички пори на жената. През цялото време тя бе смятала Монриво способен на някакво нечувано отмъщение, съответстващо на странните им отношения; това отмъщение бе намерено, беше подготвено, кипеше, клокочеше. Очите на унижения влюбен ѝ хвърляха мълнии, лицето му сияеше, от щастлива омраза. Затова, въпреки намерението на херцогинята да се държи хладно и дръзко, очите ѝ си оставаха унили. Тя отиде и седна при графиня Дьо Серизи, която неволно възкликна:

— Но какво ви е, Антоанет? Изглеждате ужасно!

— Един танц ще ме оправи — отвърна тя и подаде ръка на младежа, който тъкмо се приближаваше.

Госпожа Дьо Ланже започна да танцува с него валс, завъртя се устремно, бясно, сякаш шибана от тежкия поглед на Монриво. Той стоеше прав пред групата хора, които наблюдаваха за забавление

танцуващите. Всеки път, когато херцогинята минаваше край него, той впиваше очи в нейната отмятаща се глава, както тигър следи жертвата си. Когато валсът свърши, госпожа Дьо Ланже седна при графинята, а Арман продължи да я гледа, застанал наблизко с някакъв непознат.

— Едно от нещата, които ми направиха най-силно впечатление по време на това пътуване... — заговори той и при тези думи херцогинята наостри уши — ... беше едно изречение. Чух го от пазача на Уестминстър, докато показваше брадвата, с която палачът с маска отсякъл главата на Чарлс Първи, Според преданието кралят го бил казал на някакъв любопитен човек.

— И какво казал кралят? — запита госпожа Дьо Серизи.

— „Не пипайте брадвата“ — отвърна Монриво. В гласа му се долавяше заплаха.

— Наистина, маркизе, вие гледате врата ми толкова мелодраматично, докато разказвате тази стара история, известна на всички, които са ходили в Лондон, че сякаш държите брадва в ръката си — обади се херцогиня Дьо Ланже. И докато произнасяше последните думи през смях, усети, че я облива студена пот.

— Но в случая историята е съвсем нова — отвърна той.

— Как така? Моля ви, обяснете.

— Нова е, госпожо, защото вие докоснахте брадвата — тихо ѝ каза Монриво.

— Чудесно пророчество! — възкликна тя с пресилена любезна усмивка. — И кога ще трябва да падне главата ми?

— Аз не желая да видя как пада вашата прелестна глава, госпожо. Само се опасявам, че ще ви се случи нещастие. Ако ви острижат косата, няма ли да съжалявате за русите си къдри, чиято привлекателност вие толкова изкусно използвате?...

— Но има хора, за които жените обичат да правят подобни жертви, често дори за мъже, които не са в състояние да им простят едно неволно избухване.

— Съгласен съм. Но ако някой шегобиец ви отнеме красотата с кой знае какъв химикал и ви превърне в стогодишна жена, докато за нас вие сте едва на осемнадесет?

— Но, господине — прекъсна го тя, — едрата шарка е нашето Ватерло. Още на другия ден разбираме кой ни е обичал истински.

— Няма ли да съжалявате за това чаровно лице, което...

— О, много! Но по-малко заради самата мен, отколкото заради този, когото то може би е радвало. И все пак ако той продължава да ме обича истински, какво значение ще има за мен красотата? Какво ще кажете, Клара?

— Това са опасни разсъждения — отвърна госпожа Дьо Серизи.

— А може ли да попитам негово величество царя на магьосниците — продължи госпожа Дьо Ланже — кога съм извършила неппростимата грешка да докосна въпросната брадва, след като не съм ходила в Лондон?...

— Non so^[1] — изсмя се подигравателно той.

— А кога ще бъде екзекуцията?

Монриво хладно извади часовника си, погледна го и каза с наистина зловеща сигурност:

— Този ден няма да завърши, преди да ви се случи някакво ужасно нещастие...

— Аз не съм дете, за да се плаша толкова лесно, или по-скоро съм дете, което не знае какво е опасност — каза херцогинята, — затова сега отивам безстрашно да танцувам на ръба на пропастта.

— Очарован съм, госпожо, като виждам какъв характер проявявате — подхвърли Монриво, докато тя тръгна да се включи в кадрила.

Въпреки привидното си пренебрежение към черните предсказания на Арман, херцогинята бе обзета от истински ужас. Поосвободи се от душевната и почти физическа потиснатост, в която я държеше влюбеният в нея мъж, едва когато той напусна бала. Все пак, след като се наслади за миг на удоволствието да диша свободно, тя с изненада установи, че съжалява за вълненията, породени от страха — до такава степен женската природа жадува за силни преживявания. Това съжаление не беше любов, но положително спаднаше към чувствата, които я подготвят. После сякаш отново изпаднала под въздействието на тревожното чувство, внушено ѝ от господин Дьо Монриво, си припомни с каква убеденост той бе погледнал часовника си и обзета от ужас, си тръгна.

Наближаваше полунощ. Слугата, който я чакаше, ѝ паметна шубата и отиде да повика колата ѝ. След като седна в каретата, херцогинята се унесе в размисъл, предизвикан съвсем естествено от предсказанието на господин Дьо Монриво. Стигнаха в двора и тя влезе

във вестибюл, почти сходен на този в дома ѝ, но изведнъж не позна стълбището. В момента, в който се обърна, за да повика слугите си, неколцина мъже бързо се втурнаха към нея, запушиха устата ѝ с кърпа, завързаха ръцете и краката ѝ и я понесоха. Тя се разкрещя.

— Госпожо, наредено ни е да ви убием, ако крещите — прошепна ѝ някой на ухото.

Херцогинята толкова се изплаши, че никога не можа да си обясни през къде и как е била пренесена. Когато дойде на себе си, лежеше на дивана в някаква ергенска стая. Ръцете и краката ѝ бяха вързани с копринени въжета. Неволно извика, когато погледът ѝ срещна очите на Арман дьо Монриво, който седеше спокойно в едно кресло, облечен в халат, и пушеше пура.

— Не викайте, херцогиньо — хладно каза той, след като извади пурата от устата си. — Боли ме главата. Ето сега ще ви развържа. Само че вие ще изслушате внимателно онова, което имам да ви кажа. — И след като грижливо махна въжетата, които стягаха краката на херцогинята, продължи: — Какъв смисъл има да викате? Никой не може да ви чуе. Вие сте възпитана жена и няма да правите излишни истории. Ако не стоите мирно, ако решите да се борите с мен, отново ще ви завържа ръцете и краката. Всъщност съм убеден, че вие достатъчно се уважавате, за да си седите на този диван така, сякаш сте във вашата къща, на вашия диван... и все така хладна, ако желаете... Там, на онзи диван, вие ме накарахте да пролея доста сълзи, които аз криех от всички.

Докато Монриво говореше, херцогинята се озърташе с оня бегъл женски поглед, който е привидно разсеян, но всичко вижда. Много ѝ се хареса стаята, която донякъде напомняше монашеска килия. Тук витаеше душа и мисъл на мъж. Никакви украшения не нарушаваха гладката сивота на празните стени. Подът беше застлан със зелен килим. Едно черно канапе, маса, отрупана с книжа, две големи кресла, скрин с будилник, съвсем ниско легло, върху което бе метната червена покривка, поръбена с черен кант във формата на меандър, издаваха със своя подбор навици на живот, който изключваше всичко излишно. Поставеният на камината трисвещник напомняше с египетската си форма за необятните пустини, из които този мъж дълго бе скитал. Между долния край на леглото, чиито крака във формата на големи сфинксови лапи се отгатваха под гънките на платата, и една от

страничните стени на стаята имаше врата, закрыта със зелена завеса с червени и черни ресни, окачена на пръчка с тежки халки. Подобна завеса имаше и на вратата, през която непознатите мъже бяха влезли, но тя беше привдигната с шнур. При последния поглед, който хвърли на двете завеси, за да ги сравни, херцогинята забеляза, че вратата до леглото е отворена и през ресните долу от съседната стая прониква червена светлина. Любопитството ѝ естествено бе събудено от тази унила светлина, която едва ѝ позволяваше да различи в мрака някакви странни фигури. Но дори не ѝ мина през ума, че оттам може да я грози опасност, защото в този момент я занимаваше нещо съвсем друго.

— Нескромно ли ще бъде от моя страна, ако ви запitam какво смятате да правите с мен, господине? — заговори тя с надменно язвителен тон.

Беше ѝ се сторило, че долавя страстна любов в думите на Монриво. И впрочем защо някой мъж ще отвлече жена, ако не я обожава?

— Съвсем нищо, госпожо — отвърна той, издихвайки изяцно последния тютюнев дим. — Вие сте тук за кратко. Искам най-напред да ви обясня каква сте вие и какъв съм аз. Когато се кълчите на вашия диван, във вашия будоар, не намирам думи, за да изразя мислите си. Освен това у дома си при най-малкото нещо, което не ви се нрави, вие дърпате шнура на звънеца, крещите до Бога и изгонвате влюбения във вас мъж, сякаш е последна отрепка. Тук съзнанието ми е свободно. Тук никой не може да ме изгони. Тук вие ще бъдете моя жертва за няколко минути и ще имате безкрайната добрина да ме изслушате. Не се безпокойте. Не ви отвлякох, за да ви наговоря обиди, за да получа от вас със сила онова, което аз не съумях да заслужа, а вие не пожелахте да ми дадете доброволно. Това би било недостойно. Вие може би приемате насилието. Аз — не. — И с рязко движение той хвърли пурата си в камината, като добави: — Димът навярно ви дразни, госпожо?

После стана, взе от огнището една топла кадилница и сложи в нея някакви благовонни смоли, за да прочисти въздуха.

Изумлението на херцогинята можеше да се сравни само с унижението ѝ. Тя беше във властта на този мъж, а този мъж не искаше да се възползува от властта си. Очите му, преди пламтящи от любов, сега бяха спокойни и неподвижни като звезди. Тя се разтрепери. После

страхът, който ѝ вдъхваше Арман, още повече нарасна поради онова смразяващо усещане, каквото изпитваме в кошмарен сън, че се движим, а не се помръдваме от мястото си. Седеше скована от уплахата, стори ѝ се, че огънят зад завесата се засилва, разпалван от духало: по-ярки пламъци внезапно бяха осветили трима маскирани мъже. Тази ужасяваща картина изчезна толкова бързо, че тя я взе за зрителна измама.

— Госпожо — продължи Арман, гледайки я с хладно презрение, — една минута, само една минута ще ми бъде достатъчна, за да ви засегна така, че да ме запомните за цял живот, а това е единствената вечност, на която лично аз мога да разчитам. Аз не съм бог. Изслушайте ме внимателно — продължи той след кратко мълчание, което придаваше тържественост на думите му. — Към вас любовта винаги ще идва по ваше желание. Вие имате безгранична власт над мъжете. Но не забравяйте, че веднъж вие повикахте любовта и тя дойде чиста и доверлива, толкова чиста и доверлива, колкото може да бъде любовта на тази земя, толкова почтителна, колкото беше силна и ласкава, любов като на предана жена или като на майка към детето ѝ, с една дума, толкова голяма, че стигаше до лудост. Вие се подиграхте с тази любов и с това извършихте престъпление. Всяка жена има правото да отхвърли любов, която чувства, че не може да сподели. Не заслужава съжаление мъжът, който обича, но не съумява да се понрави. Той няма право да се оплаква. Но, херцогиньо, да привлечете, преструвайки се на влюбена, един нещастник, лишен от всяка обич, да му дадете да съзре щастието в цялата му пълнота, за да му го отнемете, да му откраднете всяко щастие за в бъдеще, да убиете не само настоящето му, но и целия му живот, отравяйки всичките му мигове и всичките му мисли, ето кое аз наричам ужасно престъпление!

— Господине...

— Аз още не мога да ви разреша да ми отговорите. Така че ще продължите да ме слушате. Впрочем аз имам права над вас, но ще си послужа само с правата на съдията над престъпника, за да пробудя вашата съвест. Ако вече нямате съвест, не бих ви упрекнул. Но вие сте толкова млада! Искам да вярвам, че още чувствувате сърцето си живо. Ако ви смятам за достатъчно извратена да извършите престъпление, което законът не наказва, не смятам, че сте паднали толкова низко, та да не разберете смисъла на моите думи. Продължавам.

В този миг херцогинята чу глух шум на духало — непознатите мъже, които бе зърнала преди малко, вероятно разпалваха огъня и неговата светлина заигра по завесата. Но, мълниеносният поглед на Монриво я застави да остане на мястото си, разтреперана, с втренчени в него очи. Колкото и голямо да беше любопитството ѝ, огънят на неговите думи я интересуваше повече от гласа на оня тайнствен огън.

— Госпожо — каза той след известно мълчание, — в Париж, когато палачът се готви да посегне към жалкия убиец и да го повали на дъската, където законът повелява убиецът да лежи, за да бъде обезглавен... както знаете, вестниците предупреждават бедни и богати, за да съобщят на едните, че могат да спят спокойно, а на другите — да будуват, за да живеят. Е, добре, вие, която сте вярваща и дори малко нещо черковница, отидете и поръчайте да отслужат панихида за този нещастник, защото сте от същия род, само че спадате към старшия му клон. Тласкан от мизерия или гняв, вашият брат-престъпник просто е убил един човек. Докато вие! Вие убихте щастието на един човек, най-хубавия му живот, най-скъпите му надежди. Онзи, без много да му мисли, е причакал жертвата си, убил я е против волята си, от страх пред гилотината. Докато вие!... Вие извършихте всички злодеяния, на които е способна слабостта против една невинна сила; вие приласкахте вашата жертва, за да можете по-лесно да разкъсате сърцето ѝ; привлякохте я с нежности; не пропуснахте нито една от милувките, които можеха да я накарат да предвкусва, да мечтае, да желае насладите на любовта. Изисквахте хиляди отстъпки, а не се съгласихте на нито една. Показахте ѝ светлината, преди да ѝ извадите очите. Прекрасна смелост наистина! Подобни низости са лукс, от който нищо не разбират еснафките, на които вие се подигравате. Те знаят да се отдават и да прощават, умеят да обичат и да страдат. Пред величието на тяхната преданост ние, мъжете, сме нищожни. Изкачвайки се в обществото, човек среща също толкова кал, колкото и долу, само че горе тя е втвърдена и позлатена. Да, за да постигне съвършенство в подлостта, на жената е нужно добро възпитание, славно име, красота, херцогска титла. За да паднете по-долу от всичко, трябваше да бъдете над всичко. Не изразявам добре мисълта си — още толкова страдам от раните, които вие ми нанесохте. Но не смятайте, че се оплаквам. Не! Думите ми не съдържат никаква лична надежда, не крият никаква горчивина. Знайте, госпожо, аз ви прощавам и моята прошка е толкова

пълна, че нямате правото да се оплаквате, задето сте дошли да я получите въпреки волята си... Само че вие бихте могли да измамите и други сърца, също тъй детски като моето, и аз съм длъжен да им спестя страданията. Така че мисълта за правосъдие ми беше внушена от вас. Изкупете тук, на този свят вината си и Бог може би ще ви прости. Дано! Но не, Бог е безмилостен. Ще ви накаже.

При тези думи очите на жената, която слушаше с израз на болка и отчаяние, се напълниха със сълзи.

— Защо плачете? Останете вярна на природата си. Вие гледахте, без да се трогнете, мъките на сърцето, което разбивахте. Престанете, госпожо, успокойте се. Аз вече не мога да страдам. Други ще ви кажат, че сте им дарили живот. Аз ви казвам с наслада, че ме унищожихте. Може би отгатвате, че аз не си принадлежа. Длъжен съм да живея за приятелите си, с тях ще трябва да понеса хлада на смъртта и скърбите на живота. Да не би у вас да има толкова добрина? Да не би да сте като пустинните тигри, които най-напред раняват жертвата си, а после ѝ ближат раната?

Херцогинята се разрида.

— Спестете си сълзите, госпожо. Дори да им повярвам, то ще бъде само за да се предпазя. Не са ли и те една от вашите уловки? В края на краищата след всички преструвки, с които си послужихте, мога ли да приема, че у вас има нещо истинско? С нищо вече не можете да ме развълнувате. Ето, казах ви всичко.

В порив на благородство и смирение госпожа Дьо Ланже стана.

— Вие имате право да се държите сурово с мен — каза тя и подаде ръка на мъжа, но той не я пое. — Думите ви не са достатъчно жестоки. Аз заслужавам това наказание.

— За какво наказание говорите, госпожо! Та нали да наказваме, значи да обичаме? Не очаквайте от мен нищо, което да напомня чувство. В този мой личен процес аз мога да стана обвинител и съдия, защита и палач. Но не. След малко аз просто ще изпълня един дълг — нямам никакво желание да отмъщавам. Най-жестокото отмъщение според мен е да пренебрегнем една възможност за отмъщение. И кой знае? Аз може би ще стана оръдие на вашите удоволствия. От сега нататък, носейки с цялото си изящество печалната ливрея, с която обществото облича престъпниците, вие може би ще бъдете принудена да възприемете и тяхната честност. И тогава ще се влюбите.

Херцогинята слушаше смирено, но това вече не беше преструвка, нито пресметливо кокетство. Заговори след известно мълчание.

— Арман — каза тя, — струва ми се, че аз се противопоставях на любовта от естествен женски свян и не от вас бих очаквала подобни упреци. Вие се въоръжавате с всички мои слабости и ги превръщате в престъпления. Как не сте си помислили, че когато пренебрегнах дълга си, може би съм бивала увлечена от желанието да позная любовта и че на другия ден съм съжалявала, отчаяна съм била, задето съм стигнала твърде далеч? Уви, това беше грях от незнание. Кълна ви се, че в грешките ми имаше толкова чистосърдечност, колкото и в угризенията ми. Суровостта ми криеше много повече любов, отколкото моята отстъпчивост. И всъщност от какво се оплаквате? На вас не ви беше достатъчно, че ви отдадох сърцето си, изведнъж вие грубо поискахте цялата да ви се отдам...

— Грубо! — извика господин Дьо Монриво, но си каза: „Загубен съм, ако сега започна да споря за думи.“

— Да, вие пристигнахте при мен като при някаква паднала жена, без уважение, без поне малко внимание на влюбен. Нямах ли право да размисля? Да, и размислих. Непочтителността на вашето държане е извинима: дължи се на любов. Позволете ми да мисля така и да ви оправдая пред себе си. И ще ви призная, Арман, тази вечер, в самия миг, когато вие ми предричахте нещастие, аз вярвах в нашето щастие. Да, имах вяра във вашия благороден, горд характер, за който сте ми дали толкова доказателства... И цяла бях твоя — пошепна тя, навеждайки се към Монриво. — Да, почувствувах желание да направя щастлив мъжа, който е преживял толкова изпитания. Щом трябваше да имам господар, исках той да бъде голям човек. И колкото повече осъзнавах високото си положение, толкова по-малко исках да се принизя. Имах доверие в тебе и виждах живот, изпълнен с любов в мига, когато ти ми вещаеше смърт... Силата не може да не е съчетана с добрина. Приятелю, ти си толкова силен, че не можеш да се ожесточиш против една бедна жена, която те обича. Ако наистина имам някаква вина, нима не можеш да ми простиш? Нима не мога да изкупя грешките си? Разкаянието придава прелест на любовта, искам да бъда много прелестна за тебе. Нима само аз от всички жени нямах право да изпитвам онази несигурност, онези страхове, онази

стеснителност, които са толкова естествени за нас, когато се обвързваме за цял живот? Та вие тъй лесно скъсвате подобни връзки! Обикновените жени, с които ме сравнявате, се отдават, но се борят. Е, добре, и аз се борих, но ето ме сега... Господи! Той не ме слуша! — извика тя и млъкна. После изкрещя, кършейки ръце; — Но аз те обичам! Твоя съм! — И като падна на колене пред Арман, повтори: — Твоя съм, твоя, мой единствен господарю!

— Госпожо — каза Арман, посягайки да я вдигне, — Антоанет вече не може да спаси херцогиня Дьо Ланже. Аз вече не вярвам нито на едната, нито на другата. Днес ще се отдадете, утре може би ще откажете. Няма сила на небето или на земята, която да ми гарантира нежната вярност на вашата любов. Нейните залози останаха в миналото. С вас ние вече нямаме минало.

В този миг светлината блесна толкова ярко, че херцогинята неволно се обърна към завесата и ясно видя тримата маскирани мъже.

— Арман — каза тя, — не бих искала да си разваля мнението за вас; какво означава присъствието на тези хора? Какво ми готвите?

— Тези хора са сигурни; и те като мен няма нищо да издадат от това, което ще стане тук — отвърна той. — Считайте ги просто за мои ръце. Единият от тях е хирург...

— Хирург... — възкликна тя. — Арман, приятелю, неизвестността е най-жестокото мъчение. Говорете, кажете, ако искате живота ми: аз ще ви го дам, вие няма да ми го отнемете...

— Значи, не сте ме разбрали! — отвърна Монриво. — Нали ви говорих за правосъдие? Сега — хладно добави той, като взе от масата един къс стомана, — за да прекратя страховете ви, ще ви обясня какво реших да направя с вас. — И той ѝ показа един лотарингски кръст със стоманена дръжка. — Двама мои приятели сега нажежават до червено също такъв кръст. С него ще ви жигосаме, ще ви сложим белег на челото, тук, между двете очи, така че няма да можете да го скриете с никакви диаманти и по такъв начин да избегнете въпросите на хората. С една дума, вие ще носите на челото си клеймото на позора, както каторжниците го носят на рамото си. Болката не е нищо, но тъй като се опасявам от нервна криза или от съпротива...

— От съпротива! — възкликна тя, пляскайки радостно с ръце. — Не, не, бих искала цялата земя да е тук. Ах, Арман, жигосай, бързо жигосай твоята робиня, като най-нищожна твоя вещь! Ти искаше

доказателства за любовта ми. Но ето ти всички доказателства, събрани в едно! Ах, в твоето отмъщение аз виждам само милост и прошка, само вечно щастие... След като по такъв начин обявиш собствеността си над една жена, след като ще имаш една робиня, която ще носи твоя червен белег, ти никога няма да можеш да я изоставиш, завинаги ще бъдеш мой. След като ме осъдиш на усамотение на земята, ти ще се грижиш за моето щастие, иначе би бил подлец, а аз знам, ти си благороден, великодушен! Но жената, която обича, винаги сама се жигосва. Елате, господа, влезте и жигосвайте, жигосайте херцогиня Дьо Ланже. Тя завинаги принадлежи на господин Дьо Монриво. Елате веднага, всички, челото ми е по-горещо от вашето желязо.

Арман бързо се извърна, за да не гледа как трепери от вълнение коленичилата херцогиня. Прошепна нещо на тримата си приятели и те изчезнаха.

Жените, привикнали да живеят в салони, знаят за какво може да служи едно огледало. И херцогинята в желанието си да разгадае какво става в сърцето на Арман следеше неговото отражение. Арман, който не се опасяваше от огледалото, бързо изтри просълзените си очи. За херцогинята това движение разкриваше цялото ѝ бъдеще. Когато той се върна, за да вдигне госпожа Дьо Ланже, намери я изправена: беше убедена, че е обичана. Затова цялата потрепери, чувайки Монриво да ѝ казва със същата суровост, с която тя понякога му говореше преди, когато правеше каквото си иска с него:

— Ще ви помилвам, госпожо. Вярвайте ми, всичко ще бъде така, сякаш тази сцена не се е състояла. Но нека сега да си кажем сбогом. Желая да вярвам, че сте били искрена, когато кокетирахте с мен на вашето канапе, и че сега също сте били искрена, когато ми разкрихте сърцето си. Сбогом. Аз вече не мога да вярвам. Вие ще продължите да ме тормозите, ще си останете херцогиня. И... но не, сбогом, ние никога няма да се разберем. А сега какво предпочитате? — добави той с тон на церемониалмайстор. — Да се приберете у дома си или да се върнете на бала у госпожа Дьо Серизи? Направих всичко, което беше във властта ми, за да остане репутацията ви ненакърнена. Нито вашата прислуга, нито обществото подозират нещо от това, което стана между двама ни през последния четвърт час. Слугите ви смятат, че сте на бала, колата ви не е напускала двора на госпожа Дьо Серизи; но каретата ви може да бъде изпратена у вас. Къде желаете да отидете?

— А какво мислите вие, Арман?

— Няма вече Арман, госпожо, ние сме чужди един за друг.

— Добре, заведете ме на бала — каза тя, като искаше да постави на проверка властта на Арман. — Отново хвърлете в светския ад една душа, която страдаше и ще трябва да продължи да страда там, щом за нея вече няма щастие. О, приятелю, но аз ви обичам, както обичат вашите обикновени жени. Толкова ви обичам, че съм готова да се хвърля на врата ви пред всички, ако поискате това от мен. О, приятелю, това ужасно общество не ме е покварило. Бъдете спокоен, аз съм млада и сега още повече се подмладих. Да, аз съм дете, твое дете, ти току-що ме създаде. О, не ме изхвърляй от моя рай!

Арман махна с ръка.

— Ах, щом трябва да си отида, позволи ми да си взема нещо оттук, някаква дреболия! Ето това, довечера ще си го сложа до сърцето — каза тя, грабна шапчицата на Арман и я зави с кърпичката си. После продължи: — Не, аз не съм светска развратница; ти не познаваш тези жени и затова не можеш да ме оцениш; обаче знай, че някои се отдават за пари, други се съблазняват от подаръци. Всичко това е гнусно. Ах! Бих искала да съм обикновена жена, работничка, ако предпочиташ жена с по-долно от твоето положение пред жена, у която предаността се съчетава със светски блясък. Ах, мой Арман, сред нас има благородни, възвишени, целомъдрени, чисти жени и такива жени са чаровни. Бих искала да притежавам всички титли, за да ги пожертвувам за теб. За жалост аз съм само херцогиня, но бих искала да съм родена до самия престол, защото тогава не би липсвало нищо от онова, което бих желала да ти пожертвувам. За теб щях да съм обикновено момиче от народа, а за останалите хора — кралица.

Арман слушаше и плюнчеше пурите си.

— Когато решите да тръгнете, предупредете ме — прекъсна я той.

— Но аз бих искала да остана...

— А, това е нещо друго! — каза той.

— Виж, тази не е навита добре! — извика херцогинята, като взе една от пурите и притисна устни там, където се бяха допрели устните на Арман.

— Да не би да пушиш? — запита той.

— О, какво ли не бих направила, за да ти се харесам!

— В такъв случай, госпожо, вървете си...

— Ще се покоря — през сълзи каза тя.

— Трябва да си покриете лицето, за да не виждате през къде ще минем.

— Ето, готова съм, Арман — каза тя, като си завърза очите.

— Виждате ли?

— Не.

Той тихичко коленичи пред нея.

— Ах, всичко разбрах — каза тя и неволно направи мило движение към него, смятайки, че престорената му строгост ще се прекрати.

Той понечи да целуне устните ѝ, тя пристъпи към него.

— Вие виждате, госпожо.

— Но аз все пак съм малко любопитна.

— Значи, вие винаги ще ме мамите!

— Ах! — възкликна тя в гневен изблик на непризнато великодушие. — Свалете ми превръзката и ме водете, господине, аз няма да си отворя очите.

Като чу нейния вик, Арман разбра, че може да разчита на думата ѝ и поведе херцогинята, която го последва, честно стискайки очи. Но докато я държеше бащински за ръката, за да ѝ помага ту да се качва, ту да слиза, Монриво усещаше силното биене на сърцето на тази жена, обзета толкова внезапно от една истинска любов. Щастлива, че може да му говори по такъв начин, госпожа Дьо Ланже пожела всичко да му разкаже, но Арман остана непоколебим и когато ръката на херцогинята му задаваше въпрос, неговата ръка мълчеше.

След като вървяха известно време заедно, най-сетне Арман каза на херцогинята да мине напред. Тя мина и усети, че той внимава роклята ѝ да не докосва стените на някакъв вероятно тесен ход. Госпожа Дьо Ланже остана трогната от грижата му, тя все пак беше израз на малко любов. Но това, изглежда, беше нещо като сбогуване, защото Монриво я напусна, без да ѝ каже нито дума.

Херцогинята усети топла атмосфера и отвори очи. Видя, че е сама пред камината в будоара на графиня Дьо Серизи. Първата ѝ работа беше да оправи безпорядъка в тоалета си. Бързо изопна роклята си и възстанови поетичната си прическа.

— Антоанет, мила, но ние ви търсим навсякъде — каза графинята, като отвори вратата на будоара.

— Дойдох тук да се поразхладя — отвърна госпожа Дьо Ланже, — в салоните е нетърпимо горещо.

— Помислихме, че сте си отишли, но брат ми Ронкьорол каза, че вашите слуги ви чакат.

— Просто съм разбита, мила, оставете ме да си поотдъхна тук за миг.

И херцогинята седна на дивана на приятелката си.

— Но какво ви е? Вие цяла треперите.

Влезе маркиз Дьо Ронкьорол.

— Госпожо, боя се, че може да ви се случи някоя неприятност. Току-що видях вашия кочияш. Пиян е като швейцарец.

Херцогинята не отговори. Тя оглеждаше камината, огледалата, търсеше следи от мястото, през където бе минала. Освен това изпитваше някакво необикновено чувство, като се виждаше попаднала сред веселието на бала след страшната сцена, която бе дала нова насока на живота ѝ. Започна да я тресе.

— Малко ме разстрои онова предсказание на господин Дьо Монриво. Макар че е шега, ще отида да видя дали неговата лондонска брадва ще ме преследва и насън. Довиждане, мила. Довиждане, маркизе.

Тя прекоси салоните, където я спираха с комплименти, които ѝ се струваха жалки. Нищожни бяха тези хора, които я приветствуваха като кралица, нея — толкова слабата, толкова унизената! И какво впрочем представляваха те пред този, когото тя обичаше истински и чийто характер си бе възвърнал величавите размери, временно смалени от нея, но които сега тя може би преувеличаваше до крайност? Херцогинята не се сдържа и погледна слугата, който преди малко я бе придружил: изглеждаше като заспал.

— Не сте ли излизали оттук? — запита го тя.

— Не, госпожо.

Като се качваше в каретата си, забеляза, че кочияшът е наистина пиян, и при други обстоятелства това щеше да я изплаши, но при големи сътресения в живота обикновените причини за страх губят своето въздействие. Впрочем тя стигна у дома си без никакви преめждия. Но тук откри, че се е променила, обзета беше от съвсем

нови чувства. За нея на света вече съществуваше само един мъж, тоест тя искаше от сега нататък да има стойност само за него.

Ако физиолозите лесно могат да определят любовта, ограничавайки се с природните закони, за моралистите е много трудно да я обяснят, когато я разглеждат във всички форми на развитието ѝ в обществото. И все пак, въпреки хилядите секти с техните ереси, които разделят любовната църква, една права и отчетлива линия ясно разграничава всички тези доктрини, линия, която споровете никога няма да изкривят и чието неотклонно приложение обяснява кризата, която преживяваше херцогиня Дьо Ланже, както впрочем се случва на почти всички жени. Тя още не обичаше, бе обзета от страст.

Любовта и страстта са две различни душевни състояния, които поети и светски хора, философи и глупци непрекъснато смесват.

Любовта предполага взаимност на чувствата, увереност в радости, които нищо не помрачава, и толкова постоянно споделяне на удоволствия, толкова пълно сливане на сърцата, че всяка ревност е изключена. Тогава обладанието е средство, а не цел; една изневяра причинява мъка, не и откъсване; душата не познава колебания в пламенността, нито смутове; тя е непрестанно щастлива; и най-сетне, поддържано от божествен лъх, желанието се разпростира от край до край в безбрежността на времето и го оцветява за нас в една и съща багра: животът е син като чисто небе.

Страстта е предчувствие за любовта и за нейната безкрайност, към която се стремят всички страдащи души. Страстта е надежда, която може би ще бъде измамена. Страст означава едновременно страдание и преходност; страстта угасва, когато надеждата умре. И мъжете, и жените могат да преживеят много страсти, в това няма нищо позорно — толкова естествено е да се стремим към щастие! Но човек има само една любов в живота.

Така че всички писмени или устни спорове за чувствата се свеждат до следните два въпроса: Страст ли е? Любов ли е?

Понеже любовта не съществува без онази интимна близост, която я прави трайна, херцогинята следователно беше във властта на страст. И затова преживяваше нейните опустошителни тревоги, неволни сметки, изсушаващи желаниа, най-сетне всичко, което изразява думата страст: тя страдеше. В разбунената ѝ душа се надигаха вихри от суета,

от честолюбие, от гордост, но и от горделивост: всички тези разновидности на егоизма са свързани. Беше казала на един мъж: „Обичам те, твоя съм!“ Можеше ли една херцогиня Дьо Ланже да е изрекла тези думи напразно? Тя трябваше да бъде обичана или да се откаже от общественото си положение. В леглото си, създадено за сладострастие, но в което сладострастието още не бе стъпвало с топлите си нозе, почувствува своята самота. Въртеше се и се мятеше, повтаряйки: „Искам да бъда обичана!“ И още неизчезналата ѝ самоувереност ѝ вдъхваше надежда, че ще успее. Херцогинята беше засегната, суетната парижанка беше унижена, истинската жена съзираше щастieto, а природата ѝ отъмщаваше за загубеното време, като разпалваше във въображението ѝ неугасимите огньове на наладата. Тя почти изпитваше любов, защото сред мъчителните съмнения, че е обичана, се чувствуващe щастлива, като си повтаряше: „Аз го обичам!“ Искаше ѝ се да стъпче и обществото, и Бога. Сега нейното божество беше Монриво.

Целия следващ ден прекара в състояние на душевно вцепенение, примесено с неописуема физическа възбуда. Пишеше писма и ги късаше, правеше безброй невъзможни предположения. В часа, когато Монриво обикновено идваше преди, реши, че той ще дойде и го зачака с радост. Цяла се превърна в слух. От време на време затваряше очи и се мъчеше да чуе шумовете в далечината. После ѝ се прииска да има власт да премахне всички прегради между нея и любимия ѝ, за да постигне онази пълна тишина, която позволява да се долавят звуковете на огромно разстояние. При тази съсредоточеност тиктакането на часовника я раздразни, звучеше ѝ като някакво зловецo бърборене и тя го спря. В салона изби полунощ.

„Господи! — каза си тя. — Да го видя тук и ще бъда щастлива. А той доскоро идваше, воден от желанието. Неговият глас изпълваше този будоар. А сега — нищо!“

И припомняйки си сцените, които му бе разигравала от кокетство и които ѝ го бяха отнели, тя дълго плака със сълзи на отчаяние.

— Госпожа херцогинята може би не знае, че е два часа през нощта — каза ѝ нейната прислужница. — Помислих, че ѝ е лошо.

— Да, сега ще си легна — отвърна госпожа Дьо Ланже, изтривайки сълзите си. — Но не забравяйте. Сюжет, никога не влизайте при мен, ако не съм ви повикала. И няма повече да ви повтарям.

Цяла седмица госпожа Дьо Ланже ходи по гости там, където се надяваше да срещне господин Дьо Монриво. Противно на навика си тя пристигаше рано и си тръгваше късно. Вече не танцуваше; играеше на карти. Но напразно! Не успя да види Арман, чието име не смееше да произнесе. Все пак една вечер в миг на отчаяние каза на госпожа Дьо Серизи колкото можеше по-нехайно:

— Да не би да сте скарани с господин Дьо Монриво? Вече не го виждам у вас.

— И тук ли не идва? — засмя се графинята. — Впрочем той вече никъде не ходи. Трябва да е зает с някоя жена.

— Мислех, че маркиз Дьо Ронкьорол му е приятел... — продължи кротко херцогинята.

— Брат ми никога не е споменавал, че са близки.

Госпожа Дьо Ланже не отговори. Тогава госпожа Дьо Серизи реши, че може безнаказано да се нахвърли срещу това таено приятелство, което толкова дълго я беше огорчавало, и продължи:

— Нима съжалявате за тази печална особа? Чувала съм чудовищни неща за него: ако го нараните, никога не се връщал. Нищо не прощавал; ако го обичате, слагал ви окови. Каквото и да кажа за него, един от онези, които го величаят до небето, винаги отговаря: „Той умее да обича!“ Непрекъснато ми повтарят: „Монриво е готов всичко да пожертвува за приятел. Това е една необикновена душа.“ Ах, Господи! Обществото няма нужда от чак толкова необикновени души. Хора с такъв характер са добри у дома си и нека там да си седят, а нас да ни оставят на нашите приятни обикновени занимания. Не е ли така, Антоанет?

Макар че беше свикнала с обществото, херцогинята изглеждаше развълнувана, но все пак каза с достатъчно естественост, за да заблуди приятелката си:

— Съжалявам, че вече не го виждам, интересен ми беше, изпитвах истинско приятелство към него. И може да ви се стори странно, мила Клара, но аз обичам необикновените души. А нима да се отдаде една жена на глупак, не значи да признае, че у нея има само чувственост?

Госпожа Дьо Серизи бе „отличавала“ само най-посредствени мъже, а в момента в нея беше влюбен красивият маркиз Д'Егльомон.

Графинята съкрати посещенията си, както можете да се досетите. После госпожа Дьо Ланже, обнадеедена от пълното уединение на Арман, веднага му написа едно смирено и нежно писмо, което трябваше да го накара да дойде, ако той още я обичаше. На другия ден му изпрати писмото по един свой прислужник, а когато човекът се върна, го попита дали е предал писмото лично на Монриво и след като получи утвърдителен отговор, не успя да сдържи радостта си. Арман беше в Париж, седеше сам у дома си, не ходеше в обществото! Значи, тя беше обичана.

През целия ден чака отговор, а отговор не дойде. Между пристъпите на нетърпение Антоанет намираще оправдания за това закъснение: Арман е бил възпрепятствуван, ще изпрати отговора по пощата. Но вечерта тя вече не можеше да се самоизмамва. Ужасен ден, пълен със сладостни мъки, със смазващи трепети, със сърдечни пориви, които изчерпват жизнеността. На другия ден прати да вземат отговора на Арман.

— Господин маркизът поръча да кажа, че той лично ще дойде у госпожата — докладва ѝ Жюлиен.

За да не издаде радостта си, тя избяга и се отпусна на канапето; преживяваше първите си радостни вълнения.

„Той ще дойде!“ — При тази мисъл сърцето ѝ щеше да се пръсне. И наистина, горко на онези, за които очакването не е най-ужасна буря, не поражда най-нежни наслади. Те не носят в себе си онзи пламък, който буди образите на нещата и разширява за нас света, като ни привързва колкото към чистата им същност, толкова и към тяхната реалност. Нима в любовта да чакаш не значи непрестанно да изчерпваш една уверена надежда, да се отдаваш на страшния бич на щастливата без разочарованията на истината страст! Дали очакването, този постоянен източник на сила и желания, не е за човешката душа онова, което е уханното излъчване на някои цветя? Ние бързо се насищаме на блестящите и безплодни багри на гергината и на лалето, а сме готови непрекъснато да вдишваме сладостните мисли на портокаловите цветчета или на волкамерията — две растения, които родината им неволно сравнява с влюбени млади годеници, красиви с миналото си, красиви и със своето бъдеще.

Херцогинята започваше да опознава удоволствията на новия си живот, понасяше с някакво опиянение болките на любовта; освен това,

след като чувствата ѝ се бяха променили, тя откриваше друго предназначение и нов смисъл в житейските неща. Докато се суетеше в гардеробната, разбра какво са изискаността на тоалета, придирчивите грижи, за тялото, когато са ръководени от любовта, а не от тщеславието; и тези приготовления сами по себе си вече ѝ помагаша да понася дългите мигове на очакване. След като се облече, отново изпадна в състояние на крайна възбуда и нервна изнемога, предизвикано от онази ужасна сила, от която закипяват всички мисли и която може би е просто болест, чиито страдания хората обичат.

Херцогинята беше готова в два часа; в единадесет и половина вечерта господин Дьо Монриво още не бе дошъл. Да обясним тревогите на тази жена, която можеше да се счита за галено дете на цивилизацията, би означавало да искаме да определим колко поезия може да съсредоточи сърцето в една мисъл, да измерим колко сила излъчва душата при едно позвъняване или да преценим с колко съкращава живота унието, предизвикано от тропота на кола, която отминава, без да спре.

— Нима той се подиграва с мен? — каза херцогинята, след като изби полунощ.

Тя пребледня, зъбите ѝ затракаха, плесна с ръце и се втурна в будоара, където доскоро Монриво пристигаше неканен. Нима тя не го бе карали да бледнее и да се мятат под острите стрели на нейната ирония? Госпожа Дьо Ланже разбра колко е ужасна съдбата на жените, защото са лишени от всички средства за действие, с които разполагат мъжете, и са принудени да чакат, когато обичат. Да отиде жена към оногова, когото обича, е грешка, която малцина умеят да прощават. Повечето мъже виждат падение в такава постъпка, която е всъщност небесно ласкателство. Но Арман имаше голяма душа и навярно беше един от малкото мъже, които умеят да заплащат с вечна любов за такава неудържима любов.

„Добре, тогава аз ще отида — каза си тя, въртейки се в леглото, без да може да заспи, — ще отида при него, ще му протегна ръка и непрекъснато ще му протягам ръка, няма да се уморя. Издигнатият човек вижда във всяка стъпка, която една жена прави към него, обещание за любов и постоянство. Да, ангелите трябва да слязат от небето, за да отидат при хората; искам да бъда ангел за него.“

На другия ден тя написа кратко писъмце, каквито днес умеят да съчиняват десетте хиляди парижки госпожи Дьо Севинье^[2]. Все пак, за да успее една от тях да се оплаче, без да се унизи, да полети с разперени криле, а не да се влачи смирено, да смъмри, без да обиди, да се бунтува изящно, да прости, без да излага личното си достойнство, с една дума, за да напише такова прелестно послание, тя трябваше да бъде херцогиня Дьо Ланже, и то възпитана от принцеса Бламон-Шоври. Жюлиен го отнесе. Като всички слуги, Жюлиен беше жертва на любовните колебания на господарката си.

— Какво ви отговори господин Дьо Монриво? — запита тя колкото можеше по-безразлично, когато Жюлиен се върна и дойде да ѝ докладва за изпълнението на мисията си.

— Господин маркизът ми поръча да кажа на госпожата „добре“.

Каква ужасна душевна сила се изискваше от херцогинята, за да прикрие пред любопитните свидетели въпроса на сърцето си, да не възроптае, да замълчи! Едно от хилядите мъчения на богатия!

В продължение на двадесет и два дни госпожа Дьо Ланже писа на господин Дьо Монриво, без да получи отговор. Накрая започна да казва, че е болна, за да се освободи от задълженията си към принцесата, в чиято свита беше, и към обществото. Приемаше само баща си херцог Дьо Наварен, леля си принцеса Дьо Бламон-Шоври, стария видам Дьо Памие, вуйчо на майка ѝ, и вуйчото на мъжа си херцог Дьо Гранлийо. Те лесно повярваха на болестта на госпожа Дьо Ланже, виждайки я все по-унила, по-бледа, по-слаба с всеки изминал ден. Смътните пориви на една истинска любов, раздражнятия на наранената гордост, постоянното убождане на единственото презрение, което можеше да я засегне, мъчението от непрестанната и непрестанно измамваната жажда за наслада, всички тези напразно събудени сили съсипваха и тялото, и душата ѝ. Тя плащаше със закъснение за погубения си живот.

Най-после тя излезе, за да присъствува на един парад, в който трябваше да участва и господин Дьо Монриво. Застанала на балкона на двореца Тюйлери с кралското семейство, херцогинята преживя един от онези празници, за които душата дълго си спомня. Появи се унила и прекрасна и всички очи я поздравиха с възхищение. Размени няколко погледа с Монриво, чието присъствие я бе разхубавило. Генералът мина почти пред краката ѝ в цялото великолепие на военната си

униформа, чието въздействие върху женското въображение признават и най-големите лицемерки. Нима за една много влюбена жена, която не бе виждала любимия си от два месеца, този кратък миг не напомняше бегло видение насън, когато погледът ни обхваща безбрежни хоризонти? Затова само жените или младежите могат да си представят безпаметното алчно упоение, което изразяваха очите на херцогинята. Колкото до мъжете, и да са преживели на младини в устрема на първите си страсти подобни прояви на нервната сила, те по-късно ги забравят дотолкова, че дори отричат съществуването на такива сладострастни екстази — единствената дума, способна да изрази тези великолепни интуиции. Религиозният екстаз е безумие на мисълта, освободена от телесните си връзки, докато в любовния екстаз се сливат, съединяват, сплитат силите на нашите две природи.

Когато една жена е обсебена от бесовете на страстта, които тиранизираха госпожа Дьо Ланже, окончателните решения се следват толкова бързо, че е невъзможно да се отчетат. Тогава мислите се раждат една от друга и се носят в душата като облаци, шибани от вятъра в сивото небе, от което слънцето е изчезнало. При това положение фактите казват всичко. Ето прочие фактите.

На другия ден след парада госпожа Дьо Ланже изпрати колата си с лакеи в ливрея да чакат пред вратата на маркиз Дьо Монриво от осем часа сутринта до три следобед. Арман живееше на улица Сен, на няколко крачки от Камарата на перовете, която този ден щеше да заседава. Но доста време преди перовете да отидат в своя дворец, няколко души видяха колата и лакеите на херцогинята. Барон Дьо Моленкур, млад офицер, когото госпожа Дьо Ланже бе пренебрегнала, а госпожа Дьо Серизи приютила, пръв позна слугите ѝ. Той веднага отиде при любовницата си, за да ѝ разкаже под секрет това странно безумие. Новината веднага се разпространи телеграфически из средите на предградието Сен Жермен, стигна до двореца, до резиденцията на херцог Дьо Бери, превърна се в злобата на деня, стана тема на всички разговори от обед до вечерта. Почти всички жени отричаха факта, но по такъв начин, че да накарат хората да го повярват, а мъжете го вярваха и свидетелствуваха на госпожа Дьо Ланже най-снизходителна симпатия.

— Този дивак Монриво има железен характер. Само той може да е поискал подобен скандал — казваха едни, прехвърляйки вината на

Арман.

— В такъв случай — отговаряха други — госпожа Дьо Ланже е извършила най-благородна непредпазливост! Пред цял Париж да пренебрегне обществото, своя ранг, блестящото си положение, порядъчността заради своя любовник, това е женски преврат, красив като постъпката на онзи бръснар, който замахнал с нож и толкова развълнувал Канинг^[3] в углавния съд. Нито една от жените, които осъждат херцогинята, не би направила подобно любовно признание, достойно за някогашните времена. Госпожа Дьо Ланже е героиня, след като се афишира по такъв начин. Сега вече тя може да обича само Монриво. Няма ли величие у жена, която заявява: „Ще имам само една страст“?

— Но, господине, на какво ще се превърне обществото, ако започнете така да превъзнасяте порока и да омаловажавате добродетелта? — обади се жената на главния прокурор, графиня Дьо Гранвил.

Докато дворецът, предградието и Шосе д'Антен разговаряха за погубената добродетел на тази аристократка, докато нетърпеливи младежи препускаха, за да видят каретата, спряна на улица Сен, и да се уверят, че херцогинята наистина е у господин Дьо Монриво, самата тя лежеше трепереща в своя будоар. Арман, който не бе пренощувал у дома си, се разхождаше из градината Тюйлери с господин Дьо Марсе. После възрастните роднини на госпожа Дьо Ланже си размениха посещения и си дадоха среща в дома ѝ, за да я смъмрят и да намерят начин да прекратят скандала, предизвикан от нейното поведение.

В три часа херцог Дьо Наварен, видамът Дьо Памие, старата принцеса Дьо Бламон-Шоври и херцог Дьо Гранлийо се събраха в салона на госпожа Дьо Ланже и седнаха да я чакат. На тях, както и на всички останали, идващи от любопитство, слугите бяха казали, че господарката им е излязла. Давайки им това нареждане, херцогинята не бе направила никакво изключение. Тези четири особи, ползващи се с известност в аристократическите среди, чиито промени и наследствени претенции алманахът Гота освещава ежегодно, изискват една бегла скица, без която настоящата картина на обществото ще бъде непълна.

Принцеса Дьо Бламон-Шоври беше в женския свят най-поетичната останка от царуването на Луи XV, за утвърждаване на

чийто прякор „Любимия“ била дала, както се разправя, своя принос. От някогашните ѝ чарове бе останал само един забележително изпъкващ, тесен, извит като турска сабя нос — главното украшение на лицето ѝ, което напомняше стара бяла ръкавица, освен това няколко напудрени къдрици, пантофки с токове и без пети, дантелено боне с панделка, черни ръкавички без пръсти и гердан с пет диамантени висулки, именуван „свършено задоволство“. Но за да ѝ отдадем пълна справедливост, трябва да добавим, че тя имаше толкова висока представа за своите оцелели развалини, че вечер носеше деколтирана рокля, дълги ръкавици и още си мажеше бузите с класическото лъскаво червило, производство на братята Мартен.

Не безопасната любезност в бръчките ѝ, необикновенният блясък в очите, дълбокото достойнство на цялата ѝ осанка, тройното жило на остроумието ѝ, безпогрешната ѝ памет придаваха истинска власт на тази старица. Пергаментът на мозъка ѝ пазеше всички данни, съдържащи се в пергаментите на архива. Тя знаеше връзките между княжеските, херцогските и графските родове на цяла Европа, като например къде са последните немски потомци на Карл Велики. Затова и никакво присвояване на титла не можеше да ѝ убегне. Юношите, които искаха да бъдат гледани с добро око, амбициозните мъже, младите жени ѝ свидетелствуваха неизменно почитта си. Нейният салон беше най-меродавен в предградието Сен Жермен. Преценките на този женски Талейран имаха силата на присъди. При нея ходеха да искат мнение за етикета или обичаите, да вземат уроци по добър вкус. Положително никоя възрастна жена не умееше като нея да си прибира табакерата, а когато сядаше или кръстосваше крака, в движенията на полата ѝ имаше точност и изящество, които отчайваха и най-елегантните млади жени. През една трета от живота си бе говорила с фалцет, после обаче гласът ѝ от само себе си бе слязъл към носната кухня и бе придобил някаква странна дълбочина. От голямото ѝ състояние бяха останали сто и петдесет хиляди ливри в гори, които Наполеон ѝ бе възвърнал великодушно. Така че всичко у нея, и личността, и имуществото, беше значително.

Тази интересна антика сега седеше в едно голямо кресло при камината и разговаряше с видам Дьо Памие, също такава развалина. Старият благородник, бивш командор на Малтийския орден, висок, източен, тънък мъж, носеше неизменно стегната яка, която подпираше

увисналите му бузи и поддържаше главата му изправена — поза, пълна със самодоволство у някои хора, но у него оправдана от волтеровския му дух. Изпъкналите му очи сякаш виждаха всичко и действително бяха видели всичко. Слагаше си памук в ушите. С една дума, като цяло той представляваше съвършен образец на аристократична фигура с тънки, крехки, гъвкави и приятни очертания; като змия можеше по желание да се навежда, да се изправя, да се движи плавно или да се държи вцепенено.

Херцог Дьо Наварен се разхождаше из салона заедно с херцог Дьо Гранлийо. И двамата бяха петдесет и пет годишни мъже, още бодри, дебели и ниски, с червендалести охранени лица, уморени очи и вече отпуснати долни устни. Ако не беше прелестният тон, с който говореха, ако не беше приветливата любезност в обноските им, ако не беше свободата в държането им, която понякога изведнъж се превръщаше в нахалство, повърхностният наблюдател би могъл да ги помисли за банкери. Но всяко недоразумение се прекратяваше, щом човек ги чуеше как разговарят: въоръжени с внимание към тези, от които се бояха, сухо и повърхностно с равните си, коварно с низкостоящите, които придворните и държавниците умеят да опитомяват с изтънчено многословие и да нараняват ненадейно с една дума. Такива бяха представителите на висшата аристокрация, която искаше да умре или да се запази ненакърнена, заслужаваше колкото похвали, толкова и упреци и ще си остане неразбрана, докато някой поет не покаже какво щастие е било за нея да се покорява на краля, умирайки под брадвата на Ришельо, и как през 1789-а е гинала на гилотината, презирайки я като мръсно отмъщение.

Тези четири особи се отличаваха с тънички гласове, напълно съответстващи на техните мисли и обноски. Впрочем между тях цареше най-съвършено равенство. Навикът, който бяха придобили в двора да прикриват чувствата си, вероятно не им позволяваше да изразят своето недоволство от скандалното поведение на младата си сродница.

За да попречим на критиците да окачествят като детинщини репликите в началото на следващата сцена, тук може би ще бъде необходимо да припомним, че Лок, веднъж, когато попаднал в общество на английски велможи, известни със своето остроумие, с изисканите си обноски и с политическата си тежест, решил злорадо да

се пошегува; стенографирал техния разговор по един особен начин, после ги разсмял, като им го прочел и ги попитал какви изводи могат да се направят от този разговор. И наистина, висшите класи във всички страни имат свой бляскав жаргон, но ако тези словесни дрънкулки се промият с литературна или философска пепел, остава безкрайно малко количество злато. На всяко стъпало на обществената стълба, като се изключат някои парижки салони, наблюдателят намира същите смешни черти, отличаващи се само по плътността на лака, който ги покрива. Така например смислените разговори навсякъде са изключение и навсякъде беотийството^[4] е тяхната основа. Ако съвсем естествено във висшите сфери се говори много, то там малко се мисли. Мисленето е уморително, а богатите обичат животът им да протича без особени усилия. Затова и наблюдателят може да разбере думите на господин Дьо Талейран „Обноските са всичко“ — елегантен превод на съдебната аксиома „Формата има предимство пред същината“ — само ако сравни същината в шегите на различните обществени стъпала, от парижкия гамен до пера на Франция. В очите на поета предимството ще си остане на страната на нисшите класи, които винаги придават отпечатък на груба поетичност на своите мисли.

Тази забележка може също така да позволи да се разбере безплодието на светските салони, тяхната кухота, тяхната повърхностност и отвращението на издигнатите хора да правят лоши сделки, като разменят мисли в тези салони.

Херцогът изведнъж се спря, сякаш му бе дошла наум някаква блестяща идея, и каза на съседа си:

— Та значи, вие продадохте Торнтън?

— Не, болен е. Много ме е страх, че ще го загубя. Ужасно ще съжалявам. Такъв чудесен кон за лов. Знаете ли как е херцогиня Дьо Марини?

— Не, тази сутрин не съм ходил. Тъкмо се готвех да отида да я видя, когато вие дойдохте да ми кажете за Антоанет. Но вчера беше много зле, безнадеждно, беше се причестила.

— С нейната смърт положението на братовчед ви ще се промени.

— Ни най-малко. Тя си раздаде имуществото, като си запази известен доход, изплащаше ѝ го нейната племенница, госпожа Дьо Суланж, на която подари имота си в Гебриан срещу пожизнена рента.

— Ще бъде голяма загуба за обществото. Беше добра жена. Семейството ѝ ще се лиши от един свой член, чиито съвети и опит имаха тежест. Между нас казано, тя беше главата на рода. Синът ѝ Марини е приятен мъж, остроумен, добър събеседник. Да, приятен, много приятен, това не може да се отрече, но... без никакво чувство за отговорност. И странното е, че той все пак е много находчив. Оня ден вечерял в клуба с неколцина богаташи от Шосе д'Антен и вашият вуйчо, който редовно играе там на карти, го видял. Учудил се, че го среща на това място, и го попитал дали е член на клуба. „Да, отговорил Марини, вече не ходя в обществото, живея с bankerите.“ И знаете ли защо? — каза маркизът, поглеждайки с тънък присмех херцога.

— Не.

— Влюбен е в една младоженка, малката госпожа Келер, дъщерята на Гондрьовил. Казват, че имала голям успех в тези среди.

— Както изглежда, Антоанет не скучае — каза старият видам.

— Обичта ми към това момиченце ме заставя доста странно да си прекарвам времето — отговори му принцесата и си прибра табакерата.

— Мила лельо — спря се пред нея херцогът, — отчаян съм. Само един Бонапартов войник е способен да поиска такава неприлична постъпка от една порядъчна жена. Между нас казано, Антоанет е могла да направи по-добър избор.

— Но, приятелю, Монриво е от голям стар род — отговори принцесата, — свързан е с цялата висша аристокрация на Бургундия. Ако галицийският род Риводу-Аршо от клона Дюлмен свърши, родът Монриво ще наследи имотите и титлите му по линия на прадыдо си.

— Сигурна ли сте?

— Знам по-добре и от бащата на Монриво, с когото много често се виждахме. Аз му казах. Макар че имаше всички кралски ордени, той въобще не се интересуваше от тези неща. Беше енциклопедист. Но на брат му това много помогнало по време на емиграцията. Чувала съм, че северните му роднини са се държали прекрасно с него...

— Да, положително. Граф Дьо Монриво умря в Петербург. Там сме се срещали с него — каза видамът. — Беше пълен човек, имаше невероятна страст към стридите.

— По колко изяждаше? — запита херцог Дьо Гранлийо.

— По десет дузини на ден.

— Без да му стане нищо?

— Абсолютно нищо.

— О, но това е необикновено. И никакви камъни, никаква подагра, никакви други смущения?

— Не, беше съвсем здрав. Умря при злополука.

— Злополука! Организмът му го е карал да яде стриди; навярно са му били необходими. Защото до известна степен господстващите ни влечения обуславят нашия живот.

— И аз съм на това мнение — усмихна се принцесата.

— Госпожо, вие винаги разбирате двусмислено нещата — каза маркизът.

— Искам само да ви покажа, че такива неща ще бъдат зле изтълкувани от една млада жена — отвърна тя и добави: — Ах, тази моя племенница! Тази моя племенница!

— Мила лелю — каза господин Дьо Наварен, — аз още не мога да повярвам, че е отишла у господин Дьо Монриво.

— Ех! — въздъхна принцесата.

— Какво мислите вие, видаме? — запита маркизът.

— Ако херцогинята беше наивна, щях да повярвам...

— Но, бедни приятелю, всички жени стават наивни, когато се влюбят. Да не би вече да остарявате?

— И все пак какво да правим?

— Ако моята мила племенница е умна — отвърна принцесата, — тази вечер ще отиде в двореца; за щастие, днес е понеделник, приемен ден. Ще гледате да бъдете около нея и ще опровергавате тези нелепи слухове. Има безброй начини да се обяснят нещата и ако маркиз Дьо Монриво е порядъчен човек, той също ще ви помогне. Ще вразумим тези деца...

— Само че е трудно да се говори направо с господин Дьо Монриво, мила лелю, той е ученик на Бонапарт и е човек с положение. Че как! Днес той е на власт, заема висок пост в гвардията, ценят го. У него няма нито капка амбиция. При първата дума, която не му се хареса, е способен да каже на краля: „Подавам си оставката, оставете ме на мира.“

— Какви са убежденията му?

— Много лоши.

— Кралят наистина си е това, което беше открай време: якобинец с лилии^[5] в герба.

— О, все пак доста умерен якобинец — отвърна видамът.

— Не, отдавна го познавам. Човекът, който каза на жена си на първата тържествена вечеря, на която тя присъствуваше: „Ето нашата прислуга!“, сочейки й придворните, може да бъде само черен злодей. У краля аз съвсем ясно виждам граф Дьо Прованс^[6], лошия кралски брат, който гласува толкова позорно на Учредителното събрание. Сега той трябва да прави отстъпки на либералите, да ги оставя да говорят, да спорят. Този поклонник на философията ще бъде също толкова опасен и за малкия си брат, както беше за големия, и не знам дали наследникът му ще може да се справи със затрудненията, които нарочно му създава този пълен празноглавец. Впрочем той го ненавижда и ще умре щастлив, като си каже: „Няма да царува дълго.“

— Лельо, той е наш крал, аз имам честта да съм негов придворен и...

— Нима, драги, службата ви отнема откровеността! Вашият род струва толкова, колкото и Бурбонският. Ако мъжете от рода Гиз^[7] са били по-решителни, днес негово величество щеше да е едно дребно благородниче. Навреме си отивам от този свят. Аристокрацията е мъртва. Да, за вас всичко е загубено, деца мои — каза тя, поглеждайки видама. — Трябваше ли поведението на моята племенница да занимава целия град? Сбъркала е, не я одобрявам. Един безполезен скандал е грешка. Затова и още се съмнявам, че е нарушила условностите. Аз съм я отгледала и знам, че...

В този миг херцогинята излезе от будоара. Беше познала гласа на леля си и бе чула да се произнася името на Монриво. Тя беше по утринна роба и когато се появи, господин Дьо Гранлийо, който поглеждаше разсеяно през прозореца, видя, че колата на племенницата му се връща без нея.

— Мила дъще — каза ѝ херцогът, улови главата ѝ и я целуна по челото, — ти не знаеш ли какво става?

— Какво толкова необикновено става, татко?

— Ами че цял Париж смята, че си у господин Дьо Монриво.

— Мила Антоанет, ти не си излизала, нали? — каза принцесата, подавайки ѝ ръка, която херцогинята целуна с почителна обич.

— Не, лельо, не съм излизала. Но исках — каза тя, обръщайки се, за да поздрави видама и маркиза, — исках цял Париж да си мисли, че съм у господин Дьо Монриво.

Херцогът вдигна ръце към небето, плесна отчаяно, после ги скръсти.

— А не знаете ли какво ще произлезе от тази ваша безразсъдна постъпка? — накрая каза той.

Старата принцеса внезапно се изправи. Загледа херцогинята, която сведе очи и взе да се изчервява. Госпожа Дьо Шоври нежно я прегърна и каза:

— Дай да те целуна, ангелче мое. — После я целуна с много обич по челото, стисна ѝ ръката и продължи с усмивка: — Не сме вече при династията Валоа, мила дъще. Вие изложихте мъжа си, положението си в обществото. Нищо, ще видим да оправим тази работа.

— Но, мила лельо, аз не желая нищо да оправям. Искам цял Париж да знае или да говори, че тази сутрин съм била у господин Дьо Монриво. Да опровергате тази мътва, колкото и да е невярна, значи жестоко да ми навредите.

— Но, дъще, вие да се погубите ли желаете? Да наскърбите цялото си семейство ли?

— Баща ми, семейството ми ме пожертвуваха за интереси и по този начин, без да искат, ме обрекоха на непоправими нещастия. Вие може да ме обвинявате за това, че се опитвам да ги смекча, но положително ще ме съжалите.

— Вървете след това, та уреждайте прилично живота на дъщерите си! — прошепна господин Дьо Наварен на видама.

— Мило момиченце — каза принцесата, като изтърси пращинките енфие, поръсени по роклята ѝ, — бъдете щастлива, ако можете; не става въпрос да смущаваме вашето щастие, а да го съгласуваме с обичаите. Всички знаем, че бракът е несъвършена институция и че само любовта може да го направи поносим. Но необходимо ли е, като си взимате любовник, да изнасяте леглото си посред площад Карусел? Хайде, бъдете разумна, изслушайте ни.

— Слушам ви.

— Херцогиньо — каза херцог Дьо Гранлийо, — ако бяха натоварени да пазят племенничките си, вуйчовците щяха да имат

обществен статут; щяха да получават почести, награди, заплати като придворните. Така че не съм дошъл да ви говоря за племенника си, а за вашите собствени интереси. Хайде да поразсъдим. Да речем, че вие държите да направите скандал; аз познавам Ланже и не особено го ценя; този господин е доста голям скъперник и е страшен егоист; той ще се раздели с вас, ще задържи имуществото ви, ще ви остави без средства и следователно без обществено положение. Стоте хиляди ливри рента, които наследихте напоследък от майчината си леля, ще заплащат удоволствията на неговите любовници, а вие ще бъдете вързана, окована от законите и принудена да кажете „амин“ на едно такова уреждане на нещата. Ами ако господин Дьо Монриво ви напусне! Но, боже мой, мила племеннице, не се гневете, никой мъж няма да ви изостави, докато сте млада и хубава. И все пак, виждали сме толкова изоставени красавици, дори принцеси, че ще ми разрешите да направя едно почти невъзможно, както бих искал да вярвам, предположение. Какво ще стане в такъв случай с вас, след като сте загубили съпруга, си? Така че щадете мъжа си, както щадите красотата си, която в края на краищата за жените е щит, както съпругът. А сега нека да изключим подобно гибелно събитие. Да предположим, че вие винаги ще бъдете щастлива и обичана. Но ако при това положение, за щастие или за нещастие, имате деца? Какво ще правите с тях? Добре, да предположим, че те ще носят името Монриво. Но те няма да наследят цялото богатство на баща си. Вие ще искате да им дадете всичко, което притежавате, той — също. И, бога ми, няма нищо по-естествено. Но тогава ще разберете, че законите са против вас. Малко ли дела сме виждали, водени от законните наследници против децата на любовта! Слушам за такива случаи във всички съдилища по света. До дарение чрез подставено лице ли ще прибегнете? Но ако това лице, на което сте се доверили, ви измами, човешкото правосъдие наистина нищо няма да узнае, но вашите деца ще бъдат разорени. Затова добре помислете, като избирате! Вижте колко сложни са нещата. Във всеки случай децата ви ще бъдат жертвувани заради капризите на вашето сърце и лишени от своите права. Боже мой, докато са малки, те ще бъдат очарователни, но един ден ще ви упрекнат, че сте мислили повече за себе си, отколкото за тях. Всичко това ни е познато на нас, старите благородници. Децата стават мъже, а мъжете са неблагодарни. Та нали лично аз съм чувал в

Германия младият Хорн^[8] да казва след вечеря: „Ако майка ми беше порядъчна жена, сега щях да бъда крал.“ Но тази думичка „ако“ ние цял живот сме я слушали от обикновените хора и тя направи Революцията. Когато не могат да обвинят нито баща си, нито майка си, хората упрекват Бога за злата си съдба. С една дума, мило дете, ние сме тук, за да ви помогнем да разберете. Така че, казано накратко, ето върху какво трябва да поразмислите: една жена никога не бива да дава коз в ръцете на мъжа си.

— Вуйчо, аз мислех, докато не бях влюбена. Тогава виждах като вас интереси там, където сега за мен съществуват само чувства — отвърна херцогинята.

— Но, мило момиченце, животът е просто една плетеница от интереси и чувства — отвърна ѝ видамът — и за да бъде щастлив, особено при положението, в което вие се намирате, човек трябва да се стреми да съгласува чувствата и интересите си. Едно момиче от народа да се влюби в когото си иска е нещо разбираемо. Но вие имате добро състояние, имате семейство, титла, служба в двора и не можете да ги хвърляте на вятъра. За да примирите всичко това, какво искаме от вас? Умело да заобиколите законите на благоприличието, вместо да ги нарушавате. Господи Боже! Та аз съм почти на осемдесет години и не помня да съм срещал при който и да е режим любов, достойна за цената, която вие искате да заплатите за любовта на това щастливо момче.

С един поглед херцогинята спря видама и ако Монриво я бе видял в този момент, щеше всичко да ѝ прости...

— Това би било много ефектно на сцената — намеси се херцог Дьо Гранлийо, — но нищо не струва, когато става въпрос за вашето имущество, за вашето положение и за независимостта ви. Вие сте непризнателна, скъпа моя племеннице. Няма да намерите много семейства, в които роднините ще се осмелят да предават поуците от своя опит на вятърничави момичета и да им говорят с езика на разума. Щом искате да се погубвате, откажете се още сега от спасението на душата си, нямам нищо против, но добре поразмислете, когато става въпрос да се откажете от доходите си! Не знам изповедник, който да ни спасява от бедността. Смятам, че ви говоря така с основание, защото, ако се погубите, само аз ще мога да ви предложа убежище. Аз съм

почти вуйчо на Дьо Ланже и само аз ще имам правото да твърдя, че той не е прав.

— Дъще — обади се херцог Дьо Наварен, който дотогава седеше потънал в мрачни мисли, — понеже говорите за чувства, позволете ми да ви кажа, че жена с вашето име е длъжна да държи на съвсем други чувства, не на онези, които движат обикновените хора. Значи, вие желаете да дадете козове на либералите, на тези робеспьеровски йезуити, които се стремят да окалят аристокрацията. Има известни неща, които една жена от рода Наварен не може да извърши, без да изневери на кръвта си. Няма само вие да бъдете опозорена.

— Е, хайде — прекъсна го принцесата, — стигнахме и до позора. Деца, не вдигайте толкова шум заради разходката на една празна кола и ме оставете сама с Антоанет. И тримата ще дойдете у дома на обед. Аз се наемам да уредя всичко. Вие, мъжете, нищо не разбирате, вече започнахте да говорите раздражено, а аз не желая да се скарате с моята мила дъщеричка. Така че ми направете удоволствието да си отидете.

Навярно тримата благородници отгатнаха намерението на принцесата. Те се поклониха, а господин Дьо Наварен целуна дъщеря си по челото и й каза:

— Хайде, мило дете, бъди разумна. Стига да искаш, още не е късно.

— Няма ли да се намери в рода някое добро момче да предизвика този Монриво? — каза видамът, докато слизаха по стълбите.

— Съкровище мое — каза принцесата, когато двете останаха сами, и сложи възпитаницата си да седне на едно ниско столче до нея, — не знам нещо по-клеветено на този свят от Бога и осемнадесетия век, а като си помисля за моите младини, не мога да си спомня една херцогиня така да е потъпквала приличието, както направихте вие днес. Писателите и писачите охулиха царуването на Луи Петнадесети. Не им вярвайте. Госпожа Дюбари^[9], мила моя, не беше по-лоша от вдовицата на Скарон^[10], а по душа беше и по-добра. По мое време жените имаха любовни истории, но умеела да си пазят достойнството. Нас ни погубиха издайниците. Оттам идва цялото зло. Онези нищожества, философите, които ние вкарахме в салоните си, като отплата за нашата добрина непристойно и неблагоприятно направиха подробен опис на нашите сърца, за да ни изложат като цяло и поотделно и да очернят нашия век. Докато народът, макар че няма

никаква възможност да преценява тези неща, видя същността, без да вижда формата им. Но, гълъбче, по наше време мъжете и жените бяха не по-малко забележителни, отколкото при която и да е друга монархическа власт. Нито един от вашите вертеровци, никоя от вашите необикновени личности, както вие ги наричате, нито един от вашите мъже с жълти ръкавици и дълги панталони, с които прикриват хилавите си крака, не би се преоблякъл като праматар, за да прекоси цяла Европа, да изложи живота си на опасност, без да се бои от камите на Моденския херцог, за да отиде да се затвори в гардеробната на регентската дъщеря^[11]. Никой от вашите охтичави момчета с кокалени очила не би се крил като Лозьон месец и половина в шкаф, за да дава кураж на любовницата си, когато тя ще ражда. В кутрето си господин Дьо Жокур^[12] имаше повече страст, отколкото всички ваши ораторчета, които предпочитат да спорят за законите, вместо да ухажват жените! Посочете ми днес един паж, който е бил насечен и заровен в зимника, защото е искал да отиде да целуне ръкавицата на една Кьонигсмаркска графиня! Наистина ми се струва, че ролите са разменени и че днес жените трябва да се жертвуват за мъжете. Техни милости сега струват по-малко, а си придават повече важност. Повярвайте, мила, всички тези любовни приключения, които станаха обществено достойние и днес служат за оръжие против нашия добър Луи Петнадесети, тогава се пазеха в тайна. Без оня куп поетчета, стихоплетци, моралисти, които разговаряха с прислужничките ни и записваха техните клевети, нашето време щеше да остане в литературата като морално. Аз защищавам века, не последните му години. Може да е имало сто пропаднали светски жени, но онези нехранимайковци ги изкарват стотици, също както вестникарите изчисляват загубите на разгромена войска. Впрочем не виждам в какво могат да ни упрекнат Революцията и Империята: тяхното време беше развратно, тъпо и грубо. Пфу, всичко това е възмутително! Това са вертепите на нашата история! Този предговор, мило мое дете — продължи принцесата след кратко мълчание, — беше, за да ти кажа, че ако Монриво ти се харесва, ти си свободна да го обичаш колкото си искаш и колкото можеш. Аз лично знам от опит, че освен ако те затворим, но днес това не е прието, ти ще направиш което си решила. И аз на твоята възраст бих постъпила така. Само че, скъпо мое момиченце, аз не бих се отрекла от правото да създавам херцози Дьо

Ланже. Така че се дръж прилично. Видамът е прав, никой мъж не заслужава дори една от жертвите, с които ние имаме глупостта да заплащаме любовта им. Ето защо ще трябва да се поставиш в такова положение, че ако за нещастие се разкаеш, да можеш да си останеш съпруга на господин Дьо Ланже. Като остарееш, ще бъдеш доволна да се черкуваш в двореца, а не в някой провинциален манастир, в това се състои цялата работа. Една непредпазлива постъпка за теб ще означава малка издръжка, скитнически живот, зависимост от благоволенията на любовника ти; ще означава да понасяш нахалството на жени, които струват по-малко от теб, тъкмо защото са проявили много долна ловкост. Сто пъти по-добре беше да отидеш нощем, преоблечена и с наемен файтон у Монриво, отколкото да пращаш каретата си посред бял ден. Скъпо дете, ти си една малка глупачка! Колата ти е поласкала самолюбието му, докато, ако ти самата беше отишла, щеше да му вземеш сърцето. Всичко, което ти казах, е правилно и вярно, но лично аз не ти се сърдя. С два века си изостанала с това твое погрешно великодушие. Хайде, остави ние да уредим работата. Ще кажем, че Монриво е напил слугите ти, за да задоволи честолюбието си и да те изложи...

— За Бога, лельо — подскочи херцогинята, — не го клеветете.

— О, милото дете! — каза принцесата, чиито очи се оживиха. — Бих искала да имаш илюзии, които да не са гибелни за теб, но ще трябва да изоставиш всички илюзии. Ако не бях толкова възрастна, просто щеше да ме трогнеш. Хайде, не наскърбявай никого, нито него, нито нас. Аз се наемам да задоволя всички, но ще ми обещаеш, че няма нищо да предприемаш, преди да се посъветваш с мен. Разказвай ми всичко. Може би ще успея да ти помогна.

— Лельо, обещавам ви...

— Да ми казваш всичко...

— Да, всичко, всичко, което може да се каже.

— Гълъбче, но аз искам да знам точно онова, което не може да се казва. Да сме наясно. Дай сега да притисна сухите си устни до твоето хубаво чело. Не, остави, забранявам ти да целуваш кокалите ми. Старците си имат своя учтивост... Хайде, заведи ме до каретата — добави тя, след като целуна племенницата си.

— Мила лельо, значи, мога да отида при него преоблечена?

— Разбира се, такова нещо винаги може да се отрече — отвърна старата жена.

От цялата проповед на леля си херцогинята бе доловила ясно само тази мисъл. След като госпожа Дьо Шоври седна в ъгъла на каретата, госпожа Дьо Ланже мило се сбогува с нея и се прибра щастлива.

„Ако сама бях отишла, щях да му взема сърцето. Леля е права. Навярно никой мъж не отблъсква една хубава жена, която знае как да се предложи.“

Вечерта, сред приближените на херцогиня Дьо Бери, херцог Дьо Наварен, господин Дьо Памие, господин Дьо Марсе, господин Дьо Гранлийо, херцог Дьо Монфриньоз успешно опровергаха обидните слухове по адрес на госпожа до Ланже. Множество офицери и други особи потвърдиха, че сутринта са видели Монриво на разходка в Тюйлери, и цялата тази нелепа история мина за сметка на случайността — нали тя поема всичко, с което я товарим. Така че на другия ден репутацията на херцогинята, въпреки престоя на колата ѝ, блесна от чистота като шлема на Мамбрино, след като Санчо го излъскал.

Само в два часа по една пуста алея на Булонската гора Ронкьорол подхвърли усмихнато на Монриво, докато го задминаваше:

— Твоята херцогиня върви на добре! Карай все така — добави той и шибна с многозначително движение кобилата си, която се понесе като снаряд.

Два дена след този безполезен скандал госпожа Дьо Ланже написа на господин Дьо Монриво писмо, което остана без отговор като предишните. Сега вече тя реши да вземе мерки и подкупи Огюст, прислужника на Арман. В осем часа вечерта тя бе въведена в спалнята на Арман, която напълно се различаваше от стаята, където се бе разиграла тайнствената сцена. Херцогинята узна, че генералът няма да се прибере. Дали той не държеше две жилища? Слугата не искаше да ѝ отговори. Госпожа Дьо Ланже бе купила ключа на тази стая, а не цялата съвест на Огюст. Когато остана сама, тя видя четиринадесетте си писма, сложени на една стара кръгла масичка — не бяха смачкани, нито разпечатани; не бяха прочетени.

Тогава тя падна на едно кресло и за известно време напълно загуби съзнание. Когато се свести, видя Огюст, който ѝ даваше да

вдишва оцет.

— Кола! — каза тя.

След като колата дойде, тя слезе с трескава бързина, прибра се вкъщи, легна и поръча никой да не влиза при нея. Лежа двадесет и четири часа, през които допусна в стаята си само своята прислужница, колкото да ѝ донесе няколко чаши чай от портокалов цвят. Сюзет чу, че от време на време господарката ѝ стене и зърна сълзи в блестящите ѝ подсинени очи.

Обляна в сълзи на отчаяние, госпожа Дьо Ланже обмисли бъдещите си постъпки. На другия ден се посъветва с адвоката си и вероятно го натовари с някои предварителни поръчения. После прати да повикат стария видам Дьо Памие. Докато го чакаше, писа на господин Дьо Монриво. Видамът пристигна точно навреме. Завари младата си племенница бледа, унила, но примирена. Беше около два часа през деня. Никога божествената херцогиня не бе изглеждала по-поетична, отколкото сега, когато чезнеше от мъка.

— Мили братовчедо — каза тя на видама, — причина за тази среща са вашите осемдесет години. О, не се усмихвайте, моля ви, пред вас стои една нещастница, стигнала до дъното на отчаянието. Вие сте благороден човек и аз предполагам, че приключенията на вашата младост са ви вдъхнали известна снизходителност към жените.

— Ни най-малко — отвърна видамът.

— Наистина ли?

— Те са щастливи при всяко положение — допълни той.

— Ах! — възкликна младата жена и продължи: — Но вие сте звеното на моето семейство. Може би ще бъдете последният роднина, последният приятел, комуто ще стисна ръката. Така че мога да се обърна към вас за помощ. Мили видаме, направете ми една услуга, която не мога да поискам нито от баща си, нито от вуйчо Гранлийо, нито от която и да било жена. Умолявам ви да изпълните волята ми и всичко да забравите, какъвто и да бъде изходът от вашите постъпки. Става въпрос да отидете с това писмо у господин Дьо Монриво, да се срещнете с него, да му го покажете, да го попитате, както вие мъжете си говорите откровенно, защото между вас съществува честност, съществуват чувства, които вие забравяте при отношенията си с жените, та попитайте го дали ще се съгласи да прочете това писмо, не във ваше присъствие, мъжете крият известен род вълнения. За да го

убедите, можете да му кажете, ако сметнете за необходимо, че за мен това е въпрос на живот и смърт. Ако той благоволи...

— Благоволи! — възкликна видамът.

— Ако той благоволи да го прочете — с достойнство повтори херцогинята, — предайте му следното. Вие ще се видите с него в пет часа, знам, днес той ще обядва у дома си; кажете му, че вместо отговор, трябва да дойде при мен. Ако три часа по-късно, ако в осем часа, не е дошъл, всичко ще бъде ясно. Херцогиня Дьо Ланже ще изчезне от света. Не, няма да съм мъртва, мили вуйчо, но никаква човешка власт не ще може да ме открие на тази земя. А вие елате да обядвате с мен, поне ще имам един приятел да ми помогне, когато преживявам последните си тревоги. Да, тази вечер, мили вуйчо, съдбата ми ще се реши и каквото и да се случи, тя може да бъде само пламенна и жестока. Вървете и нито думата! Не желая да слушам нищо, което да напомня упреци или съвети. Ще си поговорим, ще се посмеем — добави тя и му подаде ръката си, която той целуна. — Ще се държим като двама стари философи, които умеят да се наслаждават на живота дори в последния си миг. Аз ще се облека празнично и много ще кокетирам с вас. Вие ще бъдете може би последният мъж, който ще види херцогиня Дьо Ланже.

Видамът нищо не отговори. Поклони се, взе писмото и изпълни поръчката. Върна се в пет часа и завари племенницата си облечена изискано, чаровна. Салонът беше украсен с цветя като за празник. Обедът беше прекрасен. За този старец херцогинята разгърна целия блясък на своето остроумие и се държа по-пленително от когато и да било. В тези специални приготовления видамът отначало беше склонен да види момичешка шега. Но от време на време изкуствената магия на цялата показна прелъстителност на младата жена помръкваше, тя ту се сепваше, сякаш обзета от внезапен страх, ту се вслушваше в тишината. Тогава видамът я питаше:

— Какво ви е?

— Шшт! — тихо казваше тя.

В седем часа херцогинята остави стареца за малко и се върна облечена така, както би се приготвила прислужницата ѝ за пътуване. Хвана госта си под ръка, помоли го да я придружи и скочи в един наемен фаятон. Към осем без четвърт двамата бяха пред вратата на господин Дьо Монриво.

През това време Арман бе размишлявал върху следното писмо:

„Приятелю, прекарах няколко мига у вас без ваше знание. Прибрах писмата си. О, Арман, между вас и мен не може да съществува безразличие, а омразата не действа така. Ако ме обичате, прекратете тази жестока игра. Ще ме убиете. А по-късно, когато разберете колко съм ви обичала, ще изпаднете в отчаяние. Ако за нещастие аз правилно съм разбрала, ако вие изпитвате към мен само отвращение, а отвращението съдържа и презрение, и погнуса, в такъв случай аз трябва да изоставя всяка надежда: подобни чувства у мъжа не се заличават. Колкото и ужасна да е тази мисъл, тя ще смекчава дългото ми страдание: един ден вие няма да изпитате съжаления. Съжаления! Ах, мой Арман, поне аз да не знам за тях! Не, не искам да ви кажа какви опустошения ще ми нанесе и най-малкото ваше разкаяние. Ще съм жива, а вече няма да мога да бъда ваша жена. Кому бих могла да се отдам, след като мислено аз съм цялата ваша?... Само на Бога. Да, очите, които вие обичахте за кратко, вече няма да видят мъжко лице. И дано Божията слава ги склопи! Няма вече да чувам човешки гласове, след като чух вашия, преди толкова нежен глас, а толкова страшен вчера, защото за мен вашето отмъщение сякаш беше вчера. И дано Божието слово ме изпепели! Между неговия и вашия гняв, приятелю, за мен ще има само сълзи и молитви. Може би ще се запитате защо ви пиша? Уви! Не ми се сърдете, че още пазя един проблясък на надежда, още въздишам по щастливия живот, преди да го напусна завинаги. Намирам се в ужасно положение. Изпълнена съм с онова спокойствие, което едно голямо решение поражда в душата, а още чувствавам последния грохот на бурята. По време на онова ваше пътуване, което така ме привлече към вас, вие, Арман, сте вървели от пустинята към оазиса, насочван от един добър водач. А аз се влача от оазиса към пустинята и за мен вие сте безмилостен водач. И все пак само вие, приятелю, можете да разберете тъгата, с която

хвърлям последни погледи към щастието, и само на вас мога да се оплача, без да се червя. Ако вие изпълните молбата ми, ще бъда щастлива. Ако останете непреклонен, ще изкупя вината си. Но все пак не е ли естествено за една жена да желае да си запази всички благородни чувства в спомените на своя любим? О, едничък скъпи мой! Позволете на своята робиня да се погребее, вярвайки, че вие ще оцените нейната възвишеност. Суровостта ви ме накара да се замисля и откакто ви обикнах, аз се чувствавам по-малко виновна, отколкото ме смятате вие. Затова, изслушайте моето оправдание, аз ви го дължа, а вие, който сте всичко за мен на този свят, ми дължите поне един миг справедливост.

Чрез собствените си страдания разбрах колко моето кокетство ви е измъчило. Но тогава за мен любовта беше нещо напълно непознато. Докато вие познавате всички тайни на тези изтезания, а ми ги налагате. През първите осем месеца, които ми посветихте, вие не съумяхте да ме накарате да се влюбя. Защо, приятелю? Не мога да ви кажа, както и не мога да ви обясня защо сега ви обикнах. Ах, аз естествено бях поласкана от вашите страстни речи, от пламенните ви погледи, но си оставах хладна, без желаниа. Не, аз не бях жена, не разбирах предаността, щастието на нашия пол. Чия е вината? Нямаше ли да ме презрете, ако ви се бях отдала без влечение? Може би възвишеността у жената е да се отдава, без да получава удоволствие, може би няма никаква заслуга в това, да отстъпваме пред познати и пламенно желани наслади? Уви, приятелю, признавам, че всички тези мисли ми минаваха през ума, когато така кокетирах с вас, но за мен вие вече бяхте толкова изключителен човек, че не желаех да бъда ваша от съжаление...

Но каква дума пиша! Ах, аз взех от дома ви всичките си писма и ги хвърлям в огъня! Те горят. Ти никога няма да узнаеш колко любов имаше в тях, колко страст и безумство...

Млъквам, Арман, спирам, не искам нищо повече да ви кажа за чувствата си. Щом мечтите на сърцето ми не са били чути от вашето сърце, значи и аз, жената, вече ще мога да дължа любовта ви само на състраданието. Искам да бъда обичана безпаметно или да бъда изоставена безмилостно. Ако откажете да прочетете това писмо, то ще бъде изгорено. Ако три часа след като го прочетете, вие не бъдете завинаги мой единствен съпруг, няма да се свеня, че е в ръцете ви: гордостта на моето отчаяние ще опази паметта ми от всяка обида, а моят край ще бъде достоен за моята любов. Самият вие, когато вече няма да ме срещате на тази земя, макар и да съм жива, не ще можете да мислите без трепет за жената, която след три часа ще диша само за да ви облива с нежността си, за жената, изпепелена от безнадеждна любов и върна не на споделени наслади, а на неоценени чувства. Херцогиня Дьо Лавалиер^[13] е плакала за изгубеното си щастие, за изчезналото си могъщество, докато херцогиня Дьо Ланже ще бъде щастлива, когато плаче, и ще запази властта си над вас. Да, вие ще съжалявате за мен. Аз съзнавам, че не съм била от този свят и ви благодаря, заедно ми доказахте това. Сбогом, вие няма да се докоснете до моята брадва; вашата беше брадва на палач, моята е на Бога; вашата убива, а моята спасява. Вашата любов беше смъртна и не можа да понесе пренебрежението, присмеха; моята може всичко да понесе, без да се накърни — тя е жизнена и безсмъртна. Ах, аз изпитвам някаква мрачна радост, че ви смазвам вас, който се смятате за толкова силен, че ви унижавам със спокойната покровителствена усмивка на слабите ангели, които, лягайки при нозете на Господа, получават правото и властта да бдят от негово име над хората! Вие сте имали само мимолетни желания, докато бедната монахиня непрестанно ще ви озарява с пламенните си молитви и винаги ще ви пази с крилете на Божествената любов. Предчувствувам вашия отговор, Арман, и ви давам среща... на небето. Приятелю, там еднакво приемат и силата, и слабостта — и двете са страдания. Тази мисъл

уталожва тревогата пред моето последно изпитание. Сега съм толкова спокойна, че ако не се отричах от света заради теб, щях да помисля, че вече не те обичам.

Антоанет“

— Мили видаме — каза херцогинята, когато стигнаха пред дома на Монриво, — бъдете така добър да попи тате вратаря дали той си е вкъщи.

С кавалерството на мъж от осемнадесети век видамът се подчини, слезе от каретата, после се върна с утвърдителен отговор, при който тя потрепери. Прегърна командора, стисна му ръката, остави го да я целуне по двете страни и го помоли да си отиде, без да се мъчи да я следи или да я покровителствува.

— Но минувачите? — попита той.

— Никой няма да дръзне да ме оскърби — отвърна тя.

Това бяха последните думи на светската дама и на херцогинята.

Командорът си тръгна.

Госпожа Дьо Ланже се загърна в наметалото си, застана пред вратата и зачака да избие осем часът.

Определеното време изтече.

Нещастната жена си даде десет минути, после четвърт час отсрочка. Накрая реши, че това бавене е ново унижение за нея, и всяка надежда я напусна. Неволно възкликна: „Господи!“, после се отдалечи от зловещата врата.

Това беше първата дума на монахинята.

Междувременно Монриво имаше важен разговор с неколцината приятели. Настояваше да свършат бързо, но часовникът му беше назад и той успя да излезе, за да отиде у херцогиня Дьо Ланже, едва в момента, когато, тласкана от хладна ярост, тя се спусна да бяга по парижките улици. Когато стигна на булевард Анфер, се разплака. Оттам за последен път погледна димния, шумен Париж, обгърнат в червеникаво зарево от изкуственото осветление. После се качи на един файтон и напусна този град, за да не стъпи никога вече в него.

Когато маркиз Дьо Монриво пристигна в двореца на любимата си и не я намери, помисли, че се е подиграла с него. Тогава изтича у видама; старецът тъкмо си обличаше халата, но го прие, защото

мислеше за щастието на красивата си племенница. Монриво впери в него страшния си поглед, който разтърсваше като електричество и мъже, и жени.

— Господине, да не би да сте се съгласили да участвувате в някаква жестока шега? — извика маркизът. — Току-що ходих у госпожа Дьо Ланже. Прислугата ми каза, че е излязла.

— Навярно по ваша вина се е случило голямо нещастие — отговори видамът. — Аз я оставих пред вратата ви...

— В колко часа?

— В осем без четвърт.

— Прощавайте — каза Монриво и бързо тръгна към дома си, за да разбере от вратаря дали тази вечер е видял една дама пред входа на къщата.

— Да, господине, красива жена; изглежда, че имаше големи неприятности. Тихо плачеше като същинска Мария Магдалена и стоеше права като стълб. Накрая, преди да си тръгне, каза: „Господи!“ И на нас с жената ни се скъса сърцето, да прощавате, като я гледахме, без тя да види.

При тези думи генералът, този толкова твърд човек, пребледня. Написа няколко реда на господин Дьо Ронкьорол, веднага прати бележката и се качи в спалнята си. Маркиз Дьо Ронкьорол пристигна към полунощ.

— Какво ти е, приятелю? — възкликна той, като видя генерала.

Арман му подаде писмото на херцогинята.

— Е, и? — запита Ронкьорол.

— Била е пред вратата ми в осем часа и в осем и четвърт е изчезнала. Загубих я, а я обичам! Ах, ако разполагах с живота си, досега да съм се застрелял!

— Не говори така, успокой се — каза Ронкьорол. — Херцогините не отлитат като лястовици. Тя не може да извърви повече от три левги на час. Утре ние ще изминаваме по шест. Ах, дявол да го вземе — продължи той, — та госпожа Дьо Ланже не е обикновена жена! Утре всички ще потеглим на кон. До края на деня ще разберем чрез полицията къде е отишла. На нея ще й трябва кола, такива ангели нямат криле. Все едно дали е на път, или се крие в Париж, ще я намерим. Нали има телеграф, ще я спрем и без да тичаме подире й. Ти ще бъдеш щастлив. Но, братко, направил си грешката, която правят

повече или по-малко всички силни мъже като теб. Те съдят за хората по себе си и не знаят докъде да опъват струните на човешката душа, без да ги скъсат. Защо нищо не ми каза преди малко? Аз щях да те посъветвам: „Бъди точен.“ И така, до утре — завърши той и стисна ръката на Монриво, който стоеше мълчалив. — И ако можеш, спи.

Но напразно бяха пуснати в ход най-огромните средства, с които някога са разполагали държавници, владетели, министри, банкери, с една дума, които всяка човешка власт държи в ръцете си. Нито Монриво, нито приятелите му успяха да открият следите на херцогинята. Тя очевидно беше в някой манастир. Монриво реши лично или с помощта на приятелите си да ги претърси до един. Той трябваше да намери херцогинята на всяка цена, дори ако това щеше да струва живота на цял град.

За да бъдем справедливи към този необикновен човек, трябва да кажем, че в продължение на пет години той всеки ден се събуждаше със същата пламенна страст и бясна енергия.

Едва през 1829 година херцог Дьо Наварен случайно научи, че дъщеря му е заминала за Испания като прислужница на лейди Джулия Хопууд и е напуснала тази дама в Кадис, без тя да се досети, че нейната госпожица Каролин е прочутата херцогиня, чието изчезване занимаваше парижкото висше общество.

Сега вече можем да разберем в цялата им дълбочина чувствата, които вълнуваха двамата влюбени, когато се срещнаха при решетката на кармелитките в присъствие на игуменката, а силата на страстта, събудена у единия и у другия, вероятно ще обясни развръзката на тази история.

[1] *Non so* (ит.) — не знам. ↑

[2] *Дьо Севинье* (XVII в.) — запазените около 1500 нейни писма със своя стил и интересни данни за епохата са ѝ създали име на писателка. ↑

[3] *Канинг* — английски държавник-консерватор, публицист и поет от XVIII–XIX в.; в биографиите му няма следи от цитирания в романа инцидент с бръснаря. ↑

[4] *Беотийство* — от Беотия, област в древна Гърция, чиито жители са били смятани за ограничени хора. ↑

[5] *Лилии в герба* — лилиите са били емблема на френските крале. ↑

[6] *Граф Дьо Прованс* — титлата на Луи XVIII, преди да се възкачи на престола; като граф Дьо Прованс е бил смятан за либерал. ↑

[7] *Рода Гиз* — няколко представители на този род са взели дейно участие във войните против хугенотите (XVI в.), а един от тях е бил между подстрекателите на клането през Вартоломеевата нощ, когато бъдещият Анри IV, първият Бурбон на френския престол, е успял да спаси живота си. ↑

[8] *Младият Хорн* — приближен на шведския крал Густав III, той се надявал да стане негов наследник. ↑

[9] *Дюбари* — фаворитка на Луи XIV. ↑

[10] *Вдовицата на Скарон* — маркиза Дьо Ментьонон след смъртта на съпруга си, писателя Скарон, става фаворитка на Луи XIV, който по-късно сключва таен брак с нея. ↑

[11] *Дъщерята на регента* — т.е. на Филип Орлеански, управлявал Франция до пълнолетието на Луи XV. ↑

[12] *Дьо Жокур* — френски философ от XVIII в. ↑

[13] *Херцогиня Дьо Лавалиер* — фаворитка на Луи XIV, завършила живота си в кармелитски манастир. ↑

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

БОГ УРЕЖДА РАЗВРЪЗКИТЕ

Така че през 1823 година, след смъртта на херцог Дьо Ланже жена му беше свободна. Антоанет дьо Наварен живееше на една скала в Средиземно море и чезнеше от любов. Но папата можеше да освободи сестра Тереса от дадения обет. Щастието, откупено с толкова любов, можеше да разцъфти за двамата влюбени.

Тези мисли накараха Монриво веднага да замине от Кадис за Марсилия и от Марсилия за Париж. Няколко месеца след завръщането му във Франция един търговски брик^[1], съоръжен като военен кораб, потегли от марсилското пристанище и се отправи към Испания. Корабът беше нает от неколцина знатни мъже, предимно французи, които бяха истински влюбени в Ориента и възнамеряваха да посетят тамошните страни. Като голям познавач на източните нрави Монриво щеше да бъде неоценим участник в подобна експедиция и те го помолиха да се присъедини към тях. Той се съгласи. Военният министър го зачисли към артилерийския комитет с чин генерал-лейтенант, така че да му улесни това пътешествие за удоволствие.

Двадесет и четири часа след като отплава, брикът спря на северозапад от един, остров, който се виждаше от испанския бряг. Съдът бе избран заради тесния си корпус и лека надстройка, така че можа безопасно да хвърли котва на около половин миля от подводните скали, които от тази страна правеха острова непристъпен. Но дори някой от лодка или от брега да зърнеше закотвения брик, поне отначало нямаше да се разтревожи. Освен това спирането му веднага бе лесно обяснено.

Преди брикът да бе видян от брега, Монриво нареди да вдигнат флага на Съединените щати. Всички моряци, наети за пътуването, бяха американци и говореха само английски. Един от спътниците на господин Дьо Монриво ги натовари на лодка, заведе ги в една градска кръчма, напи ги така, че езиците им да не могат да се развържат, и се постара да ги държи на същия градус. После каза, че с брика пътуват

търсачи на съкровища, които в Съединените щати са известни със своя фанатизъм, дори има книга, описваща тяхната история.

Така присъствието на брика при подводните скали ставаше обяснимо. Собствениците и пасажерите на кораба търсели, както каза мнимият боцман, останки от някакъв галеон, който пренасял съкровища от Мексико и претърпял корабокрушение през 1778 година. За кръчмарите и местните власти повече и не беше нужно.

Арман и преданите му приятели, които му помагаша в неговото трудно начинание, веднага бяха разбрали, че нито с хитрост, нито със сила ще успеят да освободят или да отвлекат сестра Тереса откъм градчето. Затова по общо съгласие тези храбреци решиха да хванат бика за рогата. Щяха да стигнат до манастира точно през местата, където всеки достъп изглеждаше невъзможен, и да победят природата, както генерал Ламарк я бе победил при щурмуването на Капри^[2]. В случая отвесно срязаните гранитни блокове в края на острова бяха по-непристъпни от скалите на Капри, по които се бе катерил Монриво като участник в тази невероятна експедиция, а монахините му се струваха по-опасни от сър Хъдсън Лоу.

Ако отвличането на херцогинята вдигнеше шум, тези мъже щяха да се покрият с позор. По-добре да обсадяха града, манастира и да не оставеха нито един свидетел на победата си, както правят пиратите. Така че за осъществяването на това начинание имаше само две възможности: пожар, сражение, които да потресат Европа, без да се разбере причината за престъплението; или тайнствено безследно отвличане, което да убеди монахините, че са били навестени от дявола. На съвещание преди заминаването си от Париж те се бяха спрели на последното решение. И всичко бе предвидено за успеха на това начинание, от което групата преситени от парижките удоволствия мъже очакваха истинско развлечение.

С една извънредно лека пирога, изработена в Марсилия по малайски образец, плавайки между подводните скали, те се добраха до мястото, през което вече никакъв съд не можеше да мине. С две успоредни телени въжета, опънати на разстояние няколко стъпки едно от друго, по които трябваше да се плъзгат също телени кошове, построиха нещо като китайски мост, за да преминават от скала на скала. Така рифовете бяха свързани чрез система от въжета с кошове, подобна на паяжината, с която някои паяци оплитат цяло дърво, за да

се придвижват по тънките ѝ нишки: творение на инстинкта, което китайците, този по същество подражателски народ, исторически погледнато, първи са копирали. Нитоприбоят, нито своенравието на морето можеха да повредят това крехко съоръжение. Закрепени достатъчно свободно, въжетата представяха на бушуващите вълни онази извивка, уточнена от покойния инженер Кашен, безсмъртния създател на Шербургското пристанище, научно установена крива, над която разгневените води вече нямат власт, извивка, изчислена съгласно един природен закон, тайна, открита от гения на наблюдението, до който почти изцяло се свежда човешкият гений.

Спътниците на господин Дьо Монриво бяха сами на кораба. Човешко око не можеше да стигне до тях. И с най-добри далекогледни от палубите на минаващите наблизко кораби моряците не биха могли да зърнат нито въжетата, скрити между скалите, нито спотаените сред рифовете мъже.

След единадесет дена подготвителни работи тринадесетте хора-демони стигнаха до подножието на високия нос, който стърчеше шестдесетина метра над морето и по който за човек беше толкова трудно да се изкачи, колкото би било за мишка да се покатери по гладкия корем на порцеланова ваза. За щастие в гранитния блок имаше пукнатина. В тази пукнатина със свършено прави ръбове предприемчивите мъже забиха големи дървени клинове на разстояние една стъпка един от друг и в тях заковаха предварително изработени железни шипове, които завършваха с пробит плосък край. На тях завинтиха стъпала от много леко чамово дърво, които влизаха в точно пасващите нарезни на една мачта с височината на носа, здраво закрепена на брега.

С умение, достойно за тези предприемчиви мъже, единият от тях, страстен математик, бе изчислил ъгъла, под който стъпалата трябваше да се отклоняват постепенно и точно от средата на мачтата към горния и долния ѝ край, така че стъпалата на горната половина стигаха ветрилообразно до върха на скалата, като същата фигура се повтаряше в обратна посока от долните стъпала. Тази чудно лека и същевременно свършено солидна стълба им струва двадесет и два дена работа. Клечка фосфорен кибрит, една нощ и прибоят бяха достатъчни, за да заличат завинаги следите ѝ.

Така нищо не можеше да издаде осквернителите на манастира и всяко разследване щеше да се окаже безуспешно.

Скалата завършваше с площадка, заобиколена с пропаст. След като бяха проучили местността с далекогледите от марса на кораба, тринадесетте непознати мъже се бяха убедили, че оттам, въпреки някои неравности, можеха лесно да стигнат до манастирската градина, където гъстите дървета предлагаха сигурен заслон. Там вече щяха да решат по какъв начин да отвлекат монахинята. След като бяха положили толкова големи усилия, не искаха да провалят начинанието си, като се изложат на риска да бъдат забелязани, и решиха да изчакат края на последната четвърт луна.

Загърнат в наметалото си, Монриво прекара две нощи легнал на скалата. Вечерните и утринните песнопения го изпълваха с неизразимо блаженство. Приблужи се до самата стена, за да слуша музиката на органа, и се помъчи да различи един глас сред хора. Но въпреки тишината от такова разстояние музиката стигаше до ушите му като слети звуци. Това бяха сладостни хармонии, в които не се чувствуваха недостатъците на изпълнението, а се долавяше само чистата мисъл на изкуството и тя се предаваше на душата, без да изисква усилено внимание, нито трудно вникване. Под този полъх от звуци страшните спомени на Арман се пробудиха, цялата му любов разцъфтя отново, стори му се, че въздухът му носи обещания за щастие.

Монриво слезе на третия ден призори, след като часове наред не бе откъсвал поглед от прозореца на една килия без решетка. Над такава пропаст решетките бяха излишни. Цялата нощ прозорецът бе светил. И онзи глас на сърцето, който еднакво често мами и казва истината, му бе изкрещял:

— Тя е там!

„Тя положително е там и утре ще бъде моя“ — реши той и радостните му мисли се сляха със звъна на една камбана, която заби бавно.

Странна причудливост на сърцето! Той обичаше по-страстно монахинята, стопена от любовна мъка, съсипана от сълзи, пост, бдение и молитви, двадесет и девет годишната дълбоко съкрушена жена, отколкото бе обичал лекомисленото момиче, двадесет и четири годишната жена, силфидата. Но не са ли склонни силните духом мъже да изпитват влечение към женските лица с благороден израз, придобит

от възвишени страдания или от устреми на мисълта? Красотата на една изранена от скърби жена не е ли по-привлекателна от всички красоти за мъжете, които чувствуват в сърцето си неизчерпаеми съкровища от утешения и нежност, готови да се излеят над някое изящно от слабост и силно от чувства създание? Свежото, белорумено, гладко лице, с една дума, хубавичката жена има обикновена привлекателност, на която се поддава посредствеността.

Монриво не можеше да не харесва онези лица, в които любовта се пробужда сред гънките на болката и сред опустошението на тъгата. А нима тогава при зова на могъщите му желаня пред влюбения не изниква едно съвсем ново, младо, трепетно същество, приело само за него да разбие обвивката, в която той вижда красота, а хората — разрушение? Не притежава ли той две жени: онази, която се представя пред другите бледа, безцветна, печална, и жената на сърцето му, невидима за хората, ангел, който разбира живота чрез чувството и се явява в целия си блясък само за тържествата на любовта?

Преди да напусне наблюдателния си пост, генералът чу тихи акорди, които идваха от същата килия, леки, пълни с нежност гласове. Когато слезе в подножието на скалата, където приятелите му го чакаха, с няколко думи, пропити с онази доверчива, макар и сдържана страст, чието благородно вълнение мъжете винаги зачитат, им каза, че никога в живота си не е изпитал такова упоително щастие.

На другата вечер единадесет предани другари се изкачиха в мрака до върха на скалата; всеки носеше по една кама, шоколад и комплект инструменти, каквито се използват в разбойническия занаят. След като стигнаха до манастирската стена, с помощта на саморъчно направени стълби се прехвърлиха през нея и се озоваха в гробището. Монриво позна дългата сводеста галерия, през която бе минал, за да отиде в салона за свиждане, и прозорците на салона. Незабавно предложи план за действие и планът му бе приет.

Да минат през прозореца на салона, който осветяваше отделението за кармелитките, да проникнат в коридорите, да видят дали на вратите на килиите са написани имената на монахините, да открият килията на сестра Тереса, да влязат ненадейно и да й запушат устата, докато спи, да я вържат и да я отнесат — дотук всички точки на плана бяха лесноизпълними за мъже, които съчетаваха дързостта и ловкостта на каторжници с познанията на светски хора и които не биха

се поколебали, ако се наложеше, да нанесат удар с кама, за да си осигурят нечие мълчание.

Решетката на прозореца бе изпилена за два часа. Трима души останаха да пазят отвън, а двама в салона. Другите си свалиха обувките и се пръснаха във верига по коридора, по който тръгна Монриво. За прикритие пред него вървеше младият Анри дьо Марсе, най-ловкият от цялата група, който за по-сигурно се бе облякъл в расо на кармелитка, точно каквито носеха калугерките в манастира.

Изби три часът, когато мнимата калугерка и Монриво стигнаха до килиите. Скоро се ориентираха в тяхното разположение. И тъй като не се чуваше никакъв шум, при светлината на един засенчен фенер се заеха да четат за щастие написаните на вратите имена, придружени с мистични девизи, образи на светци и светици, с каквито всяка монахиня обозначава своя нов път в живота и разкрива последната си мисъл.

Като стигнаха до килията на сестра Тереса, Монриво прочете следния надпис: „Sub invocatione matris Theresae!“^[3] и девиза: „Adoremus in aeternum“^[4].

Изведнъж Дьо Марсе сложи ръка на рамото му и му посочи ивица ярка светлина, която минаваше през пролуката на вратата и падаше върху плочите на коридора.

В този миг пристигна и господин Дьо Ронкьорол.

— Всички монахини са в черквата. Започва опело — каза той.

— Аз ще остана тук — отговори Монриво. — Вие отидете в салона и затворете вратата на този коридор.

И бързо влезе, предшествуван от мнимата калугерка, която си спусна булото пред лицето. Тогава в преддверието на килията видяха херцогинята. Лежеше мъртва на земята върху дъската на леглото и осветена от две свещи. Без нито дума, нито вик Монриво и Дьо Марсе се спогледаха. После генералът направи движение, с което искаше да каже: „Да я отнесем.“

— Бягайте — извика Ронкьорол, — процесията от калугерки тръгва, ще ви открият.

С онази свръхестествена бързина, която върховното желание придава на движенията, отнесоха мъртвата в салона, прекараха я през прозореца и когато вече бяха стигнали до манастирската ограда, в

килията влезе игуменката, следвана от монахините, които трябваше да вземат тялото на сестра Тереса.

Калугерката, натоварена да бди край покойницата, от лекомислие бе отишла да прерови спалнята ѝ, за да узнае нейните тайни, и толкова се бе улисала в това търсене, че не бе чула нищо. Като излезе и не видя тялото, тя се вцепени.

Преди поразените жени да се сетят да я търсят, херцогинята беше спусната с въже до подножието на скалите и другарите на Монриво бяха унищожили съоръжението.

В девет часа сутринта не бе останала никаква следа от стълбата, нито от възжения мост. Тялото на сестра Тереса бе качено на кораба. Брикът отиде в пристанището да вземе моряците и изчезна още същия ден.

Монриво остана сам в каютата си с Антоанет дьо Наварен, чието лице няколко часа сия за негова утеха с възвишената хубост, дължаща се на особеното спокойствие, което смъртта придава на нашите тленни останки.

— Ах, това беше жена — каза Ронкьорол, когато Монриво отново се появи на палубата. — А сега е нищо. Да ѝ вържем по едно гюле на краката, да я хвърлим в морето и да не мислим за нея повече, отколкото мислим за книга, прочетена през детските години.

— Да, защото това вече е само поема — отвърна Монриво.

— Ето че помъдря. От сега нататък имай увлечения, но любовта трябва да знаеш къде да я вложиш. Само последната любов на жената може да удовлетвори първата любов на мъжа.

Женева, Пре-Левек, 26 януари 1834 г.

[1] *Брик* — двумачтов кораб с четири платна. ↑

[2] *Щурмуването на Капри* — през 1808 г. след дванадесетдневна обсада Наполеоновата войска завоювала острова от англичаните, командувани от Лоу. ↑

[3] *Sub invocatione sanctae matris Theresae* (лат.). — Под закрилата на светата майка Тереса. ↑

[4] *Adoremus in aeternum* (лат.) — Да въздаваме хвала вовеки веков. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.